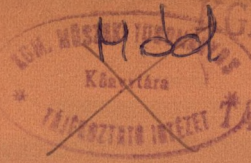

P 400(2)

~~AGM Műszaki Tudományok
Tájékoztató Intézet
TÁJÉKOZTATÁS-TUDOMÁNYI
SZAKKÖNYVTÁR~~

könyvtáros

a

művelődésügyi

minisztérium

lapja

19.

évfolyam

1969

augusztus

8

A királdi bányauzem saját erőből korszerűsítette 6000 kötetes szakszervezeti könyvtárát, mely az 1500 lakosú bányásztelepülés könyvtári szolgálatát is ellátja. A könyvtár előtere (felső kép) rendezvények céljára, valamint hírlapolvasásra egyaránt alkalmas (Bucsi Jenő felv.)

t a r t a l o m

GEREBEN FERENC: A mezőgazdasági termelőszövetkezetek üzemi kézikönyvtárai	443
JÁN IRMLER: A falusi könyvtárak problémái	448
ÓNÓDY MIKLÓS: Van-e önálló állománygyarapítási politika a tanácski könyvtárakban?	454
SZABADOS LÁSZLÓ: Milyen tanulságokat kínál egy új városi könyvtár tervezése?	457
KÖNCZÖL IMRE: Erről is beszél a könyvtári statisztika	459
TÓTH DEZSŐ: Könyvbarát klubok a pápai járásban	464
SZENTE FERENC: Elmondta egy klubkönyvtáros	468
Kitüntetések	470
SZÓNYI LÁSZLÓ: A körzeti könyvtárak fejlesztése Borsod megyében	475
A járási könyvtár és a művelődési központ együttműködése Csurgón (Ghyczy Tamás)	477
A könyvtárak életéből (Benkőné Bartha Ilona)	479
A lapokban olvastuk (Heves megyei Népújság)	481
Margó (Zircz Péter)	482

kis bibliográfiák

Történelmi regények	471
A tv színházi műsorához ajánljuk	473

t á j é k o z t a t ó

FEKETE GYULA: Egy korty tenger	483
POMOGÁTS BÉLA: Történelmi regény és világirodalom	485
Tersánszky Józsi Jenő 1888—1969 (Katona Jenő)	491
BÖLCS ISTVÁN: A „teremtő” sznobizmusról	492

k ö n y v e k r ő l

Az „árnyas erdő” — könyvekben (—só—)	495
Két könyv az iskolai olvasó-nevelésről (Bozóky Éva)	499

könyvtári szakirodalom

Új Szakkönyvek (Bereczky László)	500
---	-----

Gorkij és olvasói (<i>Bölcs István</i>)	501
A Borsodi Szemle Repertóriuma 1956—1957. (<i>Gyuris György</i>)	502
Könyvtári kiadványok	504

A borító hátlapján Zórád Ernő rajza: Feltámadott a tenger (1947)

из содержания

Ференц Геребен: Отраслевые подручные библиотеки в сельскохозяйственных производственных кооперативах (443);
Ян Ирмлер (Чехословакия): Проблемы сельских библиотек (448);
Миклош Оноды: Взаимосвязь между комплектованием книжного фонда массовых библиотек и книгоиздательством (454);
Деже Тот: Клубы друзей книг в одном из уездов комитата Веспрем (464);
Бела Помогач: Исторический роман и мировая литература (483).

aus dem inhalt

Ferenc Gereben: Betriebliche Handbibliotheken bei den landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaften (443);
Ján Irmler (Tschechoslowakei): Probleme der Dorfbibliotheken (448);
Miklós Onódy: Zusammenhänge zwischen der Erwerbung der allgemeinebildenden Bibliotheken und dem Buchverlag (454);
Dezső Tóth: Bücherfreundklubs in einem Kreis des Komitats Veszprém (464);
Béla Pomogáts: Der historische Roman und die Weltliteratur (483).

from the contents

Ferenc Gereben: Farm reference libraries in agricultural co-operatives (443);
Ján Irmler: (Czechoslovakia): Problems of village libraries (448);
Miklós Onódy: Effects of the publishing trade on building library collections in public libraries (454);
Dezső Tóth: Bookfriend clubs in a district of Veszprém county (464);
Béla Pomogáts: Historical novel and world literature (483).

cikkeink szerzői

Bölcs István tanár; *Fekete Gyula* író; *Gereben Ferenc*, a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének munkatársa; *Ghyicz Tamás*, a csurgói járási művelődési központ igazgatója; *Ján Irmler*, a Matica slovenská munkatársa; *Könczöl Imre*, a Várpalotai Városi Könyvtár vezetője; *Onódy Miklós*, a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének főosztályvezetője; *Pomogáts Béla* irodalomtörténész; *Katona Jenő*, a Könyvtáros ny. főszerkesztője; *Szabados László*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Szente Ferenc*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Szönyi László*, a Miskolci Megyei Könyvtár igazgatója; *Tóth Dezső*, a Pápai Járási Könyvtár munkatársa; *Zircz Péter*, a Művelődésügyi Minisztérium könyvtárosztályának munkatársa.

Könyvtáros

A MŰVELŐDESÉG
MINISZTERIUM
LAPJA

INDEX: 25.449

Szerkesztő bizottság: Barabási Rezső, Elek Sándorné, Gerő Gyula, Gönczi Imre, Karácsonyi Jánosné, Katsányi Sándor, Kellner Béla, Kisfaludi Sándor, Kiss István, Kiss Jenő, Kondor Istvánné, Köhalmi Béla, Sallai István, Szőke Tiborné. Szerkesztő: Páldy Róbert. Szerkesztőség: Budapest, XI., Bartók Béla út 32. Telefon: 258-066, 457-418.

Kiadja a Lapkiadó Vállalat. Felelős kiadó: Sala Sándor. Kiadóhivatal: Budapest, VII., Lenin körút 9—11. Telefon: 221-283.

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető a Posta Központi Hírlap Irodánál, Bp., V., József nádor tér 1. Előfizetési díj: 1/2, évre 36 forint. Egyéni előfizetés a 61.238. sz., közületi előfizetés a 61.066. sz. csekk-számlára, átutalás az MNB 8. sz. fiókjánál vezetett folyószámlára.

A mezőgazdasági termelőszövetkezetek üzemi kézikönyvtárai

A mezőgazdasági termelőszövetkezetek üzemi kézikönyvtárainak helyzetével a Művelődésügyi Minisztérium könyvtárosztálya, valamint a Könyvtártudományi és Módszertani Központ már többször foglalkozott. A KMK 1966-ban országos felmérést is végzett körükben, melynek eredményeiről *A parasztság és a termelőszövetkezetek mezőgazdasági szakkönyvellátása* című jelentés számolt be. Ez az érdeklődés nem volt véletlen: a kialakulóban levő könyvtártípus komolyabb támogatására egyedül csak a tanácsi közművelődési könyvtárhálózat volt képes; és ki kellett alakítani a támogatás szükséges mértékére, valamint idejére vonatkozó elképzeléseket. Ezek szerint *a községi könyvtáraknak a közép- és felsőfokú mezőgazdasági szakkönyvek beszerzésével átmenetileg (a tsz-ek megerősödéséig) helyettesíteniük kell a kézikönyvtárakat, majd a tsz-könyvtárak rendszerének kiépülése után mezőgazdasági vonatkozású gyűjtőkörüket az alapfokú, ismeretterjesztő szakirodalomra kell korlátozniuk.*

A Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének piackutató csoportja 1968 novemberében szintén megvizsgálta a mezőgazdasági termelőszövetkezetek üzemi kézikönyvtárainak helyzetét. A vizsgálatot úgy szerveztük meg, hogy a nyert adatok összehasonlíthatóak legyenek az említett KMK-vizsgálat tapasztalataival. Ezért, annak módszeréhez hasonlóan, megyénként 10 (összesen 184), tervszerűen kiválasztott tsz általános és könyvtári adatait vettük fel. (Kérdőívünkkel a megyei könyvtárak szakreferensei keresték fel a termelőszövetkezeteket.) A kiválasztás alapelve az volt, hogy *a 10 gazdaság híven tükrözze a megye termelőszövetkezeteinek jellegét és összetételét.* A mintaválasztásnak, ez a módja elegendőnek mutatkozott ahhoz, hogy az eredményeket országosan általánosíthassuk.

Milyen könyvek vannak a tsz-ekben?

A vizsgált 184 mezőgazdasági termelőszövetkezet közül 16-nál (8,7%) nem találunk semmiféle könyvet. (Már itt megjegyezzük, hogy ahol volt könyv, ott az állományban minden esetben mezőgazdasági szakkönyv is szerepelt.) A könyvgyűjtemények nagyságrendi megoszlása a következő volt:

Könyvvállomány (kötet)	a tsz-ek %-ában
0	8,7
1— 50	3,3
51—150	27,7
151—200	22,8
200 felett	37,5

A 150 kötetnél nagyobb gyűjtemények 60%-os aránya nem mondható rossznak.

Milyen fajta könyvek alkotják a 168 könyvtulajdonos tsz összesen 46 762 kötetes állományát:

mezőgazdasági szakkönyv	27 223
szépirodalom	6 443
politikai könyv	7 252
egyéb	5 844

(A mezőgazdasági szakkönyv fogalmát tágan értelmeztük: ide soroltuk a mezőgazdasági gépészeti, üzemgazdasági szakirodalmat is.)

Megállapítható, hogy *a tsz-ek könyvvállományában meglehetősen magas (40%-os) a nem mezőgazdasági szakkönyv jellegű könyvek aránya*, holott ezek túlnyomó részének helye nem a szakmai kézikönyvtár funkciójú tsz-könyvtárakban, hanem a községi (közművelődési) könyvtárakban lenne. Ez azt jelzi, hogy *falun a könyvtári profilok kialakulásának, különválásának folyamata a gyakorlatban még korántsem fejeződött be.*

Nézzünk erre egy példát. A könyvtárügyi szervek jó néhány éve szorgalmazták, hogy a tsz-ek szépirodalmi könyveiket adják át a községi könyvtáraknak. Ennek ellenére 95 gazdaságban (a könyvvvel rendelkező tsz-ek 56%-ánál) találtunk még ilyen könyveket, átlagosan 67 kötet. (A mezőgazdasági szakkönyvek átlagos kötetszáma 162 volt.)

Igaz, hogy a szépirodalom már nem mutatkozott a szakkönyvek igazán komoly vetélytársának, mert nagyobb arányú előfordulásával általában a jelentősebb szak-könyvgyűjteménnyel rendelkező üzemekben találtunk. Mégis elgondolkoztató, hogy a legkisebb (50 kötet alatti) szakállományt tartó termelőszövetkezetek felénél is találunk szépirodalmi gyűjteményeket, holott ezeknek a gazdaságoknak még bőven lenne tennivalójuk szakmai kézikönyvtáruk kifejlesztése terén is.

A képet egészítsük ki egy további tapasztalatunkkal, mely szerint a legkisebb mezőgazdasági szakkönyvvállományt tartalmazó gyűjteményekben találtuk viszonylag a legtöbb nem mezőgazdasági anyagot — a szakkönyvvállomány aránya a teljes állományhoz képest itt volt a legkisebb, mindössze egyharmados. Ahol a mezőgazdasági állomány 51—150 illetve 151—200 kötetes volt, ott már a szakkönyvek a gyűjteménynek valamivel több mint felét tették ki, a mezőgazdasági könyvek legnagyobb (két-harmados) arányával azoknál a tsz-eknél találkoztunk, ahol ez a szakállomány nagyságrendileg is a legnagyobb (200 köteten felüli) volt. E tendencia szerint *a fő probléma ma már nem az, hogy a tsz-ek elutasítják a könyveket, hanem hogy a beszerzett munkákat nem megfelelően válogatják meg.* A propaganda tehát már nem elégedhet meg a könyvvásárlásra való buzdítással, hanem mindinkább arra kell törekednie, hogy a tsz-eknek már többé-kevésbé meglevő könyvvásárlási készségét a mezőgazdasági szakkönyvekre irányítsa.

A mezőgazdasági szakkönyvvállomány nagysága

A mezőgazdasági szakkönyvvállomány nagyságrendi megoszlása a vizsgált termelőszövetkezetekben a következő volt:

A mezőgazdasági könyvek kötetszáma	A tsz-ek száma	%
0	16	8,7
1—50	31	16,8
51—150	93	50,5
151—200	20	10,9
200 felett	24	13,1
Összesen	184	100,0

A termelőszövetkezetek felében a szakkönyvvállomány közepes nagyságú (51—150 kötetes), mintegy egynegyedében 150 köteten felüli, másik egynegyedében azonban még nincs könyv, illetve az állomány 50 kötetnél kisebb.

A kézikönyvtár nagysága és a tsz gazdasági helyzete között az említett KMK-felmérés tapasztalatahoz hasonlóan nem találtunk erős párhuzamot. Ez azonban nem jelentette az összefüggések teljes hiányát: a leggyengébb gazdasági helyzetű tsz-ek között a könyvtárral nem rendelkező gazdaságok aránya jóval nagyobb volt, mint a közepes kategóriákban; a legnagyobb (200 köteten felüli) könyvvállományú tsz-ek arányszáma pedig a legjobb gazdasági helyzetű termelőszövetkezetek között volt a legmagasabb, jóval megelőzve a többit.

A mezőgazdasági szakkönyvvállomány kisebb vagy nagyobb volta és a tsz földterületének nagysága, valamint dolgozóinak létszáma között lényegében nem észleltünk kapcsolatot.

A termelési profilnak észrevehető hatása van a kézikönyvtár nagyságára. Az elsősorban állattenyésztéssel, kertészettel foglalkozó illetve az élelnebb melléküzemági tevékenységet folytató tsz-ek általában nagyobb kézikönyvvállományt tartottak, mint a főként növénytermesztő illetve általános profilú gazdaságok. A könyv-nélküli üzemek például mind az utóbbiak köréből kerültek ki. A KMK-jelentés szerint már 1966-ban is erőteljesen érvényesült az a tendencia, hogy a speciális termelési ágazattal rendelkező tsz-ek a szakkönyvek gyűjtésében is vezettek. Talán nem járunk messze az igazságtól, ha azt mondjuk, hogy ebben az összefüggésben nemcsak a speciális ismereteket követelő üzemágak nagyobb szakkönyvszükséglete fejeződik ki (hisz pl. a melléküzemági termelésnek, mely különben is rendkívül sokféle lehet, még alig van szakirodalma), hanem olyan új típusú, nagyüzemi méretekben gondolkodó, újító szellemű magatartásforma is, amelyből egyaránt követ-

kezik a hagyományos termelési ágakon túllépő kísérletező kedv és a mezőgazdasági tudományok újdonságaival, a szakirodalommal való lépéstartás igénye.

Vizsgálódásunk következő tanulsága ismét egybehangzott a KMK-felmérés tapasztalatával: meglepő, hogy a tsz-ben foglalkoztatott felsőfokú képzettségű mezőgazdasági szakemberek száma szinte semmiféle kapcsolatban nem állt a szakkönyvállomány nagyságával. Valószínűleg nem a mezőgazdasági mérnökök száma, hanem az egész vezetőség (felső és középfővezetők) *magatartása* dönti el, hogy van-e a tsz-nek szakmai kézikönyvtára és hogy az mekkora.

A kézikönyvtárak minősége

A vizsgálódás során állományelemzésre is sor került. Ennek célja a szakmai kézikönyvtárak használhatósági fokának megállapítása volt. Az öt iskolai érdemjegy egyikével aszerint osztályoztuk a szakkönyvgyűjteményeket, hogy azok összetételükkel milyen mértékben tudják kielégíteni a helyi termelési ágakból adódó lehetséges szakkönyvigényt.

Az osztályzatok megoszlása a 168 könyvtulajdonos tsz között a következő volt:

Osztályzatok	A tsz-ek száma	%
„1”	7	4,2
„2”	41	24,4
„3”	66	39,3
„4”	36	21,4
„5”	15	8,9
Megállapíthatatlan	3	1,8
Összesen	168	100,0

Örvendetes, hogy használhatatlan („1”-es) állománnyal csak kevés helyen találkoztunk. Elgondolkoztató a „2”-es minősítésű gyűjtemények meglehetősen nagy aránya — az összes könyvtár egynegyedét tették ki. Végeredményben azonban a tsz-kézikönyvtárak fejlődésének jelenlegi fokán kedvezőnek mondható a „3”-as, „4”-es és „5”-ös osztályzatok összesen 70%-os arányszáma.

A gazdasági erőnek a szakkönyvállomány minőségével való összevetése mutatott bizonyos összefüggést. „1”-es osztályzatú állományt csak a legerősebb gazdasági helyzetű tsz-ekben nem találtunk; a „4”-es és „5”-ös osztályzat aránya pedig szembe-tűnően kisebb volt a szegényebb, mint a közepes tehetőségű és gazdagabb üzemek között.

A termelési profil és az állomány minősége között elmaradt a várt összefüggés. Emlékezzünk rá: a sajátosabb profilú gazdaságok általában nagyobb szakkönyvgyűjteményeket tartottak. Valószínűleg arról van itt szó, hogy a könyvbeszerezésre való élénkebb készség a fejlődés jelen szakaszában még nem párosul mindenhol kellő szakértelemmel illetve minőségi igénnyel.

A tsz-ekben foglalkoztatott felsőfokú képzettségű szakemberek számát a kézikönyvtár nagyságának vizsgálatánál nem találtuk meghatározó tényezőnek, az állomány minősége esetében azonban észlelhettük: a rosszabb osztályzatú állományok aránya a szakemberek számának emelkedésével fokozatosan csökkent, a jobbaké viszont emelkedett.

Végül egybevetettük a kézikönyvtár mennyiségi és minőségi mutatóit is. Az volt a tapasztalatunk, hogy minél nagyobb volt a szakkönyvállomány mennyisége, annál jobbnak mutatkozott használhatósági foka.

Állománygyarapítás

A termelőszövetkezeteknek csak mintegy a felétől tudtuk megszerezni az 1966 és 1967-ben mezőgazdasági szakkönyvek beszerzésére fordított illetve 1968-ra tervezett pénzösszeg adatait. Ezek összesítése: 1966-ban 136 181; 1967-ben 155 428; 1968-ban 169 686 Ft. A három esztendő adatai tehát mérsékelten *emelkedő* tendenciát mutattak.

A vizsgálódás idején az utolsó lezárt évnek számító 1967-es esztendő (melyre vonatkozóan szinte minden könyvtulajdonos tsz szolgáltatott adatot) könyvvásárlási és mezőgazdasági szakkönyvvásárlási összegeinek összevetése azt mutatta, hogy *minél nagyobb a mezőgazdasági szakkönyvekre kiadott pénzösszeg, ez annál nagyobb hányadát képezi az egész könyvvásárlásra fordított pénznek*. Tehát a szakkönyvekre többet áldozó tsz-ek ezt a ráfordítást a nem kézikönyvtárba való könyvek mellőzésével érték el elsősorban. A szakkönyvekre csak kevés összeget fordító gazdaságok

jórésze pedig ugyanekkora vagy majdnem ekkora összegeket költöttek el számukra nem létfontosságú könyvekre, holott ha ezt is rendszeresen szakkönyvek beszerzésére fordították volna, jól használható kézikönyvtárt tarthatnának fenn. Mindez azt jelenti, hogy a megfelelő mértékű szakkönyvvásárlást ma már elsősorban nem a pénzhány, hanem a rendelkezésre álló anyagi eszközök *célszerűtlen felhasználása* akadályozza. Ezzel azonban nem akarjuk azt állítani, hogy a gazdasági erőnek már semmiféle szerepe sincs a könyvvásárlás nagyságának alakulásában. További vizsgálódásaink azt is bizonyították, hogy a jobb gazdasági helyzetű tsz-ek általában nagyobb összegeket költöttek mezőgazdasági szakkönyvek vásárlására 1967-ben, mint a gyengébbek.

A szakkönyvvásárlás *pénzalapját* illetően azt tapasztaltuk, hogy a szükséges összegeket a könyvtulajdonos tsz-ek túlnyomó többsége (146 gazdaság — 87%) a művelődési-szociális alapról fedezi, csak 9 szövetkezetben (5,3%) vásároltak az ügyviteli költségek terhére; 10 tsz-ben (5,9%) mindkét alapot fel szokták használni.

A szakkönyv mint munkaeszköz

A mezőgazdasági üzemek szakmai kézikönyvtárainak fejlesztése céljából a Földművelésügyi Minisztérium, a MEDOSZ és a Hazafias Népfront a *Mezőgazdasági Értéstitő* 1967. január 25-i számában közös állásfoglalást tett közzé, mely szerint a szakkönyv munkaeszközként (vagyis az ügyviteli költségek terhére) szerezhető be, és fogyóeszközként kezelhető (tehát végleges használatra is átadható).

A könyvvel rendelkező tsz-ek közül 128 helyen (76%) állították, hogy ismerik az állásfoglalást, 91 gazdaságban (54%) mondták, hogy alkalmazzák is. Ezzel szemben, mint szó volt róla, mindössze 19 szövetkezetben szoktak hozzányúlni az ügyviteli költségekhez könyvvásárlás céljából.

A másik alkalmazási lehetőség a mezőgazdasági szakkönyvek állandó illetve végleges használatba adása. Ez a rendkívül rugalmas és célszerű használati forma azt jelenti, hogy a tsz nem „könyvtárt”, még csak nem is hagyományos értelemben vett kézikönyvtárt (illetve nem *csak* azt) gyűjt, hanem a fontos szakkönyveket egyszerűen megveszi szakemberei számára (egy könyvet akár több példányban is több embernek), akik ezeket a könyveket lényegében sajátjukként használhatják. Ezzel a módszerrel 73 termelőszövetkezetben (43%) találkoztunk. (Elsősorban azokban, amelyek 150 kötetet meghaladó mezőgazdasági szakkönyvgyűjteményt tartottak.) Ez az adat is alatta marad az állásfoglalás alkalmazását vallók 91-es számának, tehát sok helyen csak *vél*t illetve nem lényegi alkalmazásról lehet szó, mert minden bizonyítással nem értették meg igazán az állásfoglalásban testet öltő szándékot. Ebből pedig az következik, hogy az állásfoglalás megszövegezése nem volt elég egyértelmű, s így indokolt lenne azt világosabb és konkrétabb formában *újrafogalmazni*.

A kézikönyvtár használói

Megvizsgáltuk azt is, hogy a szakkönyvgyűjteményeket a tagságnak mely rétegei használják és milyen arányban.

A vezetőség a könyvvel rendelkező tsz-ek 95%-ában, a brigádvezetők a gazdaságok mintegy háromnegyedében, a szakmunkások a szövetkezetek nem egész felében, az egyéb dolgozók pedig az üzemek egyötödében szokták olvasni a kézikönyvtár köteteit. Tehát valamilyen használattal (legalábbis a vezetők részéről) szinte minden könyvtulajdonos tsz-ben találkoztunk, és ez azt jelenti, hogy a KMK-vizsgálat eredményeihez képest ilyen vonatkozásban fejlődés mutatkozik. Előrelépést jelent az 1966-os helyzethez mérten az is, hogy míg akkor a használat szinte kizárólag csak a vezetőségre korlátozódott, addig 1968-ban viszonylag sok helyen tudtuk kimutatni a kézikönyvtár funkcionálását más rétegek körében is.

A felső vezetőknek általában 100%-a, vagy legalább háromnegyede; a középvezetőknek általában fele—egynegyede; a szakmunkásoknak negyede—egyötöde; a többi tagoknak pedig legföljebb tizede szokta igénybe venni az üzemi kézikönyvtárt.

Az 1966-os és az 1968-as helyzetkép összehasonlítása

Az 1966-os KMK-vizsgálat három csoportba sorolta a megvizsgált termelőszövetkezeteket. Olyanokra, amelyek *kézikönyvtárként funkcionáló* könyvgyűjteményeket tartanak; olyanokra, amelyeknél a kézikönyvtárnak csak *kezdeményei* találhatók, s végül olyanokra, amelyekben egyáltalán *nincsenek könyvek*, vagy az állomány teljessen értéktelen. A szakkönyvvállomány mennyiségi és minőségi mutatóinak megfelelő kombinálásával mi is megkíséreltük ezeknek a csoportoknak felállítását. Állítsuk szembe a két felmérés adatait:

Kézikönyvtár	1966		1968	
	tsz-ben	%-arány	tsz-ben	%-arány
Működik	33	22,6	106	57,7
Csak kezdeményszerű	55	37,7	55	29,8
Nincs vagy elégtelen	58	39,7	23	12,5
Összes	146	100,0	184	100,0

A számok önmagukért beszélnek: jóleső érzéssel állapíthatjuk meg, hogy a *termelőszövetkezeti kézikönyvtárak ügye az utóbbi két esztendőben sokat fejlődött*. A funkcionáló kézikönyvtárak az 1966-os legkisebb, egynegyedes arányról 1968 végére elérték az abszolút többséget, a csaknem 60%-os arányszámot.

A fennmaradó 40% meghódítása természetesen még nagy feladatot jelent. De a fejlődés ütemét figyelembe véve nem lehet túl messze az idő, amikorra minden termelőszövetkezet felállítja, illetve kellő színvonalra fejleszti kézikönyvtárát. Egyre inkább ez utóbbi feladatra: a kötettség (legalább 100 kötetre való) növelésére s a minőség javítására kell helyezni a hangsúlyt. A közművelődési könyvtárhálózat, mely áldozatosan vállalta a kézikönyvtárak időleges helyettesítését, néhány éves távlatban számot vehet eme funkciójának elhalásával. Viszont már most szembe kell néznie új feladataival, azzal, hogy fokozottabban támogassa a kézikönyvtárak minőségi feljavítását.

Gereben Ferenc

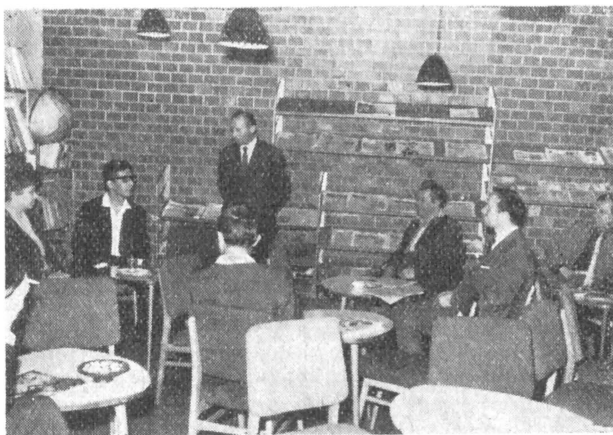
Az ország első hírlapolvasója

A Vas megyei SZMT könyvtár és a Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár Szombathelyen, 1963. júliusában lengyel mintára létrehozott közös hírlapolvasója hat évi működése alatt bebizonyította életképességét, s ma már jellegzetes színfoltja, gazdag ismeretszerzési forrása a város kulturális életének. Különösen sokat nyújt a tanítóképző népművelőkönyvtáros szakos hallgatóinak, hiszen a hírlapolvasóban 18 ország 12 nyelven írt 216 hírlap és folyóirat található.

Az olvasási lehetőség megteremtésén kívül a hírlapolvasó rendszeresen jelentkezik rendezvényekkel is, mégpedig a profiljába illőekkel. Ezek zöme ugyanis betekintést nyújt a hírlapkészítés, az írás műhelytitkaiba; ismerteti egy-egy szerkesztőség, író, közpolitikai szerkesztő tevékenységét, munkáját. Az elmúlt időszakban többek

között *Pálfy József*, a Magyarország főszerkesztője, *Karsai Elek* történész-író, *Péntek Gyula*, a Magyar Rádió krónika-szerkesztője találkozott a hírlapolvasó közönségével. Legutóbb *Bochkor Jenő*, a Magyar Távirati Iroda közpolitikai szerkesztőségének munkatársa, aki több országban

járt tudósítóként, ismertette a hírügynökség munkáját, a külföldi tudósítók hálózatának tevékenységét. A jövőben további hasonló rendezvények szerepelnek a programban, s ezek remélhetőleg új barátokat szereznek a hírlapolvasónak. (Sz. Szabó Teréz)

Bochkor Jenő, az MTI munkatársa közpolitikai tájékoztatót tart a szombathelyi hírlapolvasóban. (Nagy Ottó felv.)

A falusi könyvtárak problémái*

A falusi könyvtárügy problémakörének megoldásában, szervezeti struktúrájának és elért eredményeinek a hatékonyság szempontjából való értékelésében, valamint a továbbfejlődést szolgáló alapelvek kimunkálásában két általánosan érvényes és elismert dokumentumból indulhatunk ki:

1. A *Közművelődési könyvtári kiáltványból*, amelyet az UNESCO 1948. évi, Beyrouthban tartott harmadik általános értekezletén fogadott el, minthogy benne — a könyvtárügy fejlődése szempontjából elsődrendű jelentőségű egyéb alapelvek mellett — a következő fontos alapelv is megtalálható:

„A közművelődési könyvtáraknak — mint a nép által és a nép számára létrehozott demokratikus intézményeknek — *ingyenes és azonos értékű* szolgáltatásokat kell biztosítaniuk a társadalom minden tagja számára, tekintet nélkül hivatásukra, vallásukra, fajukra, osztályukra vagy politikai meggyőződésükre.”

2. Abból a *határozatból*, amelyet a *Községek európai konferenciája* 1967-ben Strassburgban fogadott el, minthogy annak 15. pontja ajánlást tartalmaz a továbblépésre:

„A városok számára környékük — akárcsak a központi falvak számára körzetük — életfontosságú övezetként jelentkezik saját élelmezésük, fejlődésük szempontjából. Ez megfordítva: a város éppen úgy ad életlehetőséget a vidék számára, ahogy a körzet is a központi községekből kapja az impulzusokat. A város és vidéke, a központi falu és körzete egymástól elválaszthatatlan. A területi együttműködésnek, főként a településstruktúrával és fejlesztéssel kapcsolatos terveknek vagy programoknak nem szabad szem elől téveszteniük ezt a kölcsönös egymástól függést, ha a súlyos zavarokat el akarják kerülni.”

Milyen is a könyvtári helyzet a már említett kiáltvány megjelenése utáni 21. esztendőben?

Megállapítható, hogy nem mindenütt váltak ingyenessé a közművelődési könyvtárak szolgáltatásai, és nem is váltak mindenütt azonos értékűekké, sőt némely — főként fejlődő — államban e szolgáltatások, ezen belül is elsősorban a falusiak, épp hogy a szervezés kezdetén állanak. A könyvtári szolgáltatások színvonalában a legnagyobb különbségek, ahogy arról könnyűszerrel meggyőződhetünk, éppen a városok és a falvak könyvtári szolgálatának színvonala között fordulnak elő, s ez a megállapítás egyaránt érvényes a fejlett könyvtárüggyel rendelkező államokra, valamint azokra, amelyekben a közművelődési könyvtárügy szervezésének legkezdetén tartanak.

A falusi könyvtárügy általános helyzetéről — úgy vélem — elfogadható az a megállapítás, hogy mennyiségében és minőségében elmarad a városi könyvtárakétól (s itt csupán a közművelődési könyvtárakról beszélünk), és hogy a falusi könyvtárak a világ államainak döntő többségében sokkal nagyobb nehézségekkel küzdenek, mint a városiak.

Emellett talán el lehet fogadni azt a nézetet is, hogy a falusi könyvtárügynek a várositól való elmaradása természetes következménye a könyvtárügy általános fejlődési trendjének, amely a műveltségi színvonal trendjéhez kapcsolódik, minthogy a könyvtárak ott keletkeztek és keletkeznek, ahol elég sok művelt, a könyvtári szolgáltatásokra igényt tartó ember él. Éppen ezért figyelhető meg összefüggés a demokratikus művelődés fejlődési szakaszai és a közművelődési könyvtárak alapításának üteme között.

Minden könyvtári olvasásszociológiai vizsgálat — származzék akár kelet-, akár nyugateurópai államból — azt bizonyítja, hogy a műveltség és a könyvtári szolgáltatások igénybevétele között törvényszerű összefüggés van: *minél magasabb az általános és a szakműveltség foka, annál magasabb az olvasói aktivitás*. A könyvtári statisztikából — már amennyire a különböző államokból rendelkezünk velük — szintén kiolvasható, hogy — a nagyvárosokon kezdve, a közepeseken folytatva és a kisközségeken befejezve — az olvasói aktivitás csökkenése törvényszerű jelenség. (Ebben az esetben olvasói aktivitáson egyaránt értjük az olvasóknak a lakosság számához viszonyított arányát, valamint egy meghatározott időszak — rendszerint egy év — alatt egy-egy olvasó által elolvasott könyvek számát.)

Ebben az összefüggésben kell megállapítanunk, hogy a nyugateurópai államok közül *Anglia*, a keleteurópaiak közül pedig a *Szovjetunió* érte el a legfigyelemreméltóbb eredményeket a falu könyvtárügyének fejlesztésében.

* A szöveg annak a tanulmánynak rövidítése, amelyet a szerző a falusi könyvtárügyről Tátralomnicon tartott nemzetközi szimpóziumra készített. A teljes tanulmány megtalálható a KMK szakkönyvtárában a 4—5180/41. számon.

E két államban — különböző körzeteiket tekintve — 30—50%-os, esetleg még az ennél is magasabb olvasói arányok sem mennek ritkaságszámba. Ezek a falusi könyvtárak különböző szervezeti struktúrája mellett váltak lehetségessé. Míg a Szovjetunióban minden faluban önálló falusi könyvtárat működtetnek, addig az angol falvakban a szolgáltatást vagy fiókok vagy bibliobuszok, azaz egy-egy nagy területi (egész grófságokat magába foglaló) könyvtári rendszer tagjai látják el, élükön a központi könyvtárral.

Angliában a könyvvvel kapcsolatos minden munkát (a kiválasztást, a beszerzést, a feldolgozást) és az olvasókkal való foglalkozást főhivatású könyvtárosok látják el. A Szovjetunióban ugyan szintén főfoglalkozásuk végzik el minden könyvvvel kapcsolatos tennivalót, de a falusi olvasók egy részét (néhol megközelítően 50%-át, esetenként még többet) társadalmi munkás könyvtárosok — letéthelyek vezetői, a félreeső települések és a különböző távoli munkahelyek könyvkézbefűzői stb. — szolgálják ki. Az angliai kis településeken, amelyeket bibliobuszok látnak el, a lakosság csak igen korlátozott időtartamban férhet hozzá a könyvtári könyvekhez (néhány tízpercen keresztül, de ezt is csak egyszer egy héten vagy még ennél is ritkábban: két-három hetenként, a bibliobusz munkaciklusának megfelelően), s ezért a bibliobuszon dolgozóknak csak igen kevés lehetőségük van arra, hogy megismerjék olvasóik műveltségi színvonalát s következképpen olvasói érdeklődését. Ezzel szemben a szovjet olvasóknak több órán át van lehetőségük a könyvtárhassználatra. S minthogy a könyvtár dolgozója általában helyben lakik, alaposan megismerheti a falu lakosainak, azaz tényleges és lehetséges olvasóinak problémáit, rendszeresen, a helyi érdeklődés és szükséglet szerint népszerűsítheti a könyvtárat és a könyvet. Úgy vélem, hogy gyógyszerári mérlegre lenne szükségünk, ha egyértelműen kívánnánk választ adni arra a kérdésre, hogy e két szervezeti rendszer közül — a mai társadalomnak a könyvtári szolgáltatásokkal szemben támasztott követelményei szempontjából — melyik a kielégítőbb, bár magam azt a nézetet képviselem, hogy a fejlődés a könyvtárügyben (akárcsak az egyéb foglalkozási ágakban, így pl. a pedagógusoknál és az orvosoknál is) egyre inkább a hivatásos szakemberek alkalmazását igényli. Ezt a nézetemet azzal támasztom alá, hogy a könyvtári munka szakmunka, és sikeres végzésének előfeltétele a könyvtárosi szakképzettség.

Másrészről úgy vélem, hogy a második világháború után a szocializmus építését megkezdő keleturópai országokban az állami szervek azon rendkívüli igyekezetéből kifolyóan, hogy a kulturális értékeket (köztük a könyvet) hozzáférhetővé tegyék a dolgozók széles rétegei számára, viszonylag kedvező feltételek alakultak ki a falusi könyvtárügy fejlődéséhez is. Ennek bizonyítására elég annyit megemlíteni, hogy míg a Német Demokratikus Köztársaságban 1966-ban csupán a falusi lakosság 2—3%-a nem jutott könyvtári könyvhöz, addig a Német Szövetségi Köztársaságban 23,2%, azaz a falusi lakosságnak majdnem egynegyede maradt ellátatlanul (vö. Grundlagen für die bibliothekarische Regionalplanung, Wiesbaden, 1966. O. Harrasowitz, 11. p.). Ugyanekkor a Német Demokratikus Köztársaságban lényegesen jobb volt a könyvellátottság — az egy lakosra jutó könyvek száma 2,7 kötet —, míg a Német Szövetségi Köztársaságban csak 0,6 kötet. S végül a falusi könyvtárak főfoglalkozású személyzettel történt magasabb fokú ellátásának köszönhetően a Német Demokratikus Köztársaságban megvalósíthatták a falusi könyvtárosok, a társadalmi munkás könyvtárosok képzését és továbbképzését.

A különböző államok könyvtári eredményeinek összehasonlításából következtést levonni csak igen óvatosan szabad, minthogy a különféle államokban elért eredményekre számos könyvtári és könyvtáron kívüli tényező hat.

A könyvtáriak közül itt említjük meg a következőket: a majdnem mindenütt az állam területi-államigazgatási struktúrájához igazodó szervezeti struktúrát, s ennek keretében azoknak a központi intézményeknek felépítését, amelyek — pl. a központi feldolgozásban és katalogizálásban stb. — segítségére vannak az egész könyvtári rendszernek, továbbá a könyvtárak főhivatású dolgozókkal való ellátottságának fokát, a könyvtárak állományi ellátottságának mértékét, a könyvtárosok képzésének és továbbképzésének színvonalát stb.

A könyvtáron kívüli tényezők közül a következőket kell felsorolnunk: a társadalmi rendszert, az adott állam gazdasági színvonalát (bár gazdag tapasztalatokkal rendelkezünk e tekintetben arról is, hogy amennyiben — gazdasági okokból — az állami költségvetésben takarékoskodni kell, rendszerint a könyvtári költségvetési keretek megnyirbálásával indul meg ez a folyamat, mint pl. Csehszlovákiában a két világháború között, a Német Szövetségi Köztársaságban 1964-ben és 1965-ben, Svédországban 1966-ban és 1967-ben), az iskolaügy fejlettségét, a felnőttek nevelésében és művelődésében való előrehaladottságot.

A könyvtárügynek azokban az államokban vannak sikerei, amelyekben a felelős állami tényezők (közéjük értendő a költségvetési keretek elosztásáról döntő városi

és községi képviselők is) megértették, hogy a könyvtár nem egyszerűen egyike a sokféle nevelési és művelődési intézménynek, *hanem az iskola után — éppen mert annak munkáját folytatja szervesen — a legfontosabb nevelési és művelődési intézmény*, olyan intézmény, amelyet — sem falusi, sem városi környezetben — nem lehet pótolni semmiféle más intézménnyel, minthogy a könyvtár a legalapvetőbb művelődési eszközzel, a nyomtatott betűvel dolgozik!

Ehelyütt azonban nincs lehetőségünk arra hogy a könyvtárügy fejlődését befolyásoló tényezőket akár általában, akár sajátosan a falusi könyvtárügy fejlődése szempontjából elemezzük. Vezérszöszzerűen mindössze azt szeretnénk megállapítani, hogy

- a kisközségek fokozatosan elnéptelenednek, mindenekelőtt a 2000 lakosnál kisebb lélekszámúak, majd az 5000 lakos alattiak: a demográfusok számításai szerint a falvakban élő népesség az 1950. évi 71%-ról 2000-re 38%-ra fog csökkenni;
- a falvakból a városokba rendszerint a tehetséges és munkaképes egyedek vándorolnak el, olyanok, akiknek általában magasabb képzettségük van, s a falvakban nem tudnak szakmájukban elhelyezkedni;
- a falvakból városokba vándorló személyek viszonylag egészségesebbek, mint a falun maradók (angol és svéd kutatások);
- mindezzel szemben a falu szaporodása a legmagasabb;
- a falvakban, leszámítva azokat, amelyek a tartós elköltözés következtében adódnak, nem teremthető megfelelő számú új munkaalkalom, s ezért ma még százan és százan „ingázni” kénytelenek a lakóhely és a munkahely között, s így naponta több órát olyan közlekedési eszközökön töltenek el, amelyeken még az újságolvasás is alig lehetséges;
- nem felelhető el az egyes államok településstruktúrája és urbanizáltságának a foka sem. (Az urbanizáció fokának szempontjából az európai államok közül a legkevésbé urbanizálódott Csehszlovákia, Finnország, Románia, Bulgária és Jugoszlávia, leginkább pedig Anglia, Belgium és a Német Szövetségi Köztársaság.)

A falusi könyvtárügy problémáinak közös nevezője éppen abban van, hogy a szervezeti alap szükségképpen — néhány kivételtől eltekintve — megegyezik az adott állam államigazgatási-politikai tagolódásával, azaz ha valamelyik államban nagyobb számban fordulnak elő kisközségek (sőt sok esetben még tovább aprózódó kistelepülések), akkor igen nagy a kiskönyvtárak (ha ezeket egyáltalán könyvtáraknak nevezhetjük), azaz az olyan intézmények száma is, amelyek nem tudnak lépést tartani — sem a könyvtári szolgáltatások hatókörének kiterjesztésében, sem a szolgáltatások minőségében — a növekvő társadalmi igényekkel. Ezt a tényt igen pregnánsan jellemzi K. C. Harrison angol könyvtáros:

„Nagy-Britannia, akárcsak számos egyéb állam, a múltból a helyi igazgatás igen szétaprózott rendszerét örökölte, és sem a közművelődési könyvtárakban, sem a helyi hatóságok által fenntartott más kommunális szolgáltatásokban nem lehetett semmit sem tenni, minthogy minden kicsi volt, kicsik a pénzügyi eszközök, kicsik a lehetőségek, kicsik a célok is.”

Hogy a falusi könyvtári szolgáltatások színvonalát fel lehessen emelni, annak feltétele az örökölt felaprózottság megszüntetése. Ez a könyvtárügyben, ahol a hagyományok — úgy tűnik — elevenebbek, mint másutt, egyenesen forradalmi tett. Napjaink egyik uralkodó vonása az integráció, s a korszerű könyvtári szolgáltatások szervezőinek szükségképpen el kell távolítaniuk a hatókör kiterjesztése és elmélyítése útjából a mezsgyéket, mégpedig nemcsak a falvak között, hanem a magasabb fokú regionális egységek között is, hívják őket, akár kerületeknek, területeknek, megyéknek, vajdaságoknak, grófságoknak vagy departmenteknek.

A tudományos műszaki forradalom, a technika behatolása a falusi munkába, a városiasodás, a társadalom differenciálódása, a tömegközlekedési eszközök térhódítása, a permanens nevelés világszerte arra kényszeríti a könyvtárosokat, hogy munkájukat új módon szemléljék, új, nem hagyományos szemszögből, ha azt akarják, hogy a könyvtárügy ki tudja elégíteni a rohamosan növekvő társadalmi igényeket.

Előterbe került az a tendencia, hogy a nagyszámú önálló könyvtári egység helyett egyetlen erőteljes, a rendszer tagjai közötti munkamegosztáson alapuló ellátási rendszer épüljön ki. Az integráció gondolatának megvalósulásával — tehát az egyes, esetleg különböző hálózatok könyvtárainak egy-egy nagy államigazgatási területen való egyesülésével és egységesítésével, az egyetlen helyről történő finanszírozással, az egyetlen központi könyvtár által förtendő irányítással és a rendszernek általa való képviselésével — jobban ki lehet használni mind az anyagi eszközöket, mind a munkaerőket, és jobb eredményeket lehet elérni, mint amikor a könyvtárak önkéntesen — akár szerződéses alapon is — hangolják össze munkájukat és működnek együtt.

Az integráció megvalósulása esetén ez az együttműködés ugyanis magából a szervezeti alapból következik.

A könyvtárak területi egyesítése esetén nemcsak a kis városok és falvak könyvtárai válnak a rendszer tagjaivá, hanem a nagy városi könyvtárak is (a *Községek európai konferenciájának* azzal a megállapításával összhangban, hogy a városi centrumok a maguk környékével elválaszthatatlan egységet alkotnak), s ezért a jövőben már nem kell beszélnünk a falusi könyvtárügy és a városi könyvtárügy ellentétéről. Ebben az esetben már nem lesz feladatunk meghatározni a falu, a vidék fogalmát. *Jos Torfs*, az IFLA közművelődési könyvtári szekciójának titkára, az 1963. évi hágai IFLA-kongresszuson tartott referátumában hívta fel a figyelmünket arra, hogy a könyvtári rendszerek méreteinek expanzív tendenciájuk van. Úgy véljük, hogy el lehet fogadni alapelvként: az egységes könyvtári rendszernek olyan nagynak kell lennie, hogy átfogható legyen, vagy másként fogalmazva: a könyvtári rendszer kiterjedésének olyan nagynak kell lennie, hogy a munka ésszerűsítése (központi beszerzés, központi feldolgozás, a könyvtári szolgálat alapjainak lerakása bibliobuszok segítségével stb.) után a könyvtári szolgáltatások *minőségileg megjavuljanak és egyszersmind olcsóbbá* váljanak, tehát azonos anyagi és személyi feltételek mellett a munka magasabb produktivitását lehessen elérni.

A falusi könyvtárügy újjászervezésére irányuló erőfeszítésekben a *Német Demokratikus Köztársaságban, Magyarországon és Csehszlovákiában* újabban integrációs elemek kezdenek érvényesülni, mégpedig attól a felismeréstől indítva, hogy az olvasói igények meghaladják a kis falusi könyvtárak lehetőségeit. Így ezekben az országokban az utóbbi tíz év folyamán lassan kialakult a közművelődési könyvtárak új típusa, a községi körzeti könyvtár. A körzeti rendszer lényege, hogy a természetes falusi központban, az ún. központi községben, azaz a kommunális szolgáltatások szempontjából legfejlettebb településen főhivatású könyvtáros által vezetett könyvtárat kell létesíteni, amely a helyi ellátáson kívül a környező 5—8 község tiszteletdíjas könyvtárosokkal működő könyvtárai számára elvégzi az állománygyarapítást, a feldolgozást, valamint gondoskodik a letéti állományok cseréjéről és módszertani segítséget nyújt a társadalmi munkás, illetve tiszteletdíjas könyvtárosoknak. A körzeti rendszer legényesebb eleme az, hogy a társadalmi munkás könyvtárosokat felmenti az adminisztratív tennivalók alól, továbbá, hogy a körzetben ésszerűbb állománygyarapítási politikát lehet folytatni, tehát gazdaságosabbá válik az állománygyarapítási keretek felhasználása. A jelenlegi körülményekkel szemben, amelyek között az egy-egy járás területén működő számos önálló kiskönyvtár a szomszéd községi könyvtárak és a járási könyvtár állományára való tekintet nélkül gyarapítja állományát, mindez határozott előrehaladás. Ezt az említett három államban elért első eredmények meggyőzően bizonyítják.

A lengyelek *Könyv és Olvasás Intézetének* vizsgálatai azonban felhívják a figyelmet arra, hogy a körzeti rendszernek is megvannak a maga nagy zátynyai. Teljesítő-képessége is korlátozott, ui. a letéti állományt úgy kell tekintenünk, mint „múlófélben levő eszközt, amelyet a könyvtári szervezet olyan fejlettebb formái váltanak fel, mint amilyenek a fiókkönyvtárak vagy — a jó úthálózattal rendelkező járáásokban — a bibliobuszok.”

Ez okból kifolyólag a keleteurópai könyvtárosok sokat vitatkoznak arról, hogy miként lehetne a könyvtári ellátás eddigi formáit — beleértve a körzeti rendszert is — összehangolni a könyvtári ellátás legújabb formájával, a bibliobusszal. Egyébként ez a forma több állam falusi könyvtárügyében már polgárjogot nyert. A *magyarok* ötéves tervükben célul tűzték ki, hogy a kisközséges megyékben két-három könyvtári autóbusszal kísérleteket végeznek. (A közművelődési könyvtárak harmadik ötéves terve. Bp. 1965. KMK '13. 1. 10 t.) *Szente Ferenc*, az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központjának munkatársa komoly elemzés alá vette a falusi könyvtári — ezen belül a bibliobuszok segítségével biztosítható — ellátás különböző formáinak költségeit, előnyeit és hátrányait. *Tadeusz Zarzebskinek*, a Kulturális és Művészeti Minisztérium munkatársának Nagy-Britannia bibliobuszairól írt cikkére élénken reagált a lengyel szaksajtó. Csehszlovákiában diplomamunka készült ebből a témából. A dél-cseh terület falusi könyvtárainak működését elemezve Dr. Jiřina Houdkova, a Csehszlovákia Budejovice-i területi könyvtár igazgatója arra a következtetésre jutott, hogy az ottani körülmények közepette leghelyesebb lesz, ha a *körzeti rendszert bibliobuszok beállításával kapcsolják össze*.

Úgy tűnik, hogy a bibliobuszok beállítása a szóban forgó államokban csupán attól függ, hogy a könyvtárosok mikorra tudják meggyőzni a tervezőket és a pénzügyi illetékeseket a befektetés kifizetődő voltáról.

Minthogy a bibliobuszos *falusi könyvtári szolgálat kifizetődő* volta túlságosan a helyi körülményektől és feltételektől (bibliobuszok gyártása, üzemanyagok ára, utak minősége, munkatársak fizetése stb.) függ, nem látszik célszerűnek, hogy e tekintet-

ben külföldi tapasztalatokra hivatkozunk, minthogy ezek — természetesen — nem egyértelműek: a szerzők egy része úgy vélekedik, hogy a bibliobuszos ellátás olcsóbb, más részük pedig ezzel éppen ellentétes nézetet vall.

Általánosan elismert tény, hogy a bibliobuszok segítségével a kisközségekben, a törpe településeken élők olvasói szükségleteit és igényeit jobban ki lehet elégíteni. Így ugyanis elégséges nagyságú állomány áll rendelkezésre, valamint az a lehetőség is, hogy az anyakönyvtár (báziskönyvtár, amely általában nagyobb állománnyal rendelkező, a nemzeti irodalomnak majdnem teljességét tartalmazó magasabb típusú könyvtár szokott lenni) állományát szintén igénybe vegyék. Különösen hangsúlyoznunk kell, hogy *jobb minőségűvé válnak a nyújtott szolgáltatások*, hiszen a bibliobuszon főhivatású, művelt és szakképzett személyzet dolgozik. Ez a minőségi javulás a szakirodalom kölcsönzésének alapvető és állandó emelkedésében nyilvánul meg. Ezen kívül a bibliobuszok a falusi lakosság újabb tömegeit nyelik meg olvasóvá.

A könyvtári szolgáltatások valamennyi formájánál a fő feltételek egyike a *könyvállomány, annak nagysága és minősége*. Erről gazdag irodalom tanúskodik. A könyvtárosok már évtizedek óta keresik azt a kulcsot, amelynek segítségével meg lehetne szüntetni a kisközségi könyvtárak és a nagy városi könyvtárak lehetőségei közötti különbségeket. Míg a múltban az egy lakosra jutó beszerzési keretek irányzatszámai általában egységesek voltak, az újabb tervekben és irányelvekben előnyben részesülnek a legkisebb községi kategóriák. Így például a *nyugatnémet* Grundlagen für die bibliothekarische Regionalplanung előírja, hogy az 1000—5000 lakosú községekben a lakosonkénti átlagnak 2,5 kötetnek kell lennie, az 5000—10 000 lakosúakban 2 kötetnek, a 10 000—20 000 lakosúakban 1,5 kötetnek, a 20 000 lakos fölötti településeken pedig 1 kötetnek. Az 1000 lakosnál kisebb községeket a szóban forgó terv szerint bibliobuszoknak kell ellátniuk. Egy-egy bibliobusz könyvállományát — az ellátására bízott 20—30 ezer lakosnak megfelelően — 10—15 ezer kötetben állapították meg, azaz 1 lakosra 0,5 kötetet számítottak. A *magyar terv* célként tűzi ki, hogy az 1000 lakosnál kisebb falvakban lakosonként 2 kötet könyv legyen, majd 8 nagyságrendi kategórián áthaladva, a 16—25 ezer lakosú települések vonatkozásában 0,8 köte-ig csökkenti fokozatosan az egy főre jutó kötettszámot.

Némely könyvtáros úgy véli, hogy elégséges az alsó határ, pl. a 2000 kötet meghatározása.

A legalább 2000 kötetes állomány követelményét a maga 4 alapelve közé bevette az *ALA, az amerikai könyvtáros egyesület különbizottsága* is. A bizottság azt is javasolja, hogy az éves gyarapodásnak legalább 200 kötetnek, az éves költségvetési keretnek pedig legalább 10 000 dollárnak kell lennie. E javaslatok szerint a legkisebb közművelődési könyvtárnak is hetente legalább 10 órát kell nyitva tartania.

Más könyvtárosok abból a követelményből indulnak ki, hogy a könyvtári állománynak összetételében képviselnie kell mindazt az irodalmat, amelyre a könyvtári intézmény működési helyén szükség van.

Az ilyenfajta megoldás segédeszköze a *mintakatalógus*. (Több államban különböző — köztük kisközségi — könyvtárak számára készítenek mintakatalógusokat.) Ezekből a központilag összeállított és a központi könyvtárügyi intézmény által kiadott segédeszközökből azután a könyvtárosok — működési helyük olvasói szükségleteinek és érdeklődésének figyelembevételével — maguk választják ki a legalkalmasabb állományt. E módszer ugyan feltételezi, hogy a könyvtárakban tehetséges, az olvasók és az egész lakosság összetételének illetve igényeinek elemzésére képes s ezt az elemzést munkájuk közben hasznosítani tudó könyvtárosok dolgoznak. Az állomány kialakításának ez a módszere csupán akkor tekinthető a legjobb megoldásnak, ha a jelen szükségletek mellett az új olvasók toborzásának követelményét, a könyvtárközi kölcsönzés rendszeres igénybevételének lehetőségét is figyelembe veszi.

A Német Demokratikus Köztársaságban dolgozó könyvtárosok — miután falusi környezetben megvizsgálták a szakirodalom iránti társadalmi igényeket — javaslatot tettek a *kis állományok modelljére*. Ezeknek az állományoknak fiókkönyvtár — körzeti könyvtár — járási könyvtár — megyei könyvtár rendszerben kellene kielégíteniük a szakirodalmi igényeket.

A könyvállománnyal kapcsolatban még figyelmeztetni szeretnénk arra a gyakorlatban jól ismert, számos ország olvasásszociológiai vizsgálatainak eredményeként is megállapított tényre, hogy a falusi könyvtár csak úgy tarthatja meg olvasóit és csak úgy szerezhethet újabbakat (s ez minden falusi könyvtár állandó feladata), ha minden évben elegendő *irodalmi újdonsággal* rendelkezik. Egy lengyel kutató ezt a követelményt így fogalmazta meg: „Az irodalmi újdonságok a közművelődési könyvtárakban *dinamikus* szerepet játszanak...”, a könyvújdonságok döntik el, hogy egy-egy könyvtárnak lesz-e vagy nem lesz-e olvasói vonzása. A régebben beszerzett irodalom... —

az esetek nagyobb részében — ... nem képes arra, hogy betöltse mind a tényleges, mind a lehetséges olvasók mozgósításának és aktivizálásának a szerepét.” Ebből a szempontból igen fontos, hogy az új irodalom *beáramlása valamennyi könyvtárban rendszeres legyen*, hogy e folyamatban ne következzenek be szünetek, mivel ezek a könyvtári munkát stagnálásra kényszerítik, majd visszavetik. Ez végeredményben a pénzügyi eszközök rendszeres biztosításának a függvénye, valamennyi tevékenység „nervus rerum”-a.

A pénzügyi eszközökön múlik végtére az is, hogy a falusi könyvtárakban — munkájuk arányos honorálásával — meg tudjuk-e tartani az alkalmas és áldozatos munkát végző tiszteletdíjas könyvtárosokat. A pénzügyi eszközökön múlik a további függetlenítés, a könyvtárak korszerű és célszerű berendezése, a könyvtárosok képzése és továbbképzése stb. Gyakorlatilag ez azt jelenti, hogy a könyvtárosoknak, akik a könyvtár, azaz egy élő szervezet számára folyamatosan jobb ellátást követelő olvasó állampolgárok tolmácsai, nehéz a dolguk: évről évre meg kell indokolniuk követelményeiket az illetékes helyeken, ahol az érdek ezzel szemben az „államkassza védelme”. Ez olyan állandó küzdelem, amelyre a könyvtárosoknak hatásos politikai-nevelési és gazdasági érvekkel kell felfegyverkezniök. A magam részéről — minden sokfelől hangzó „vészjósló” nyilatkozattal szemben, amely szerint a könyvtár és a könyv a korszerű tömegközlelési eszközök térhódítása idején fokozatosan elveszti jelentőségét — meg vagyok győződve arról, hogy nincs messze az az idő, amikor a társadalom egészséges fejlődéséért felelős vezetők tudatára ébrednek annak, hogy minden könyvtári beruházás — az iskolaügyihez hasonlóan — rendkívül kifizetődő. S akkor majd az állami vagyon őrői is bőkezűbbek lesznek.

Ján Irmleer

Az Olvasó népert mozgalommal foglalkozott a könyvtárosegyesület vándorgyűlése

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete június végén Tatán tartotta ez évi vándorgyűlését. A résztvevőket az új Megyei Művelődési Központban Nagy Lajos megyei művelődésügyi osztályvezető köszöntötte. Dr. Kovács Máté alelnök bevezetője után Fábán Zoltán és Páldy Róbert tartott előadást az eddigi olvasómozgalmak tanulságairól, valamint az Olvasó népert mozgalom célkitűzéseiről és a könyvtárosok feladatairól.

A két napig tartó tanácskozáson igen élénk eszmecsere alakult ki. A könyvtárosok megállapították: készek a mozgalommal való együttműködésre, de elvárják, hogy a társadalmi szervek ne hagyják magukra őket úgy, mint az eddigi mozgalmak többségében történt. Mivel a magyar könyvtárügy működési mutatói állják a nemzetközi próbát, az ellátottsági mutatók azonban nem, igen fontos feladat a könyvtárak működési feltételeinek terszerűbb javítása.

A résztvevők szerint az olvasómozgalom igen sokat tehet a könyvtárügy és az olvasás társadalmi megbecsülése érdekében. Remélhető az is, hogy a mozgalom az irásbeli közlés minden fázisát összekapcsolja és szervezettebbé teszi. A felszólalók azt is megállapították, hogy a könyvtári szolgáltatások nyújtása nemcsak művelődési, hanem termelési érdek is, ezért optimizmussal tekinthetünk intézményeink fejlődése elé.

A TUDOMÁNYOS ÉS SZAKKÖNYVTÁRAK módszertani munkabizottságának júniusi ülésén megvitatták a tudományos és szakkönyvtárügy IV. ötéves tervének irányelveiben érvényesítendő alapelveket. A vitaanyagot a Könyvtár-tudományi és Módszertani Központ állította össze az érintett könyvtárak által előzetesen beküldött vélemények alapján. A munkabizottság úgy határozott, hogy a tervezett irányelvek részmáit a munkabizottság tagjaival teljes mélységben kidolgoztatja, s ezt az anyagot adja át a szakfelügyeletnek, a közép- és felsőszintű tervezés összhangjának megteremtése érdekében. (B. L.)

PETŐFI: KÖZÜGY címmel közli a Tiszatáj 1969. 7. száma Imre Lajosnak, a Szolnoki Megyei Könyvtár igazgatójának tanulmányát, a költő halálának 120. évfordulója alkalmából. Imre Lajos a régebbi és az új Petőfi irodalom áttekintése után korszerű és hiteles Petőfi-portrét vázol: a romantikus sallangok eltávolításával az igazi Petőfihez igyekszik közelebb vinni korunk olvasóját.

Van-e önálló állománygyarapítási politika a tanácsai könyvtárakban?

A tanácsai könyvtárak állományát műfajilag részletező adatok a statisztikai adatszolgáltatásban csak 1964 óta szerepelnek. Az 1964 és 1967 közötti négy esztendő adatai nagyon érdekes képet adnak az állomány összetételének alakulásáról. Az adatok szerint a tanácsai könyvtárak állományában ilyen az ismeretterjesztő és szépirodalom aránya: (1. tábl.)

1. táblázat

Év	Ismeretterjesztő és szakirodalom	Szépirodalom (felnőtt és ifjúsági)
1964	31,1%	68,9%
1965	31,4%	68,6%
1966	31,9%	68,1%
1967	32,3%	67,7%

Az arányok változása mint látjuk kis méretű, évente átlagban mindössze 0,3%-ot tesz ki. E lassú változás azonban nagyon határozott tendenciát mutat, s az ismeretterjesztő és szakirodalom arányának egyenletes növekedését jelzi. Ez a tendencia jellemző — bár más és más mértékben — a tanácsai közművelődési könyvtárak minden típusára. Szemléltetésére érdemes összevetni a legnagyobb és legkisebb állománnyal rendelkező könyvtár típusok állományösszetételének alakulását. (2. tábl.)

2. táblázat

Év	Ismeretterjesztő és szakirodalom		Szépirodalom (felnőtt és ifjúsági)	
	falusi	megyei	falusi	megyei
1964	26,2%	43,7%	73,8%	56,3%
1965	26,7%	44,8%	73,3%	55,2%
1966	27,2%	45,6%	72,8%	54,4%
1967	27,6%	46,4%	72,4%	53,6%

Amint látjuk, mindkét típusra egyaránt jellemző a szépirodalom arányának csökkenése. A különbség az, hogy a megyei könyvtáraknál majd két és félszer nagyobb az ismeretterjesztő és szakirodalom arányának növekedése, mint a falusi könyvtáraknál.

A tanácsai könyvtárak állományában a változás lassúságának egyik fő oka éppen abban a tényben kereshető, hogy a hálózatra a kiskönyvtárak számbeli túlsúlya a jellemző. 1967-ben összesen 3106 önállóan gyarapító tanácsai fenntartású könyvtári egység működött az országban. Ezekből 2894, azaz 93% volt falusi, de bennük az állománynak csak 55,7%-a volt: könyvtáranként átlagosan 2847 kötet.

Az természetes, hogy minél kisebb a könyvtár, funkciói annál korlátozottabbak. A falusi könyvtárak többségének tevékenysége a minimális állomány, az apró helyiség, a rövid nyitvatartási idő miatt csak a kölcsönzésre szorítkozik. A kiskönyvtárakból kölcsönző olvasók pedig elsősorban a szépirodalmat keresik. Ha ehhez figyelembe vesszük, hogy a falusi könyvtárak milyen korlátozott gyarapítási lehetőségekkel rendelkeznek (1967-ben átlag 326 új kötet), akkor természetesnek kell tartanunk, hogy elsősorban a megjelenő új szépirodalmat, vagy az elhasználdottat pótlót vásárolják meg, s csak nagyon kis mértékben szerzik be a kölcsönzés szempontjából kevésbé keresett ismeretterjesztő és szakirodalmat. Mindennek egyenes következménye, hogy a teljes gyarapodásból 1967-ben 59%-kal részesülő falusi könyvtárak állományában volt a legalacsonyabb az ismeretterjesztő és szakirodalom aránya (27,6%), míg a könyvtárak 0,7%-át kitevő, de az összes tanácsai könyvbeszerezéseknek 7,8%-át állományukba

3. táblázat

Év	Társadalom-tudományi	Természet-tudományi	Műszaki	Mezőgazdasági	Egyéb	Együtt
1964	9,4%	3,0%	3,5%	3,6%	11,6%	31,1%
1965	9,3%	3,1%	3,5%	3,5%	12,0%	31,4%
1966	9,4%	3,1%	3,5%	3,4%	12,5%	31,9%
1967	9,6%	2,9%	3,5%	3,3%	13,0%	32,3%

vevő megyei könyvtárakban a legmagasabb. A megyei könyvtárak állományában 1967-ben 46,4% volt az ismeretterjesztő és szakirodalom aránya.

Külön figyelmet érdemel a teljes állományon belül az *ismeretterjesztő és szakirodalmi csoportok arányának alakulása*. (3. tábl.)

A fentiek azt mutatják, hogy az irodalomfajták aránya s ezzel az állomány e részének struktúrája viszonylag állandó, a változások minimálisak. A szépirodalom arányának csökkenésével szemben elsősorban az egyéb kategóriába tartozó ismeretterjesztő irodalom részesedése növekedett.

Az arányok e lassú változása illetve az összetétel viszonylagos állandósága szorosan összefügg a könyvkiadás belső összetételének stabilitásával. Ezt a stabilitást a *könyvkereskedői forgalomba került művek %-os megoszlása* mutatja. (4. tábl.)

4. táblázat

Év	Társadalomtudomány	Természettudomány	Műszaki	Mezőgazdasági	Egyéb	Szépirodalmi	Gyermek- és ifjúsági
1964	17,0%	12,6%	12,0%	3,6%	15,6%	29,8%	9,4%
1965	16,7%	14,9%	10,9%	3,7%	15,7%	28,5%	9,6%
1966	17,3%	13,1%	11,7%	3,8%	15,5%	28,7%	9,9%
1967	18,0%	13,0%	11,9%	3,9%	15,7%	28,0%	9,5%

A kiadás, illetve a kereskedelmi forgalomba kerülő művek műfaji megoszlása nagymértékben befolyásolja a könyvtárak által egy-egy év folyamán beszerzett állomány összetételét. Rendelkezésünkre állnak az adatok a tanácsi könyvtáraknak a Könyvtárellátónál 1961 és 1966 között történt vásárlásairól. A tanácsi könyvtárak ez idő alatt leltárba vett könyvállományuknak felét a Könyvtárellátónál vásárolták. Így az adatokból néhány általánosítható következtetést is levonhatunk.

Az egy-egy év folyamán megjelenő művek példányszáma 600 és 150 000 között váltakozik. A közművelődési könyvtárak vásárlása viszont az egyes művekből 150 és 5000 között mozog. Tehát a legtöbb könyvtár (ne feledjük 93%-uk falusi) a művek döntő többségét csupán egyetlen példányban vásárolja meg. Így a könyvtárak gyarapítása független a könyvek megjelenési példányszámától. Például két, falusi törzsanyagnak jelölt regényből — ha az árak között nincs lényeges különbség — nagyjából ugyanannyit vásárolnak, függetlenül attól, hogy az egyik 20 000, a másik 60 000 példányban jelent meg. Nyugodtan mondhatjuk, hogy a jelenlegi viszonyok között a könyvtárak minden műből csak egy példányt vásárolnak. Így az egyes irodalomkategóriákban forgalomba kerülő művek, s az ugyanezen kategóriákból történt vásárlások összevethetők, belőlük következtetések vonhatók le a gyarapításra.

A könyvkiadás struktúrája, mint azt már ismertettük, meglehetősen állandó, a belső arányok alig változnak, illetve a változások egy-egy évet összevetve általában 1—2%-on belül maradnak. Ugyanilyen állandó az állomány összetétele és a gyarapítás belső aránya is. Azt persze figyelembe kell venni, hogy kölcsönző könyvtárakról van szó, így természetesen állományukban és beszerzésükben is magasabb a szépirodalom, illetve alacsonyabb az ismeretterjesztő és szakirodalom aránya, mint a kiadásban.

De nem is ez a lényeg, hanem a struktúra állandósága, illetve csak nagyon lassú változása. Nézzük meg példaként ilyen szempontból a *mezőgazdasági, a műszaki és az ifjúsági irodalom alakulását* az 1964 és 1966 közötti három esztendőben. (5. tábl.)

5. táblázat

	1964	1965	1966
<i>Mezőgazdasági irodalom</i>			
A megjelent művek %-ában	3,6	3,7	3,8
A Könyvtárellátónál történt vásárlások %-ában	2,3	2,2	2,4
Az állomány %-ában	3,6	3,5	3,4
<i>Műszaki irodalom</i>			
A megjelent művek %-ában	11,9	10,9	11,7
A Könyvtárellátónál történt vásárlások %-ában	3,7	3,3	4,1
Az állomány %-ában	3,5	3,5	3,5
<i>Gyermek- és ifjúsági irodalom</i>			
A megjelent művek %-ában	9,4	9,6	9,9
A Könyvtárellátónál történt vásárlások %-ában	25,6	28,8	28,7
Az állomány %-ában	22,3	22,7	22,6

Amint látjuk, az arányok mind a megjelenésben, mind a vásárlásokban, mind pedig az állományban valóban állandóak. Ez vonatkozik az itt részletesen nem ismertett többi irodalomkategóriára is.

Van azonban ennek a képnek egy másik érdekes vonása is. A kiadás összetételében bekövetkező minimális változások kihatnak a vásárlások összetételére. Ez ugyan-csak azt bizonyítja, hogy a könyvtárak nem a megjelenési példányszám szerint, hanem egyes műveket vásárolnak. Ezt legjobban a *megjelent illetve vásárolt szépirodalom különböző kategóriáinak egybevetése* mutatja. (6. tábl.)

6. táblázat

	1964	1965	1966
<i>Klasszikus és régi magyar irodalom</i>			
A megjelent szépirodalomból, %	16,9	12,9	14,3
A megvásárolt szépirodalomból, %	16,4	11,9	13,8
<i>Mai magyar irodalom</i>			
A megjelent szépirodalomból, %	39,2	41,2	40,5
A megvásárolt szépirodalomból, %	38,8	41,8	39,6
<i>A világirodalom klasszikusai</i>			
A megjelent szépirodalomból, %	20,2	22,1	20,4
A megvásárolt szépirodalomból, %	19,6	22,1	20,8
<i>A szocialista országok mai irodalma</i>			
A megjelent szépirodalomból, %	12,2	10,8	13,3
A megvásárolt szépirodalomból, %	12,0	9,7	13,0
<i>A nem szocialista országok mai irodalma</i>			
A megjelent szépirodalomból, %	11,5	13,0	11,5
A megvásárolt szépirodalomból, %	13,2	14,5	12,8

Az első, amit e számsorok világosan mutatnak: ha a szépirodalom valamelyik kategóriájában nő vagy csökken a kiadott művek száma, akkor ennek megfelelően nő vagy csökken a szépirodalom könyvtári vásárlásában is ennek a kategóriának az aránya.

Másodsor: a könyvtári vásárlás összetétele a szépirodalom esetében teljes mértékben azonos a kiadás struktúrájával. Az eltérés egyetlen bemutatott évben, egyetlen kategóriában sem éri el a 2%-ot. Ebből következik: a mai magyar irodalom aránya a vásárlásokban nem azért a legmagasabb, mert ezt valamilyen gyarapításpolitikai elv így szabja meg, hanem azért, mert a kiadásban is ez a kategória szerepel a legmagasabb aránnyal. A külföldi klasszikus irodalom is azért előzi meg a vásárlásban a magyart, mert a kiadásban is megelőzi.

Harmadsor: a felsorolt öt kategória közül négyben, tehát az esetek többségében a vásárlások egy kevéssel (maximum 1,1%-kal) elmaradnak a megjelenés mögött. Egyedül a nem szocialista országok irodalmánál jellemző, hogy kevéssel magasabb (maximum 1,5%-kal) a megjelenés arányánál a vásárlás aránya. Ezek az eltérések azonban olyan minimálisak, hogy nyugodtan kijelenthetjük: egyszerűen azért nincs több, a szocialista országok mai irodalmát reprezentáló mű a könyvtárakban, mert nem jelenik meg belőlük több.

A fentebb leírtakból kitűnik, hogy ameddig könyvtáraink kilenctizedét a kis könyvtárak alkotják, amelyek a nagyon szűk anyagi lehetőségek korlátai között lényegében csak az egy példányos beszerzésre szorítkozhatnak, önálló állománygyarapítási politikáról nem beszélhetünk. Ameddig nem halad nagyobb léptekkel előre a körzetesítés révén a kis könyvtárak nagyobb egységbe tömörítése, a tanácsai hálózatban a letéti rendszer kiszélesítése s az ehhez szükséges, az eddiginél lényegesen magasabb könyvbeszerzési kereteket az illetékesek nem biztosítják, addig az *állománygyarapítás a kiadási politika függvénye* lesz. Az állományt gyarapító évi könyvbeszerzések belső arányai a jelenlegi viszonyok között csak a kiadás belső arányait fogják tükrözni. Az ettől eltérő gyarapítási politikát előíró irányelveknek csak akkor lehet érvényt szerezni, ha a megvalósításukhoz szükséges anyagi és szervezeti feltételeket is megteremtik.

Ónódy Miklós

Milyen tanulságokat kínál egy új városi könyvtár tervezése?

Ez év tavaszán elkészült az *ajkai művelődési ház*, mely az épülő városközpont egyik legszebb épülete.

A művelődési házban *könyvtár is épült*. Előrebocsátom, hogy nem az illetékes tanácsokat, illetve azok munkatársait kívánom kérdőre vonni vagy elmarasztalni azért, hogy az odaköltöztetett városi könyvtár kb. 190 m²-es, és még három fiókkönyvtárával együtt is csak 280 m² alapterületű. A jelenlegi húszezer lakos számára *szükséges alapterületnek* mindössze *a felével* rendelkezik!

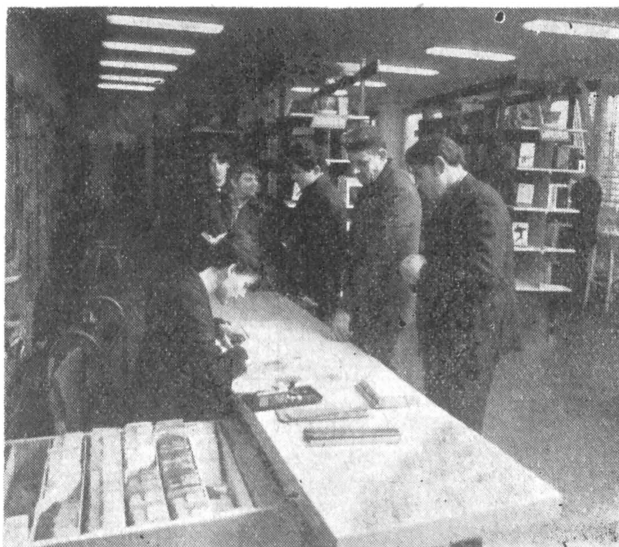
Azt sem óhajtom firtatni, hogy *a gyermekkönyvtár* miért „nem fért bele” az új művelődési házba, és miért kell egy toldott-foldott helyiségben, 33 m²-en szorongania 5300 kötettel és 800 olvasóval, továbbra is elszakítva a városi könyvtártól. Ennek számtalan oka van, és a felelősség 1963 óta sok részre osztódott. [Ugyanis abban az évben készült az adatszolgáltatás a második (!) beruházási programhoz.]

Ajka nem az első település, ahol a könyvtár új épületben kapott tényleges szükségleteinél *lényegesen kisebb* területet. Nem is az utolsó. Úgy tűnik, hogy amikor önálló könyvtárárpület tervezéséhez fognak, a település könyvtári szükségletei talán több figyelmet élveznek, mint mikor a könyvtár egy nagyobb épület — pl. művelődési ház — része lesz. A településfejlesztési tervek általában úgy készülnek, hogy más művelődési intézmények között a könyvtárat is felsorolják; ezután a *tervezés* egyik leglényegesebb szakasza elmarad, a leendő könyvtár tervszámokban, beruházó vállalati aktákban formátlanodik, zsugorodik.

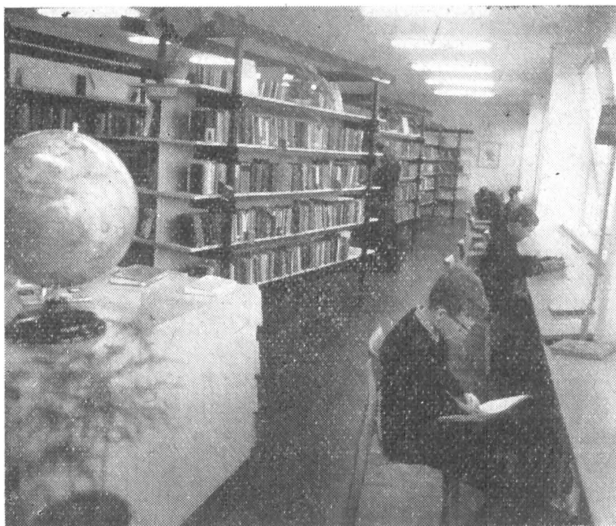
Figyelemreméltónak találom, hogy a tervezésnek arra a fázisára, amelyik a jövőendő épület nagyságát és feladatait meghatározza *nincs kifejezésünk!* Tervezésen általában távlati tervezést vagy műszaki tervezést értünk. Így a könyvtár nagyságának és egyéb jellemző adatainak a meghatározásában a tervosztályok, beruházó és tervező vállalatok mellett a könyvtárosszakembernek nem sok lehetősége marad. Ha ez mégis megtörténik, az általában egy könyvtáros, egy építész vagy más tisztviselő ügyszereteten vagy *magánszorgalmán* múlik.

Az épületnagyság meghatározása — legalábbis a legutóbbi időkig — egy-egy művelődési háznál vagy könyvtárnál is a beruházási összegből indult ki. Ehhez idomították a programot, vagy kiválasztottak egy típustervet. Mivel az ötéves típusterv még nehezen tekinthető elavultnak, és az ötéves tervezési kivitelezési időszak hosszúnak, nem csoda, ha manapság, a szabadpolcos kölcsönzés bevezetése után 11 évvel is megnyitnak 12 m²-es „könyvtárat” kiadóablakkal.

Nem lehet elégszer elismételni, hogy a művelődési házak és a könyvtárak külön-külön fejlődtek, *egyik épületszükséglet sem határozza meg a másik épületrész szükségleteit*. A Művelődésügyi Minisztérium által 1966-ban kiadott „Alapelvek a művelődési otthonok és könyvtárak telepítéséhez” c. tervezet a lakosság nagyságának függvényében határozza meg az összes alapterületszükségletet. E két körülmény nem áll ellentétben egymással, az „Alapelvek”-ben rögzített követelményeket mindig hozzá kell igazítani a település speciális körülményeihez.

A kölcsönzőpult mindössze egy asztallapból áll, az előtérben látható kölcsönzési nyilvántartások nehezen mozdítható, lezárhatatlan kocsiiban állnak. Őrlapokat, egyéb eszközöket nincs hová tenni. A kölcsönzők részére az asztal túlságosan alacsony

A hatalmas, három méter hosszú vasvázas állványon („Szent Mihály lovai”) a könyveket csak vaslemez könyvtámasztóval lehet a lefordulástól megmenteni. A túlságosan mély polcokon két sorban is elférnének a könyvek. A kiálló fém keresztutartók balesetveszélyesek. Az ablakoknál látható asztallapokat a fűtőtestek fölé szerelték; ez kényelmetlen az olvasónak, s zavarja a levegő áramlását

A zsúfolt, kb. 20 m²-es olvasóteremben kétféle könyvállványt helyeztek el; a székek vagy fotelok helyett egyedi tervezésű kanapék készültek. Ezek közepéről csak a szélen ülők felállítása után lehet kijutni. (MTI Foto — Kovács Sándor felvételei)

nem foglalná el új helyét, de legalább nem *félmegoldásokkal* kellene beérnie, és reménykednie abban, hogy a nyolc szakköri szobát talán mégsem népesíti be a huszonhat szakkör, és az *ultizókon kívül a gyermekkönyvtár is beköltözhet* a felnőtt könyvtár mellé, nem utolsósorban a könyvtárosok színvonalasabb és gazdaságosabb munkája érdekében.

Ha visszatérünk a ciki elején kifogásolt ajkai példához, messzemenő igazolást nyerne az általános megállapításaink. Az 1963-ban jóváhagyott kiindulási alapterületi adatokat a Művelődésügyi Minisztérium műszaki osztálya tervhivatali egyeztetés után küldte meg a megyei tanács tervosztályához. A 14 milliós beruházási keretből 1587 m² területű épületet kívántak tervezetni. A könyvtárra 175 m²-t szántak, az *egész terület 11⁰₀-át*. Ebből kiténik, hogy a könyvtárat *nem városi könyvtárként* tervezték, legalábbis más megfontolásnak eddig nem jutottam a nyomára. Ha feltételezésemben tévednék, az annál szomorúbb fényt vet az előkészítést végzők szakértelmére. A programban szó sem esik a gyermekkönyvtárról.

Természetes, hogy a végül — talán tervezői megfontolásból a program kívánalmait meghaladó — 190 m²-es könyvtárba beköltözött a Városi Könyvtár, mert ez így is sokkal jobb, mint a korábbi, szánálásra váró épület. Szó esett arról, hogy *később majd épül* egy új, minden szempontból megfelelő könyvtár, és a művelődési ház kitűnően fel tudja használni a felszabaduló területet. Ez nagyon jó lenne, de mikor kerülhet rá sor? Nem lett volna jobb egy menetben elintézni a tervezést, ha nem is az építést? A célunk mégis csak az, hogy ha lehet, a művelődési intézményeket egy fedél alatt helyezzük el, és ha már ezt sikerült megvalósítani, ne kelljen *később szétköltöztetni* őket. Ha ez megvalósíthatatlan volt egy ütemben, miért nem tervezték meg az épület több ütemű kivitelezését? Lehet, hogy akkor a könyvtár még

Hogy a tanulságok körét még mindig nem merítettük ki, arról a könyvtár *bútorai* tehetnek, pontosabban a tervezőjük, aki még azt a fáradságot sem vette, hogy utánanézzon, vajon egy- vagy két sorban egymás mögött szokták-e a könyveket polcokra rakni, nem beszélve a kölcsönzőasztalról, amely a *szakszerűtlenség mintapéldája*.

Tudatosítani kellene mindenkiben, aki a könyvtártervezés bármely fázisában részt vesz, hogy a nagyság és a funkcionális kapcsolatok mellett a bútorzat elhelyezésére, szerkezetére és részletmegoldásaira az eddig szokásosnál sokkal több figyelmet kell fordítani. A tervezési szerződésekben ezt a követelményt mindig külön tárgypontban kellene kikötni.

Szabados László

Erről is beszél a könyvtári statisztika

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ kiadásában megjelent egy vékony, mindössze 12 oldalas, könyvtáraink helyzetéről mégis sok mindent elmondó füzet „Településeink könyvtári ellátása 1968.” címmel. A szerkesztés munkáját végző *Urbán László* a tanácsi közművelődési könyvtárak és könyvkölcsönzők statisztikai adatait a települések nagyságrendjében csoportosította azzal a céllal, hogy így összehasonlítsa alapot adjon a könyvtárak fenntartóinak és vezetőinek a könyvtárak helyzetének és tevékenységének értékeléséhez.

A füzet három részre tagolódik. Az elsőben a megyei és járási könyvtárak székhelyeinek, tehát a regionális feladatkörrel rendelkező településeknek, a másodikban az 5000 lakosnál népesebb, regionális feladattal nem rendelkező városoknak és községeknek az adatait közli, a harmadik részben pedig az 5000 lakosúnál kisebb községekről ad összesítő áttekintést átlagértékkel. A táblázatba csoportosított adatokhoz nem fűz kommentárt, nem magyaráz, nem elemez, de a jól csoportosított adatok önmaguk is vallanak az eredményekről, könyvtárhálózatunk fejlettségi fokáról, ugyanakkor azonban a fejlődés egyenletlenségeiről, bizonyos területek elmaradottságáról is. Minden könyvtáros hasznos következtetéseket vonhat le az összehasonlításokból, az elmaradott helyzetben levő könyvtárak vezetői pedig *hatásos fegyverként használhatják ezt a füzetet* a nagyobb erkölcsi és anyagi megbecsülésért folytatott vitákban és harcokban is.

A tájékoztatásnak ezt a hasznos módját feltétlenül érdemes és kell is folytatni, némileg azonban bővítve. Milyen bővítésre gondolok?

Mindenekelőtt arra, hogy amint a valóságban is együtt határozzák meg egy-egy település közművelődési könyvtári ellátottságát a tanácsi és a szakszervezeti könyvtárak, az adatok feltárása is terjedjen ki mindkét hálózatra, mert máskülönben a valóságtól nagyon eltérő képet kapunk. Ózd, Komló, Mezőhegyes pl. „fehér folt” a táblázatban, mert ezeken a helyeken a területi feladatokat is szakszervezeti kezelésben levő könyvtárak látják el. A többi ipari település adatait sem lehet hitelesen összehasonlítani, ha figyelmen kívül hagyjuk azokat a szakszervezeti könyvtárakat, amelyek egyes helyeken, mint pl. Várpalotán is, több könyvvel és több főfoglalkozású könyvtárossal rendelkeznek, mint a tanácsi kezelésben levők. A jövő útja csak a két hálózat közeledése, szorosabb együttműködése lehet, a jövő útjának egyengetését és a valóság hívebb feltárását egyaránt szolgálná tehát, ha a tanácsiak mellett a szakszervezeti könyvtárak adatai is szerepelnének a táblázatban.

A másik, ami hiányolható és amivel helyes lenne a bővítés: a *könyvtári mutatószámok alkalmazása*. Az abszolút számok önmagukban nem alkalmasak a pontos összehasonlításra, a viszonyításra. Annak érdekében, hogy a számok mögé nézhessünk és pontos összehasonlítást tehessünk az egyes települések könyvtári helyzete és eredményei között, a jelenlegi módszer szerint számtani műveletek százait kell elvégezni. Mennyivel egyszerűbb lenne ezt egy helyen, gépi úton megoldani, mint minden könyvtárban külön-külön, nem is szólva arról: nyilván kevesek oldalát fúrja annyira a kíváncsiság, hogy ezt válasszák esti „szórakozásnak”, inkább megelégszenek a hozzávetőleges adatokkal. Már csak azért is érdemes lett volna, és a jövőben is hasznos lenne a mutatószámok közzélése, mert azok az összehasonlítás megkönnyítése mellett az *aránytalanságokat* is első pillanatra megmutatják, szinte kiabálva hívják fel a figyelmet azokra a jelenségekre, amelyekkel a különböző szintű irányító és módszertani szerveknek foglalkozniuk kell.

Nem lehet céloom és feladatom az eredmények értékelése, részletes elemzése, sőt még az alaposabb összehasonlítás sem, azt kinek-kinek a saját területén kell elvégeznie. De talán ehhez is segítséget és kedvet ad néhány olyan érdekesebb tapasztalat, amelyet a számok mögé tekintgetés közben szereztem.

Nézegetem a beiratkozott olvasók számát. Szembetűnő, hogy *Egerben* a kétszere-sénél is több olvasó van, mint a hasonló nagyságú városokban. A lakosságnak több mint 27%-a. Átszámolom százalékra néhány másik megyei székely eredményét is: Tatabánya 11%, Szombathely 12%, Székesfehérvár 13%, Salgótarján 14%, Békéscsaba 15%, Veszprém 16%. Egerben tehát kiemelkedően a legjobb az olvasói arány.

Még szembetűnőbb az egyik járási székely: *Füzesabony* eredménye, ahol az össz-lakosság 38,9%-a beiratkozott olvasó. Összehasonlításképpen néhány hasonló nagyságú járási székely adata az ország különböző részéből: Biharkeresztes 14%, Mezőcsát 17%, Putnok 19%, Mezőkovácsháza 21%, Szentgotthárd 21%, Letenye 22%, Devecser 24%, Fehérgyarmat 25%... Füzesabony eredménye tehát kétszeresen jobb a járási székhelyek átlagánál. Gépelési vagy sajtóhibára gyanakszom, ezért ellenőrzésként megnézem a kölcsönzött kötetek számát és kiderül, hogy Füzesabony ebben is kiugrik az országos átlagból. A 6900 lakosú faluban több könyvet kölcsönöztek, mint a 31 000 lakosú Érden, a 29 000 lakosú Vác, és a település adatai egy szinten vannak olyan nagyműltű, évszázadokba visszanyúló művelődési hagyományokkal rendelkező várossal, mint a 26 000 lakosú Esztergom. Olyan eredmény ez, amelyre fel kell figyelni akkor is, ha olyan kiváló munka, olyan jó módszer van mögötte, amelyet tanulmányozni és országosan népszerűsíteni kell, és ellenkező okból akkor is, ha annak a hagyománynak a feléledéséről lenne szó, amely a „hőskorszak” versenylázában ütötte fel imitt-amott a fejét.

Az olvasók aktivitásában, a könyvtárak forgalmában is nagy eltérés tapasztalható az egyes települések között. Hogyan mutatkozik ez a kölcsönzési és a látogatási átlagban? Az 5000 lakos feletti települések többségében egy-egy olvasó átlagosan 10—12-szer volt a könyvtárban. A megyei székhelyek közül ebbe a kategóriába tartozik Debrecen, Győr, Szombathely, Kaposvár, Zalaegerszeg 10—10, Pécs, Szeged, Nyíregyháza, Szolnok 11—11, Budapest, Kecskemét, Veszprém 12—12 látogatási átlaggal. Székesfehérvárott valamivel nagyobb, ott 14, a többi megyei székhelyen valamivel kevesebb, Miskolcon, Tatabányán, Békéscsabán, Hódmezővásárhelyen 9—9, Salgótarjánban és Szekszárdon 1—2 tizeddel 9 alatt. Nemcsak a megyeszékhelyek, hanem a táblázatban szereplő valamennyi település közül a legrosszabb a látogatási átlag *Egerben*, mindössze 4,7, nem sokkal jobb Gyöngyösön sem, ott 5,7. Van viszont néhány olyan település, ahol ez az átlag irreálisan magasnak tűnik, pl. Kiskunhalason 15, Sopronban és Letenyén 17—17.

Még nagyobb szóródás mutatkozik a kötetforgalomban, amely 15 és 52 között változik, a települések többsége azonban a 27—33 közötti csoportba tartozik. Úgy vélem, hogy a többség képviseli a megkívántnak tekinthető normát. Ahol ettől akár lefelé, akár felfelé *feltűnően nagy az eltérés*, ott olyan okok játszhatnak közre, amelyek figyelmet érdemelnek. Több helyen is kiemelkedően magas az átlag, pl. Lenti-ben 42, Letenyén 44, Kiskunhalason 47, Dunaújvárosban 48, Sopronban 52, amiből arra lehet következtetni, hogy ezeken a helyeken sok könyv kölcsönzését engedély-zik egyszerre, és feltehetően nagyon nagy a kölcsönzött és a valóban el is olvasott könyvek száma között. Valószínű, hogy az olvasók nem a könyvtárban, hanem a sok hazavitt könyv közül otthon választják ki azt az egyet-kettőt, amit el is olvasnak, a többit csak „megszellőztetik”.

Legalacsonyabb a kölcsönzési átlag abban a két városban, ahol a látogatási átlag is a legkisebb: Gyöngyösön 18, Egerben pedig 15, vagyis a két Heves megyei városban

Winkelbauer Pál rajza

mind a látogatási, mind a kölcsönzési átlag alatta marad még a kisközségi könyvtárak átlagának is. Eger esetében ez annál szembetűnőbb, mert a városok között — amint erről már szó volt — a lakosság számához viszonyítva itt a legmagasabb a beiratkozott olvasók aránya. A látogatási és a kölcsönzési átlag azonban arra utal, hogy ezeknek tekintélyes hányada *csak beiratkozott tag, de nem könyvtári olvasó*. Lényegesen befolyásolhatja persze a kölcsönzési és a látogatási átlagot az is, ha valahol valamilyen okból az év utolsó hónapjaiban emelkedik meg ugrásszerűen az olvasók száma, és ezek az új olvasók már csak 1—2 alkalommal kölcsönöznek abban az évben, ami semmiképpen nem tekinthető hibának. Közrejátszhatnak egyéb — nem helyteleníthető — okok és körülmények is, de olyan módszerek is, amelyek nem helyeselhetők.

Az állománygyarapításra fordított összeg

A könyvbeszerzésre adott összeg az egyik fokmérője annak, hogy a fenntartó szervek felismerték-e a könyvtár jelentőségét, hogyan értékelik és támogatják munkáját. A számok általánosságban e téren is nagy fejlődésről vallanak. Az országos könyvtárhálózat kialakulásának első éveiben elérhetetlennek tűnő célként emlegettük az „hány lakos, annyi forint” elvét. Országos átlagban ma már magasan felette vagyunk a régi célnak, de találunk még jónéhány olyan települést, ahol a könyvbeszerzés összege messze elmarad az országos átlagtól, sőt még a lakosonkénti 1 Ft-tól is. Hihetetlennek tűnik és meghökkentő, de pl. Pilisen 44 fillér, Tiszakécskén 49 fillér, Nagybátonyban 91 fillér beszerzési keret jutott még a múlt évben is 1—1 lakosra.

Vannak olyan községek (sőt városok is!), ahol a beszerzési összeg eléri, vagy meghaladja ugyan a lakosonkénti 1 Ft-ot, de mélyen alatta marad annak a minimális értéknek, amit fejlettségünk mai fokán és a mai könyvtárak mellett elfogadhatónak tekinthetnénk. Példaként néhány: Jászládány 1 Ft, Kisterenye 1,1 Ft, Tolna 1,1 Ft, Kecel 1,2 Ft, Tiszavasvári 1,2 Ft, Dunakeszi 1,3 Ft, Üllő 1,3 Ft, Makó 1,5 Ft, Gyömrő 1,6 Ft, Békés 1,7 Ft, Szarvas 1,9 Ft, Kunhegyes 1,9 Ft, Érd 2 Ft, Orosháza 2 Ft, Gyöngyös 2,1 Ft, Ajka 2,2 Ft, Siklós 2,3 Ft, Dombóvár 2,4 Ft stb., stb. Nem éri el a keret a lakosonként 3 Ft-ot olyan helyeken sem, mint pl. Pécs, Szeged, Cegléd, Baja, Bonyhád stb.

Szerencsére az ellenkezőjére is bőven találunk példát, amelyek méltán állíthatók az elmaradott helyzetben levő könyvtárak fenntartói elé. Néhány a sok közül: Nagyatád 6 Ft, Szombathely 6,1 Ft, Salgótarján 6,3 Ft, Kaposvár 6,7 Ft, Zalaegerszeg 6,7 Ft, Veszprém 7,1 Ft, Békéscsaba 7,2 Ft, Mátészalka 8,1 Ft, Szekszárd 8,3 Ft, Eger 8,4 Ft, Tapolca 8,9 Ft, Szeghalom 8,9 Ft, Dunavecse 9,1 Ft, Csurgó 9,2 Ft, Lenti 10,8 Ft, Letenye 11,3 Ft, Szentgotthárd 12 Ft, Mezőkovácsháza 15 Ft stb.

Az aránytalanságok akkor is megmutatkoznak, ha nem az egy lakosra, hanem az egy olvasóra jutó beszerzési keretet vizsgáljuk. Tiszakécskén 2,2 Ft, Tolnán 8,1 Ft, Makón 10,2 Ft, Gyöngyösön 11,4 Ft, Szentesen 15,4 Ft, Orosházán 18,3 Ft, Kecskeméten 19,9 Ft, Kaposváron 29 Ft, Veszprémben 42,6 Ft, Szombathelyen 48,8 Ft, Letenyén 49 Ft, Oroszlányban 50,7 Ft, Tatabányán 53,6 Ft, Sopronban 53,6 Ft, Szentgotthárdon 56,9 Ft, Mezőkovácsházán 69,3 Ft jut 1—1 olvasóra.

Az az ordító aránytalanság, amely a települések között tapasztalható, már több intő jelnél, *sürgetően követeli a kérdés országos rendezését*. Nem lehet a fenntartó szervek pénzügyi szakembereinek megértő vagy meg nem értő állásfoglalásától, sem a könyvtárosok ügyeskedésétől, vagy harciasságától tenni függővé a könyvtári munka sikerének, eredményességének legelemibb előfeltételét jelentő könyvvállomány kialakítását és fejlesztését. Központilag kellene meghatározni a különböző típusú könyvtárak egy lakosra előírandó beszerzési normájának alsó határát, amelynél többet adhat a fenntartó szerv, de kevesebbet semmiképpen sem.

A könyvtári dolgozók létszáma

Kellner Béla írja a Könyvtáros májusi számában: „Ma már senki sem tudná megmondani, milyen szempontok érvényesültek a személyi ellátás, a státusok szétosztása terén.” Valóban nagyok e téren is az eltérések és az aránytalanságok. Ha összevonjuk a főfoglalkozású, és a főfoglalkozására átszámított részfoglalkozású és tiszteletdíjas dolgozók számát, némi alapot kapunk az azonos nagyságú települések összehasonlításához. Az 1—1 könyvtárosra jutó megterhelést persze így is nehéz meghatározni, mert bizonyos könyvtárakban vannak olyan feladatok is, amelyek normával nem mérhetők. Valami támpontot azért mégis kaphatunk a létszámban meglevő aránytalanságok megállapításához, ha megnézzük, hogy *egy könyvtárosra hány lakos, hány olvasó, hány kölcsönzött könyv jut*. Erről adnak egy kis keresztmetszetet a következő kimutatások. Az elsőben a megyei székhelyek és megyei jogú városok, a másodikban pedig 12 járási székhely (ebből 10 város), 4 járási jogú város és 3 főfoglalkozású

könyvtárossal rendelkező község adatai szerepelnek. A második kimutatásban szereplő 19 település kiválasztása ötletszerűen történt, tehát nem bizonyos, hogy teljes pontossággal tükrözi az országos átlagot, nagyjából azonban bizonyára megközelíti.

I. Megyeszékhelyeken

Egy könyvtárra jutó				
	lakos	olvasó	beszerzett kötet	kölcsönzött kötet
Miskolc	2434	341	336	12 353
Debrecen	2149	241	298	7 111
Pécs	1991	253	176	7 991
Szeged	2697	384	328	12 048
Győr	1850	227	351	8 053
Kecskemét	2251	368	292	14 977
Székesfehérvár	1540	208	252	7 053
Nyíregyháza	1192	199	309	6 532
Tatabánya	1805	199	373	5 869
Szombathely	1600	199	332	6 332
Szolnok	1229	181	244	5 814
Békéscsaba	1770	274	354	7 953
Hódmezővásárhely	1885	315	253	8 676
Kaposvár	1161	233	313	6 973
Eger	1213	331	197	5 133
Salgótarján	1103	159	244	4 585
Veszprém	850	142	172	4 167
Zalaegerszeg	905	183	303	6 577
Székszárd	753	140	226	4 043
Átlagban	1598	240	281	7 486

Ezen a táblázaton belül is mutatkoznak lényeges eltérések, a kisebb lakosságú megyeszékhelyek helyzete sokkal kedvezőbbnek látszik.

II. A járási székhelyeken és egyéb településeken

Egy könyvtárra jutó				
	lakos	olvasó	beszerzett kötet	kölcsönzött kötet
Sopron	3185	318	788	16 735
Dunaújváros	3330	411	402	20 347
Nagykanizsa	3141	456	507	19 029
Baja	3063	500	254	18 380
Kiskunfélegyháza	3000	550	433	14 961
Órosháza	4114	518	413	17 369
Szentes	3488	704	1192	21 236
Makó	5900	806	880	23 762
Gyula	2744	442	618	16 598
Hatvan	3014	446	328	13 187
Bicske	2425	328	342	9 003
Lenti	822	198	415	8 457
Kazincbarcika	3044	549	467	21 518
Várpalota	5120	553	719	15 366
Ajka	5075	667	432	18 510
Oroszlány	3860	379	1119	13 759
Ercsi	8700	697	1618	18 707
Mindszent	8600	1541	1225	50 967
Szabadszállás	7800	1634	670	64 773
Átlagban	3822	615	674	21 192

Itt is tapasztalhatók eltérések a táblázaton belül, sokkal nagyobb azonban az eltérés, ha a két táblázat adatait hasonlítjuk össze. A megyei székhelyek átlagát 100%-nak véve a járási székhelyeken és egyéb településeken az egy könyvtárra jutó átlag: lakosságból 239%, olvasókból 256%, beszerzett könyvből 239%, kölcsönzött könyvből 283%, vagyis ezekben a könyvtárakban mintegy két és félszeres megterhelés jut 1—1 könyvtárra, ha csak ilyen szempontból vizsgáljuk a kérdést. Figyelembe

kell azonban venni, hogy a nagyobb könyvtárakban ilyen normákkal nem mérhető feladatokat is ellátnak a könyvtárosok, és akkor lényegesen csökken a különbség, de korántsem szűnik meg.

Helytelen lenne, ha fentiekből azt a következtetést vonnánk le, hogy a megyeszékhelyeken sok a könyvtári dolgozó, tehát csökkenteni kell a létszámukat, mert *nem ott sok, hanem az egyéb helyeken kevés*. Okai ismertek. A hálózati kiépítése után évről-évre kapott új státusokat a könyvtárügy, s ezek zömét a megyei könyvtárak kapták, hogy alkalmassá váljanak a hálózati központi mivoltukból rájuk háruló feladatok ellátására. Mire a többi helyek is sorra kerültek volna, központilag megszüntették a létszám évenkénti rendszeres emelését és így a *járási és városi könyvtárak létszáma sok helyen ma is azon a szinten van, mint a megalakulás évében, 1952-ben volt*.

Ez az egyik legfőbb akadályozója jelenleg a könyvtári munka minőségi fejlődésének. A közművelődési könyvtárak többségében nem alakulhat ki a szilárd, szakosított munkamegosztás, mindenkinek mindent kell csinálnia, egy kicsit mindig „rohammunka” jelleggel, és a könyvtár belső munkája, a tervszerű és szakszerű állománygyarapítás, a katalógusok szerkesztése, rendszeres gondozása, fejlesztése, a különböző értekezletek, tárgyalások stb. csak a *legfőbb feladat, a kölcsönzés, a nevelőmunka, az olvasókkal való foglalkozás rovására oldhatók meg*. Nem is szólva az olyan községi könyvtárakról, mint pl. a táblázatban szereplő Mindszent és Szabadszállás, ahol egyetlen embernek kell beírnia 1600 olvasót, megrendelnie, állományba vennie 1200 könyvet, besorolnia a katalógusba ezek céduláit, elintéznie 60—65 000 könyv kölcsönzését, polcra való visszarakását, az adminisztrációt és még egy sereg apróbb-nagyobb dolgot. Erre csak olyan ember képes, aki nem ismeri a 8 órás munkaidőt és szabadedijének jórészét is a könyvtárban tölti túlóradíj nélküli túlórázással.

Azoktól a könyvtáraktól, amelyek a könyvtárosok nagyfokú túlterhelésével tudják megoldani a legszükségesebb feladatokat, nehezen lehet megkívánni, hogy a korszerű műveltség megszerzésének és állandó fejlesztésének igazi otthonaivá és műhelyeivé váljanak. Az a tény, hogy munkájuk mégsem rekedt meg a sokat emlegetett „szellemi inségkonyhák” színvonalán, és többet végeznek a mechanikus kölcsönzésnél, mindenekelőtt a könyvtárosok hivatástudatát, úgyszeretetét és áldozatvállalását dicséri. Néha azonban a leglelkesebb ember is elcsügged, elfárad. Nem lehet véletlen, hogy éppen ezekben a könyvtárakban a leggyakoribbak a személycserék, a pályaváltoztatások. Ennek okai között — a könyvtárosok fizetésének rendezetlensége mellett — szerepet játszik a túlterhelés is.

Illúzió lenne abban reménykedni, hogy az aránytalanságok egyik évről a másikra megszüntethetők. A helyzet fokozatos javításának megkezdése azonban a könyvtárügy egyik égetően sürgős feladata. *Hiába vannak erős, irányításra alkalmas hálózati központok, ha a legjobb módszerek, a legjobb tanácsok is megfeneklenek, mert a végrehajtáshoz nincs elegendő ember a hálózatban*.

Beszél a statisztika a fejlődés óriási arányairól, azokról az eredményekről is, amelyek a népművelés legszilárdabb ágává teszik a könyvtári munkát. Szándékosan nem azokat a példákat emeltem ki, amelyek a fejlődést, az eredményeket demonstrálják. Egyrészt azért, mert ezeket úgyis ismerjük, és nincs szükségünk arra, hogy önmagunknak saját eredményeinkkel dicsekedjünk. Másrészt és méginkább azért, mert a könyvtárak többsége most éli a kamaszkorát, és a kamaszkorban levő gyermeknél sem a természet rendjéhez tartozó fejlődés okozza a szülőknek a legfőbb gondot, hanem ennek következménye: a kinőtt ruha, a szorító cipő. Ugyanígy a könyvtárak esetében is az a mostani időszak sürgető gondja és feladata, hogy ott segítsünk leggyorsabban, ahol a legszűkebb a ruha és a legjobban szorít a cipő. A statisztika mögé tekintéssel néhány ilyen tünetről próbáltam jelzést adni.

K ö n c z ö l I m r e

IRODALOM ÓRÁT TARTANAK minden tanév végén a szegedi móravárosi fiókkönyvtárban a közeli „Gagarin” általános iskola nyolcadik osztályos tanulói. Az összefoglaló, beszámoló jellegű foglalkozáson búcsúznak a gyermekkönyvtártól, megköszönik azt a segítséget, amelyet a könyvtár nyújt nekik iskolai tanulmányaikhoz. Az óra anyagát tanári segítség nélkül a gyermekek maguk állítják össze, és az egyik tanuló vezeti le. Az idén a húszadik század magyar költészetét idézték fel: Juhász Gyulától és József Attilától Illyés Gyuláig és Garai Gáborig a korszak neves költőinek néhány szép versét mondták el.

(V.K.A.)

Könyvbarát klubok a pápai járásban

1960-ban a pápai járás három községi könyvtárában könyvbarát klub néven, kötött és szabadfoglalkozások keretében megpróbáltuk a könyvtárak szolgáltatásainak körét bővíteni. De — úgy látszik — a módszer még nagyon új volt, a szükséges feltételek még hiányoztak, s a kísérlet, bár hozott eredményt, egy-két évig csak bátortalan kezdeményezés maradt. A második szervezési hullám 1964-ben kezdődött, de akkor már a járási könyvtár a KISZ járási bizottságával és a járási tanács művelődésügyi osztályával közösen lépett fel, tevékenyebben vonta be munkájába a helyi szervezeteket és vezetőket is. Az eredmény szinte fölülmúlta az elképzeléseket: 1965-ben 7, az 1968 69-es népművelési évadban már 33 ifjúsági klub működött a járásban. A számszerű növekedéssel együtt a munka tartalmasabbá is vált, ezt a „Kiváló ifjúsági klub” címért meghirdetett első országos pályázaton elért egy, és a másodikon szerzett két kiváló klub oklevél bizonyítja.

A létrehozás indítékai

A klubok létesítésének egyik célja az volt, hogy segítségükkel a községi könyvtárak a kölcsönzésen felül az általános és irodalmi ismeretek szervezettebb terjesztésében is vegyenek részt. A művelődési otthonok által szervezett ismeretterjesztő előadások ugyanis nem sok eredményt hoztak. A sikertelenségért nemcsak a művelődési otthonok vezetőit, de a könyvtárosokat is elmarasztalhatjuk. A megtartott előadások ugyanis *önmagukban elégtelenek*, ha az előadók és a könyvtárak nem kapcsolják össze ezeket könyvajánlással és azonnali kölcsönzéssel. Az ilyenfajta kapcsolatot viszont a legtöbbször hiányzott. A legfontosabb cél pedig az volt, hogy a könyvtárak mellett hozzuk létre a fiatalok kis közösségeit, melyek ébresztői lehetnek a falvakban a közösségi szellemnek, segítői a KISZ-szervezetek ilyen irányú tevékenységének.

Az említett célokon kívül az a kényszerítő körülmény is segítette a tervek megvalósítását, hogy ebben az időszakban történt meg a pápai járásban a könyvtárak átállása a *szabadpolcos kölcsönzésre*. A szabadpolc bevezetését a községi vezetők ellenézték, mondván: szabadpolcos működés esetén a helyiséget (mert a legtöbb könyvtár a művelődési otthon kistermeiben kapott helyet, s ezekből csak egy-egy van mindenütt) más célra felhasználni nem lehet. Szerintük megengedhetetlen, hogy egy helyiséget „csak könyvtári” célra „áldozzanak” fel.

Itt jegyzem meg, hogy a KISZ KB intéző bizottságának 1965. január 21-i határozata alapján kiadott tájékoztató, valamint az irodalmi klubok, körök szerepéről ebben az időszakban megrendezett országos értekezlet is sokat segített törekvéseink megvalósításában.

A járási összefogás eredménye

A könyvtár elképzelései szerencsésen találkoztak a KISZ járási bizottságának és a művelődési osztálynak a terveivel, melyek az ifjúság kulturális nevelésére ifjúsági klubok létrehozását célozták. Ennek a mozgalomnak a története (a szervezési módszerek kialakítása, az anyagi alapok megteremtése, a klubok irányítása stb.) nem tartozik szorosan a témához, de elválaszthatatlan a könyvbarát klubok működésétől. Ugy egyeztettük a terveket, hogy *ahol a könyvtár helyisége a legalkalmasabb a klub működtetéséhez, ott az általános ifjúsági klubok helyett könyvbarát-klubokat hozunk*

A Veszprém megyei irodalmi színpad tagjai a 25. klub megnyitóján, Kupon

létre. Ezzel azonos feltételek mellett sajátos profilú klubmozgalom bontakozott ki a járás könyvtáraiban: a klub könyvtárban működik, szolgáltatásaihoz szervesen kapcsolódik, a könyvtár vezetője a klub vezetője is, a klubok munkájának irányításáért pedig a járási könyvtár a felelős. A kezdeti hárommal szemben az 1968/69-es népművelési évadig 8 klub alakult, s ezek 1966-tól kezdve rendszeresen működnek.

Munkatervek, programok, módszerek

A kialakult gyakorlat szerint a klubok az őszi-téli időszakra 5–6 hónapos tervet készítettek. Meghatározták a célokat: „...a könyv megszerettetése, az ifjúság érdeklődésének felkeltése, az irodalom és a különböző művészetek iránt, (*Kemenesszentpéter*); „...lehetőséget nyújtani fiataljainknak szabad idejük kulturált eltöltéséhez, ...irodalmi, esztétikai ízlésük fejlesztéséhez” (*Magyargencs*); „Azokat a fiatalokat szeretnénk összefogni, akik barátjuknak tekintik a könyvet” (*Nemesgörzsöny*). Megjelölték a foglalkozások pontos tárgyát is. Foglalkozást hetenként egyszer tartottak. Alapelveként határoztuk meg, hogy sok játékos, kötetlen szabadfoglalkozást tartssanak a klubok, a kötött foglalkozásokon pedig az előadások inkább vitaindító, problémafelvető 20–30 perces témabevezetések legyenek.

Az évenként megtartott évadeleji megbeszéléseken mintaként a járási könyvtár néhány klubprogramot, foglalkozás címet javasolt a klubvezetőknek. Ezek felhasználásával alakultak ki azután — figyelembe véve a helyi adottságokat — a végleges tervek. Az előkészítésbe bevonták a klubtagokat is. A klubokban a foglalkozások legváltozatosabb módszerei fejlődtek így ki, közülük a legjobban beváltak állandó-sultak és elterjedtek.

A munkatervekben tervezett foglalkozásoknak kb. a fele kapcsolódott a szépirodalmi témához, szépirodalmi műhöz, a másik fele az ismeretek más területeit ölelte fel. Voltak foglalkozások a művészetek területéről: pl. „Hogyan nézzünk filmet?”; valamint az irodalom és a zene kapcsolatáról, a Bánk bán drámai és operai változatainak részleteivel illusztrálva. A képzőművészeti, festészeti témával foglalkozó összejöveteleken szerepelt többek között a XX. század magyar festészete, a világ nagy múzeumai (diavetítéssel összekötve) stb. Szorosan kapcsolódott a könyvhöz, a könyvtárakban található irodalomhoz az a néhány foglalkozás is, melyet a „Bibliai csodák”, „Le a babonával” címmel tartottak.

Minden klubban nagy sikere volt a „Barátság — szerelem — házasság” címmel megtartott foglalkozásoknak, valamint a járási rendőrkapitányság ifjúságvédelmi problémákkal foglalkozó munkatársának vezetésével megtartott vitának, beszélgetésnek. Az élménybeszámolók kedvelt formái voltak a kluboknak: a VIT-ről, a Német Demokratikus Köztársaságról, Jugoszláviáról és még több országról hallottak a fiatalok élvezetes beszámolókat, melyeket a legtöbbször diavetítéssel és fotókkal illusztráltak.

Az ifjúság politikai nevelését, ismereteinek bővítését szolgálták azok a foglalkozások, amelyeken az MSZMP IX. kongresszusáról, annak határozatairól hangzott el ismertetés. Élénk viták, beszélgetések alakultak ki azokon a foglalkozásokon is, amelyek során a községek meghívott vezetői ismertették a község, termelőszövetkezet fejlesztési terveit, az ifjúság foglalkoztatásának lehetőségeit.

Azok a helyi pedagógusok és más személyek, akik a járásban fellendült helyismereti kutatásokat végeztek, *Községünk története* címmel majdnem minden klubban tartottak előadást, több helyen sorozatban is.

A nagygyimóti klub kézikönyvtára. (Péterfay Endre felv.)

Néhány cím a szépirodalmi témájú előadások közül: az 1966 67-es évadban *Ugodon* mai világirodalmi sorozatot rendeztek, amelynek keretében a szovjet új hullámmal, az angol és amerikai irodalommal, a népi demokráciák irodalmával, az olasz és a német irodalommal foglalkoztak. *Nemesgörszönyben* két éven keresztül egy-egy foglalkozás keretében ismertették a megyei születésű költők, írók (Simon István, Nagy László, Ágh István, Szentiványi Kálmán, Tatay Sándor, Várnai Zseni) életét, műveit.

A sorozaton kívüli előadások címei ilyenek voltak: Mit és hogyan olvassunk? Irodalom és giccs, A mai ifjúság az irodalomban, Nobel-díjasok 1965—68, Miért szép? A Magyar Tanácsköztársaság irodalma stb.

A járási könyvtár fontos feladatának tartotta, hogy a fiataloknak segítséget adjon saját könyvtárunk kialakításához is, ezért több klubban tartottak foglalkozást „Az én könyvtáram” címmel. Ilyen alkalmakkor a fiatalok tanácsokat kaptak a könyvvásárláshoz, és mindjárt meg is vásárolhatták az ismertetett könyveket.

Nagyon jól bevált a vetélkedők, szellemi-irodalmi totók rendezése is abból a célból, hogy a tagok általuk megismerkedjenek a könyvtárban található kézikönyvekkel, az olvasótermi anyaggal. A vetélkedőkön ugyanis olyan kérdéseket kaptak a résztvevők, amelyekre a megfelelő kézikönyvekből lehetett válaszolni. Ilyen foglalkozás volt többek között Nagygyimót, Nemesgörszöny, Ugod, Vanyola klubjaiban.

Az aktuális események, évfordulók is jó alkalmat adtak vetélkedők tartására. Vetélkedőket rendeztek a szovjet irodalomról, az Októberi Forradalom eseményeiről, a Magyar Tanácsköztársaság irodalmáról, az ünnepi könyvhét könyveiről.

Az író-olvasó találkozók ugyancsak eredményesen szolgálták az ifjúsági könyvbarát klubmozgalom színvonalasabbá tételét. Az elmúlt években több klubban megfordult *Tatay Sándor*, *Szentiványi Kálmán*, *Ágh István*. A velük való találkozás élmény volt a fiataloknak, a helyszínen megvásárolt és dedikált műveik (Ágh: Szabad-e énekelni című verseskötete összesen 50 példányban fogyott el, Tatay műveit 100-nál többen vették meg) pedig házi könyvtárakat gazdagította.

Célunk volt az is, hogy a fiatalok ne csak hallgatók legyenek, hanem a foglalkozásokon tevékenyen vegyenek részt. Ezt a célt több módszerrel is próbáltuk megközelíteni. Könyvankétot tartottak Sánta Ferenc: Húsz óra című könyvéből Magyar-gencsen, Galambos Lajos: Mit tudtok ti Pille Máriáról című kisregényéről Lovászpatonán és Takácsiban. A könyveket 20—20 példányban előre kiadtuk elolvasásra a fiataloknak. Lovászpatonán például 45 fiatal olvasta el ugyanazt a művet, és 22-en vettek részt a megbeszélésen. Jó módszernek bizonyult az is, hogy a foglalkozásokra egy-egy fiatal 10—15 perces beszámolóval készült fel. Az összejövetelek egyrésze a soron levő irodalmi évfordulókhoz kapcsolódott. (Tömörkény születésének 100., Arany János születésének 150., Gábor Andor halálának 15., Ady halálának 50. évfordulója stb.) A könyvtár új könyveinek ismertetését Lovászpatonán, Nemesgörszönyben, Ugodon a könyvtárosokon kívül legtöbbször a klubtagok végezték.

Még tevékenyebb közreműködést kívántak a szavalóversenyek, s ezek továbbfejlesztéseként, az önálló műsorok, melyeket például vidám szilveszter, vidám farsang, költészet napja stb. címmel egy-egy foglalkozásra állítottak össze. Az élénk érdeklő-

dés eredményeképpen több klubban irodalmi színpadok alakultak, s ezek a helyi rendezvényeken, de néhány-szor a szomszédos községekben illetve a KISZ kulturális seregszemlén is színvonalasan szerepeltek.

Eredmények, tapasztalatok

Az elmúlt 4—5 év tapasztalatai azt bizonyítják, hogy a könyvbarát klubok szervezése helyes volt, tevékenységüket több vonatkozásban is eredményesnek ítéelhetjük. Megszűnt a könyvtárak fenntartóinak ellenállása a szabadpolcos könyvtárral szem-

Vidám vetélkedő a magyargencsi és a nemesgörszönyi klub találkozásánál, a nemesgörszönyi könyvtárban. (Nagy Nándor felv.)

ben. Bővült a könyvtárak szolgáltatási köre. A heti egy-két kölcsönzési nyitvatartás mellé rendszeresített további ugyanennyi nyitvatartással lehetővé vált, hogy a könyvtárban a fiatalok társas összejöveteleket tartsanak, s eközben használják a könyvtár állományát, elsősorban a kézikönyveket, folyóiratokat. Az iskolából kikerülő fiataloknak nem szakad meg a kapcsolatuk a művelődéssel, a művelődési intézményekkel, s közben szórakozási vágyukat is kulturált környezetben elégíthetik ki.

Megnövekedett a könyvtárak fiatal olvasóinak száma, mert a könyvbarát-klubok tagjai csak azok lehettek, akik beiratkoztak a könyvtárba, és rendszeresen olvastak. Ma már a járás 14—18 év közötti fiataljainak 60—70 százaléka a községi könyvtárak olvasója.

A foglalkozások hatására bővült a fiatalok tudása, ismerete. A klubvezetők beszámolóiból tudjuk, hogy a tagok félelemérzete, visszahúzódása a véleménynyilvánítás-tól a közösségekben feloldódott, később bekapcsolódtak a vitákba is. Szorosabbá vált a kapcsolatuk a könyvvel, könyvtárral. Az irodalmi színpadok működése révén cselekvő részesei lettek az irodalmi életnek, irodalmi élmények hatottak rájuk, melyek minden bizonnyal nem múlnak el életükből nyomtalanul. Bebizonyosodott, hogy a könyvtárakhoz kapcsolódó könyvbarát-klubok szervezése, működtetése tartalmasabbá teheti a könyvtárak munkáját. A szakosítást, a nagyon kis részterületre való specializálódást azonban nem tartjuk járható útnak. Célunk az volt, hogy a községek összes fiataljainak teremtsünk művelődési alkalmakat, nyújtsunk szórakozási lehetőségeket, mégis legfeljebb csak 50 fiatal jött össze egy-egy foglalkozásra. A mi kisközséges településeink nem teszik lehetővé, hogy az irodalmi önképzőkörökhöz hasonlóan az irodalmat magas színvonalon művelő, esetleg irogató fiatalokat gyűjtsük össze. De ez nem is szükséges. A jelenleg működő könyvbarát-klubok kötött foglalkozásainak nagyobb része kapcsolódik a könyvhöz, könyvtárhoz, de a kötött foglalkozások egy részében és a szabad foglalkozásokon helyet kell adni a fiatalok egyéb, más jellegű igényeinek is. Életképessé, munkájában tartalmassá csak az a klub vált, ahol a helyes arányt megtalálták, helyet adtak a fiatalok szórakozási igényeinek és nem akarták mindenáron „megnevelni” őket.

A jövő útja

A könyvtári szolgáltatások bővítését, színesítését a megfelelő adottságokkal rendelkező könyvtárakban meg lehet oldani a könyvbarát-klubok révén. A műveltség terjesztésének, az általános és irodalmi ismeretek bővítésének egyik lehetőségét nyújtja a klub. Egyelőre azokból alakult ki törzsközönség a könyvtárakban, akik a kölcsönzésen kívül igénylik a más jellegű könyvtári szolgáltatásokat is, de bízunk benne, hogy ezek a fiatalok a felnőtté válás után sem távolodnak el a könyvtártól. De ha azt akarjuk, hogy a könyvtár illetve a klub kedvelt helyé, a klubfoglalkozás kellemes időtöltéssé váljék a fiatalok és később a felnőttek körében, akkor a tárgyi feltételeket a jelenleginél korszerűbben, magasabb színvonalon kell biztosítanunk. Eddig a járás 8 könyvtárában működik könyvbarát-klub, de ezek közül egy sem rendelkezik a működéshez kívánatos összes feltételekkel. A járásban sikerült ugyan az anyagi erők egy részét klubfelszerelések beszerzésére fordítani (évi 60 ezer Ft-ot állami, ugyanennyit társadalmi támogatásból), de ezt csak kezdeti lépésnek lehet tekinteni. A klub legyen kényelmes otthon, izléses berendezése szolgáljon követendő példának a falusi lakáskultúra fejlődéséhez is. Játékokat, gazdag folyóirat választékot kell beszereznie, nem beszélve a nélkülözhetetlen technikai felszerelésekről (tv, rádió, magnó, lemezjátszó, diavetítő, filmvetítő stb.)

Megoldatlan probléma a klubvezetők díjazása. A községi könyvtár és a művelődési otthon költségvetésében erre nincs fedezet, a járási tanácsnál sem tervezhetek. Pedig tapasztalataink szerint a klubvezető személye az egyik legfontosabb tényezője a klub jó és eredményes működésének. Átmeneti megoldásként a járási könyvtár költségvetésében szereplő könyvtárosi teljesítménybérből adtunk a klubvezetőknek havi 100—100 forintot. De ez nem lehet végleges megoldás.

Szükségessé tartjuk, hogy a könyvbarát-klubok továbbra is kapjanak a járási könyvtártól segítséget, módszertani irányítást. A közvetlen, élő kapcsolat, a személyes tapasztalatátadás elengedhetetlen feltétele a mozgalom továbbfejlesztésének. Az elmúlt években mi azt a módszert is alkalmaztuk, hogy a módszertani csoport egyik munkatársa saját maga is vezetett klubot az egyik könyvtárban Nemesgörzsönyben. Ez természetesen többletmunkával járt, de az egész mozgalom elterjesztése, fejlődése érdekében megérte a fáradságot.

Terveink szerint a nem könyvtárban működő ifjúsági klubokban is mind több olyan foglalkozást tartunk, amely szorosan kapcsolódik a könyvhöz, irodalomhoz. Elhatározásunkat az a meggyőződés vezérli, hogy a jó klubmunka elképzelhetetlen a könyvtár szolgáltatásainak igénybevétele, felhasználása nélkül. Néhány helyen — a járásban 3 községben —, ahol az ifjúsági klub nem a könyvtár közvetlen közelében

működik, kézikönyvtári anyagot adunk letétbe. Ennek egyrészét a községi könyvtárból válogatjuk ki, s ezt kiegészítjük a letéti keretből vásárolt könyvekkel. Az év elején 80 kötetes kis letétet állítottunk össze a nagygyimóti ifjúsági klub részére, s a könyvek nézegetése, olvasgatása azóta a klubtagok legkedvesebb időtöltése lett.

A kisközségekben a végleges megoldást az olyan, korszerű klubkönyvtár jelentheti, amelynek keretei között a könyvtári szolgáltatások a leghasznosabban kapcsolódnak a klubélethez.

Tóth Dezső

Elmondta egy klubkönyvtáros...

Ma csúcsgorgalom lenne, ha nem romlott volna el a televízió. Bűnügyi film megy 8.20-tól, mindenki azt nézi. Elmegegyek haza én is, minék ülnek itt egyedül. Krimivel nem tudok konkurálni.

Más este? Rendszeresen jár ide 10—15 fiatal. Magnóznak, játszanak, beszélgetünk. Megnézzük a tv-híradót, s ha a nagy műsor jó, azt is. Van úgy, hogy 11-kor kerülök haza.

A felnőtt korosztályok nem nagyon jönnek, inkább csak akkor, ha filmet vetítünk, vagy valamilyen rendezvény van. Sok tv-készülék van a faluban, legtöbbben azt nézik egész héten.

A lakosság 20%-a olvasó, fele gyerek, fele felnőtt. Sok családban ma is a gyerek visz könyvet a felnőtteknek. Kétszer két óra a nyitvatartás hetente, de ha kérnek, máskor is kölcsönzők.

Fejlődés? A régi épületet átalakítottuk, kaptunk új berendezést, vásároltunk játékokat és egy lemezjátszót. A legfontosabb, hogy 12 óra a nyitvatartás: szerda, péntek, vasárnap, 4—4 óra. Szerdán és vasárnap tartunk kölcsönzést.

Sokan bejönnének szombaton is, de nekünk nem éri meg. Csak elfecsérelnénk egy nyitvatartási napot. Mindig akadna egy-két vagány, aki átjönne a kocsmából, hangoskodnék, veszekedést provokálna. Vasárnap más. Az csendesebb nap. Kevesebb ital fogy a kocsmában. Este és hétfőn kora hajnalban sokan elutaznak.

Hétfőn hivatalosan nincs nyitvatartás, de a klub használatban van. Ez a mozgalmi nap. A pártszervezet, a tsz, a KISZ-esek és az asszonyok havonta egy-egy hétfőn használják a helyiséget. A tsz-től kapunk fűtési, takarítási hozzájárulást, évi 2000 forintot. Ezzel együtt 14 000 forintból gazdálkodunk. A könyvbeszerzés 2000, 500-ért veszünk folyóiratokat, a többi a működésre megy.

Én 400-at kapok, a takarító néni 200-at, a téli hónapokra háromszázat. Két kályhát fűt, 90 m²-t takarít hetenként négyszer, nagyon rendszeren. A tiszta környezet az egyik legfontosabb követelmény.

A besoroláskor az épületet feltétlenül korszerűsíteni kellett. Azelőtt itt egyetlen terem volt, a mozi használta egyszer egy héten, és minden esztendőben tartottak benne két-három műsoros estet bállal egybekötve. Az ismeretterjesztő előadásokat inkább az iskolában rendezték, télen itt megfagytak volna.

A felújítás nehezen ment. A vezetőség ragaszkodott a teremhez, azt mondták, kár a pénzt, inkább még takarékoskodnak és állami segítséggel új kultúrházat építenek majd. A vitát az döntötte el, hogy a járási tanács berendezést ígért. Most három szép helyiségünk van, kb. egyforma méretűek, egybenyithatók. A fából készült, üvegberakásos, harmonika rendszerű válaszfalak beváltak, esztétikai hatásuk kellemes, és jó hangszigetelők is.

A látogatók a középső helyiségbe érkeznek először. Ez a klubszoba vagy olvasószoba, itt helyeztük el a televíziót, a folyóiratokat és azokat a játékokat, amelyek csendes elmélyülést kívánnak. Például a sakkot, a rejtvenygyűjteményeket, a dominót. Ebből a helyiségből nyílik egyik oldalon a könyvtár, a másikon a hangos szoba.

Hangos szobának hívjuk, nagyképségnek tartottuk volna zenei klubnak elnevezni, habár ez a beat-rajongók tanyája. Itt van a rádió, a lemezjátszó és a magnetofon. A magnót a gyerekek vették, saját pénzükön, 100—100 forintot fizetett mindegyik a közös alapba, s ami még hiányzott, kipótolta a tanács a fejlesztési keretből. A készülék kezelésének megismertetésére külön foglalkozást tartottunk, bemutattuk a működés elvét. Minden résztulajdonos jogosult lett a magnó-használatra, de el nem viheti. A javítás esetleges költségeit közösen viselik.

Sok vita volt arról, hogy béreljünk-e a Belker-kölcsönzőtől Rex-biliárdasztalt. Én minden erőmmel ellene voltam, és igyekeztem meggyőzni az intézmény baráti körét is. Az efféle játékok vendéglőkbe való, ha behozzuk őket a klubkönyvtárba, magunkra zúdítjuk a foga-

dásra játszó sz szenvedélyes kompániáját, hogy aztán erre hivatkozva helyet kérjenek a pénzrejátzó kártyások is. A klub-könyvtár nem játékbárlang — mindent a maga helyén.

A könyvtárban 2000 kötet könyv van, s ez a mennyiség évenként 80–100 új szerzeménnyel gyarapodik. A könyvek a mi pénzünkhöz képest drágák, kiváltképpen ha kézikönyveket veszünk, mint az idén is. De kellett, mert nem volt még helyesírási szótárunk sem. Megvettük az egykötetes lexikont, a művészettörténeti lexikont, s a járási könyvtár ajándéka-ként van zenei lexikonunk is. Nagyon hiányoznak a különféle képzőművészeti albumok, de ezek is nehezen elérhetők, mert drágák. Legalább 10 000 forint kellene ahhoz, hogy a nélkülözhetetlen új irodalmat folyamatosan beszerezhessük.

Jó lenne bizonyos módon újjászervezni a letéti ellátást. Ha a járási könyvtár kapna minden falusi lakosra nem több, csak 2 Ft könyvbeszerezési fejkvótát, a rendszeres cserék útján parádésan elláthatna bennünket a legfrissebb könyvekkel. Így elég lenne a helyi könyvbeszerezés a gyermekkönyvekre, mert ezekből nagyon sok fogy, és jutna valamennyi a drágább, de nélkülözhetetlen művészeti kiadványokra is.

Két napilapot és négy folyóiratot járattunk. A három szakmai folyóirat szinte az egész előirányzatot elviszi. A napilapokat a tanács fizeti elő, egy irodalmi folyóiratot én. Legalább kétezer forint kellene folyóiratokra, ha csak a legszükségesebbeket vesszük.

A klubszoba és a könyvtárhelyiség majdnem mindig egybenytva áll. A könyvek az egész teret nagyon barátságossá, otthonossá varázsolják, szinte megkövetelik a látogatóktól a kulturált viselkedést. Ha táncos összejövetelt tartunk, lezárjuk ezt az oldalt és megnyitjuk a másik szoba felőlit. Ünnepi rendezvények alkalmával a teljes teret használjuk, ilyenkor a könyvtári rész tölti be a színpad szerepét, s ehhez nagyon mutató, esztétikus keretet ad a fal mellett körben a színes könyvfelület.

A működés hétköznapijairól beszélni nem könnyű. Annak idején megértettem, vagy inkább megéreztem, hogy az új nevű intézmény a művelődési otthon funkciójának új felfogását, a könyvtár hatásának tág érvényesülési lehetőségét követeli meg. Arról van szó, hogy az adott szerény keretek között valóban otthonos környezetet kell kínálnunk az embereknek. Az otthon fogalmához pedig szorosan hozzátartozik a családi légkör a szó legjobb, demokratikus értelmében, vagyis, hogy együtt lenni, de a lehetőséghez képest nem egymás ter-

hére, hanem egymás hasznára, egymást becsülve.

Most már könnyebb mint kezdetben volt. Először a fiatalokkal beszéltem meg, hogy az intézmény az övék, ám ez a tény kötelezettségekkel jár: nekik kell szíves vendéglátó házigazdáknak lenniük másokkal szemben, akik megtisztelnék bennünket azzal, hogy eljönnek. És milyen házigazda az, aki tapintatlan, barátság-talan a vendéggel szemben? Megalakult az ifjúsági kör, s első közös vállalkozása volt a magnó, amiről beszéltem. Az ifjúsági kör tagjai közül kerülnek ki az intézmény műsorfelelősei, a könyvtári segítők és a közösség szervezők.

A felnőtt korosztályokból sokkal nehezebb közösséget alakítani, az igazat szólva, nekünk még nem sikerült. Próbálkoztunk ún. kertész-szőlész szakkörrel, de nem volt életképes. Tv-t nézni, olvasgatni azonban már eljönnek vasárnaponként, a kölcsönzéseken is több a felnőtt, mint azelőtt, s ha ismért előadó jön, nem kell szégyenkezniük az érdeklődés hiánya miatt sem.

A tv és a rádió műsoraihoz nagyon nehéz kapcsolódni valamilyen foglalkozással. Előfordul, hogy a látott műsor egy bizonyos részlete vitát vált ki, de ez vagy van, vagy nincs, erőltetni nem lehet. A jó tv-játékok és a filmek adják a legjobb alkalmakat a közös beszélgetésre. A klasszikus színdarabokat kevesen nézik végig, bár a tv-re szabott Antigonénak nálunk is sikere volt.

Jó, hogy a könyvtár állandóan kéznél van. A legkülönbözőbb élmények hatására kérnek tőlem könyvet az emberek. „A világ nagy vasútjai” sorozat ideje alatt sok útleírást adtam ki, még a könyvtárközi kölcsönzési szolgálatot is igénybe kellett vennem. Arra törekszem, hogy a rendszeresen idejárom megszokják, hogy ha bármilyen adatra szükségük van, néznek utána a megfelelő könyvben. Ehhez az kell, hogy lassanként megismerjék, hogy mit miben kell keresni. Természetesen nálunk is gyakori beszédtema a világűr meghódítása. Két fiú majdnem hajba kapott azon, hogy ki emlékszik jól: mekkora a távolság a Föld és a Hold között. A vitát békés formában eldöntötte a lexikon. Lassanként megszokják a fiatalok, hogy ne hangerővel vitatkoznak, hanem tényekkel érveljenek. Ezt a munkát a könyvtár nélkül el sem lehet képzelni.

Elismerem, hogy a működésnek ez a formája bizonyos igények szempontjából nézve korlátozást jelent. De a működés másfajta értelmezése nem jelentene-e korlátozást más igények szempontjából? Arra gondolok most, hogy azok járnak hozzánk, akik szívesen töltik el a szabad

idejüket nyugodt légkörben, kulturált környezetben, szeretik a társas együttléte és életüknek többé-kevésbé természetes tartozéka az olvasás, a jó dzsessz és a beat. Aki mindezeknél jobban szereti a kártyát, nem jár ide. Az sem, aki sörözni akar esténként. Azért mondom ezt, mert még tanácsulésen is szóvattették az idősebb korosztály nevében, hogy legalább üveges sör kapható legyen. Hát ne legyen. Itt kultúrát szolgáltunk, sört a szom-

széd utcában kaphat, akinek kell. Én is oda megyek érte. Ez nem túlzott szigor, ez a közérdek védelme.

A könyvtár és a különféle társas foglalkozások kapcsolatáról és lehetőségéről valóban még nem szóltam. De azt hiszem, ez olyan fontos téma, hogy megéri a bővebb kifejtést is. Halasszuk el hát tárgyalását a következő alkalomra.

Lejegyezte: *Szente Ferenc*

KITÜNTETÉSEK

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa nyugállományba vonulása alkalmából, eredményes munkája elismerésül *dr. Patoky Ernőnek*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ osztályvezetőjének a MUNKA ÉRDEMREND ezüst fokozata kitüntetését adományozta.

A művelődésügyi miniszter nyugállományba vonulásuk alkalmából, eredményes munkájuk elismerésül *Bogyoszlai Sándornét*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár mozgókönyvtárának vezetőjét, *dr. Baán Kálmánt*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest gyűjteményének főkönyvtárosát DICSÉRETBE részesítette;

az 1969. évi pedagógus nap alkalmából, eredményes oktató-nevelő munkájuk elismerésül *Kisfaludi Sándornak*, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum osztályvezetőjének és *Tripsánszky Jenőnek*, a Nyíregyházi Megyei Könyvtár igazgatójának AZ OKTATÁSI ÉS KULTURÁLIS DOLGOZÓJA; *Balogh Bélánénak*, az egeri Tanárképző Főiskola könyvtárvezetőjének, *Eszes Jánosnénak*, a Múzeumtörténeti Könyvtár hivatalsegédének, *Novák Ákosnak*, a szegedi József Attila Tudományegyetem könyvtári osztályvezetőjének és *Palágyi Jánosnénak*, a Múzeumtörténeti Könyvtár főelőadójának a KIVÁLÓ DOLGOZÓ kitüntetését adományozta; *dr. Apai Bélánét*, a budapesti I. ker. Petőfi Sándor Gimnázium könyvtárosát, *Horváth Lászlónét*, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum főkönyvtárosát, *Kepes Agnest*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1. sz. gyermekkönyvtárának vezetőjét, *dr. Machatsek Luciát*, a soproni Széchenyi István Gimnázium és Szakközépiskola könyvtárosát és *Papp Józsefnét*, a szegedi József Attila Tudományegyetem könyvtárosát MINISZTERI DICSÉRETBE részesítette.

A mezőgazdasági és élelmiszerügyi miniszter a hazai mezőgazdasági szakkönyv- és dokumentációügy alapításának 20. év-

fordulója alkalmából *Gallai Ervinnek*, a MÉM Információs Központ osztályvezető-helyettesének, *Gásza Károlynénak*, a MÉM Információs Központ tudományos főmunkatársának, *dr. Kenéz Győzőnénak*, az Agrárgazdasági Kutató Intézet könyvtárvezetőjének, *Kubinyi Gusztávnak*, a MÉM Információs Központ pénzügyi csoportvezetőjének, *dr. Lőrincz Gyulának*, a gödöllői Agrártudományi Egyetem könyvtárigazgatójának, *Molnár Ferencnek*, a MÉM Információs Központ osztályvezető-helyettesének a MEZŐGAZDASÁG KIVÁLÓ DOLGOZÓJA;

Gertheis Antalnak, a MÉM Információs Központ tudományos munkatársának, *dr. Hiller Istvánnak*, a soproni Erdészeti és Faipari Egyetem könyvtárigazgatójának és *dr. Kispéter Andrásnénak*, az Erdészeti Tudományos Intézet könyvtárosának az ERDÉSZET KIVÁLÓ DOLGOZÓJA kitüntetését adományozta;

dr. Arató Istvánt, a MÉM Információs Központ tudományos főmunkatársát, *Bisztray Ádámot*, a MÉM Információs Központ főkönyvtárosát, *dr. Csepregi Pálnét*, a MÉM Információs Központ főkönyvtárosát, *dr. Kovács Bélánét*, a debreceni Agrártudományi Főiskola főkönyvtárosát, *Kurdi Józsefet*, az Állatorvostudományi Egyetem főkönyvtárosát, *Marek Lórántot*, az Állatorvostudományi Egyetem könyvtárvezetőjét, *Ortutay Bélánét*, a MÉM Információs Központ főelőadóját, *Schármár Ivánnét*, a MÉM Információs Központ csoportvezetőjét, *Szemző Bélát*, a Délkelet-dunántúli Mezőgazdasági Kísérleti Intézet könyvtárosát, *dr. Szolnoki Istvánnét*, az Országos Szőlészeti és Borászati Kutató Intézet könyvtárosát, *Vörös Györgynét*, a MÉM Információs Központ főkönyvtárosát, *dr. Wallshausen Gyulát*, a gödöllői Agrártudományi Egyetem helyettes könyvtárigazgatóját és *Zakar Jánost*, a soproni Erdészeti és Faipari Egyetem tudományos munkatársát MINISZTERI DICSÉRETBE részesítette.

TÖRTÉNELMI REGÉNYEK*

Amerikai irodalom

- COOPER, Fenimore: *A nagy indián-könyv*. Ford. és átd. Réz Ádám, Szinnai Tivadar. 1965. Móra, 965 l.
- FAST, Howard: *Spartacus*. Ford. Szentkuthy Miklós. 1953. Szépirodalmi, 373 l.; *Az utolsó határ*. Ford. Keszthelyi Zoltán. 1949. Révai, 215 l.
- HAWTHORNE, Nathaniel: *A skarlát betű*. Ford. Bálint György. 1957. Európa, 326 l. (A világirodalom klasszikusai).
- IRVING, Washington: *Vázlatkönyv*. Ford. Lutter Tibor. 1959. Magyar Helikon, 197 l.
- MARK TWAIN: *Jeanne d'Arc*. Ford. Viktor János. 1964. Magvető, 506 l., *Koldus és királyfi*. Ford. Jékely Zoltán. 1962. Móra, 257 l.
- ROBERTS, Kenneth: *Északnyugati átjáró*. Ford. Szinnai Tivadar. 1965. Gondolat, 759 l.
- STEINBECK, John: *Egy marék arany*. Ford. Ungvári Tamás. 1958. Zrínyi, 247 l.
- WILDER, Thornton: *Caesar*. Ford. Németh László. 1948. Révai, 193 l., *Szent Lajos király hídja*. Ford. Kosztolányi Dezső. 1957. Szépirodalmi, 186 l.

Angol irodalom

- BULWER, Edward: *Pompéji utolsó napjai*. Ford. Schöppflin Aladár. 1935. Pesti Napló, 448 l.
- CARLYLE, Thomas: *Hősökről — Gyémánt nyaklánc*. Ford. Végh Artur. 1900. Magyar Tudományos Akadémia, 436 l.
- GRAVES, Robert: *Claudius, az isten és felesége Messalina*. Ford. Pálóczi-Horváth György. 1966. Gondolat, 445 l.; *En, Claudius*. Ford. Pálóczi-Horváth György. 1965. Gondolat, 409 l.; *A vitéz Belizár*. Ford. Pálóczi-Horváth György és Neményi Ödön. 1967. Gondolat, 447 l.
- MAUGHAM, Somerset: *Akkor és most*. Ford. Vas István. 1966. Szépirodalmi, 315 l.
- SCOTT, Walter: *Ivanhoe*. Ford. Szinnai Tivadar. 1—3. köt. 1962. Szépirodalmi (Olcsó Könyvtár); *A lammermoori*

- nász*. Ford. Kulin Ilona. 1967. Európa, 343 l.; *Puritánok utódai*. Ford. Szinnai Tivadar. 1964. Európa, 497. l. (A Világirodalom Klasszikusai); *Quentin Dward*. Ford. Máthé Elek és Szávai Nándor. 1966. Európa, 535 l.; *Rob Roy*. Ford. Szinnai Tivadar. 1959. Móra, 470 l.; *A talizmán*. Ford. Szász Imre és Vajda Miklós. 1—2. köt. 1963. Szépirodalmi (Olcsó Könyvtár).
- THACKERAY, William Makepeace: *Henry Esmond története*. Ford. Vas István. 1961. Európa, 532 l. (A Világirodalom Klasszikusai); *A virginiai testvérek*. Ford. Vas István. 1—2. köt. 1967. Európa.

Cseh irodalom

- JIRÁŠEK, Alois: *A kincs*. Ford. Németh László. 1956. Új Magyar Kiadó, 228 l.; *A kutyafejűek*. Ford. Németh László. 1962. Szépirodalmi, 316 l. (Olcsó Könyvtár); *Mindenki ellen*. Ford. Németh László. 1954. Szépirodalmi, 551. l.; *Sötétség*. Ford. Németh László. 1955. Új Magyar Kiadó, 566 l.
- OLBRACHT, Ivan: *A hódító*. Ford. Szerkes György. 1959. Európa, 592 l.

Flamand irodalom

- COSTER, Charles de: *Thyl Ulenspiegel*. Ford. Illyés Gyula és Szabó Lőrinc. 1962. Európa, 571 l. (A Világirodalom Klasszikusai)

Francia irodalom

- ARAGON, Louis: *A nagyhét*. Ford. Kolozsvári Grandpierre Emil. Magvető. 1—2. köt. 1960.
- BALZAC, Honoré de: *Huhogók*. Ford. Pap Gábor. 1958. Európa, 356 l.
- DUMAS, Alexandre: *A fekete tulipán*. Ford. Hevesi Sándor. 1967. Európa, 227 l.; *A három testőr*. Ford. Csatlós János. 1—2. köt. 1961. Szépirodalmi; *Korzikai testvérek*. Ford. Szávai János. 1968. Szépirodalmi, 170 l. (Olcsó Könyvtár); *Monte Christo grófja*. Ford. Cselényi Erzs. 1—3. köt. 1968. Európa.
- FLAUBERT, Gustave: *Szalambó*. Ford. Bartóc Ilona. 1965. Magyar Helikon, 370 l.
- FRANCE, Anatole: *Az istenek szomjaznak*. Ford. Bajomi Lázár Endre. 1961. Európa, 276 l.; *A lúdláb királynő* —

* (A történelmi műfajt elemző irodalom válogatott bibliográfiáját lásd a Könyvtáros 1969. 4. számában.)

- Nyársforgató Jakab meséi. Ford. Vas István. 1953. Szépirodalmi, 312 l.; *A pingvinek szigete*. Ford. Bölöni György. 1956. Magvető, 359 l.; *Thaisz*. Ford. Szerb Antal. 1962. Európa, 236 l.
- GAUTIER, Théophile: *Fracasse kapitány*. Ford. Bartócz Ilona. 1963. 1—2. köt. Móra kiadó.
- HUGO, Victor: *Kilencvenhárom*. Ford. Aranyossi Pál. 1962. Európa, 350 l.; *A nevető ember*. Ford. Németh Andor. 1962. Európa, 478 l.; *A párizsi Notre Dame*. Ford. Vázsonyi Endre. 1960. Európa, 517 l.
- MÉRIMÉE, Prosper: *Szent Bertalan éjszakája* — Colomba. Ford. Réz Ádám. 1961. Európa, 331 l. (A Világirodalom Klasszikusai).
- ROLLAND, Romain: *Colas Breugnon*. Ford. Jankovich Ferenc. 1955. Szépirodalmi, 230 l. (Olcsó Könyvtár).
- SCHWARTZ-BART, André: *Az igazak ivadéka*. Ford. Justus Pál. 1962. Európa, 449 l.
- STENDHAL: *Elbeszélések*. Ford. Antal László, Benyhe János, Illés Endre stb. 1968. Magyar Helikon, 649 l. (Művei 5. köt.); *Vanina Vanini*. Ford. Benyhe János, Illés Endre stb. 1965. Európa, 306 l.
- VIGNY, Alfred de: *Cinq—Mars összeesküvése*. Ford. Benedek Marcell. 1924. Genius, 482 l.

Jugoszláv irodalom

- ANDRIC, Ivo: *Híd a Drinán*. Ford. Csuka Zoltán. 1958. Európa, 393 l.; *Vihar a völgy felett* (Travnicki krónika). Ford. Csuka Zoltán. 1956. Új Magyar Kiadó, 446 l.

68 21 1961/1962

Winkelbauer Pál ex librise

Lengyel irodalom

- BRANDYS, Kazimierz: *Romantika*. Ford. Bába Mihály, Elbert János, stb. 1963. Magvető, 514 l.
- KRASZEWSKI, Józef Ignacy: *Brühl gróf*. Ford. Mészáros István. 1965. Európa, 366 l.; *Varsó ura*. Ford. B. Fejér Irén. 1966. Európa, 487 l.
- PRUS, Boleslaw: *A fáraó*. Ford. Havas József. 1957. Európa, 708 l.
- SIENKIEWICZ, Henryk: *Kereszteslovagok*. Ford. Mészáros István. 1955. Új Magyar Kiadó, 678 l.

Német irodalom

- FEUCHTWANGER, Lion: *A csúnya hercegnő — Simone*. Ford. Dormándi László és Erdődi József. 1967. Európa, 456 l.; *A hamis Néró*. Ford. Dormándi László. 1—2. köt. 1966. Szépirodalmi. *Rókák a szőlőben*. Ford. Déry Tibor. 1—2. köt. 1963. Európa.
- Kleist, Heinrich von: *Kolhaas Mihály*. Ford. Kardos László. 1955. Szépirodalmi, 167 l.
- MANN, Heinrich: *IV. Henrik*. I. Ifjúkor. 2. Beteljesülés. Ford. Szabó Ede. 1—2. köt. 1963. Európa.
- MANN, Thomas: *József és testvérei*. Ford. Sárközi György. 1—3. köt. 1959. Európa; *A kiválasztott — A törvény*. Ford. Jékely Zoltán és Szöllősy Klára. 1962. Európa, 484 l.; *Lotte Weimarban*. Ford. Lányi Viktor. 1957. Európa, 486 l.
- MEYER, Conrad Ferdinand: *Az asszonybíró*. Ford. Lányi Viktor, Péterfy Jenő, Bor Zoltán. 1956. Új Magyar Kiadó 396 l.; *Pescara megkísértése*. Ford. Háy Gyula. 1962. Európa, 424 l.
- WERFEL, Franz: *A Musza Dag negyven napja*. Ford. Hódos György. 1962. Európa, 764 l.

Norvég irodalom

- UNDSET, Sigrid: *Kristin Lavransdatter*. Ford. Hajdu Henrik. 1—3. köt. 1934. Káldor.

Olasz irodalom

- CALVINO, Italo: *Eleink*. Ford. Telegdi Polgár István. 1964. Európa, 520 l.; *A kettészelt őrgrof*. Ford. Telegdi Polgár István. 1960. Európa, 123 l.
- MANZONI, Alessandro: *A jegyesek*. Ford. Révay József. 1956. Új Magyar Kiadó, 661 l. (A Világirodalom Klasszikusai.)
- TOMASI DI LAMPEDUSA, Giuseppe: *A párdúc*. Ford. Füsi József. 1961. Magvető, 328 l.

Orosz irodalom

GOGOL, Nyikoláj Vasziljevics: *Tárász Bulyba*. Ford. Áprily Lajos. 1954. Új Magyar Kiadó, 154 l.

PUSKIN, Alekszandr Szergejevics: *A kapitány leánya*. Ford. Honti Rezső. 1967. Szépirodalmi, 208 l. (Olcsó Könyvtár)

TINYANOV, Jurij Nyikolájevics: *A követ halála*. Ford. Radó György. 1961. Magyar Helikon, 481 l.; *Nyesett szárnyak*. Ford. Molnár Tibor és Kolumnán Mózes. Bukarest, 1962. Irodalmi Kiadó, 397 l.; *Tetik hadnagy*. Ford. Apostol András. 1958. Európa, 78 l.

TOLSZTOJ, Alekszej: *Első Péter*. Ford. Németh László. 1965. Európa, 840 l.

TOLSZTOJ, Lev Nyikolájevics: *Háború és béke*. Ford. Makai Imre. 1—4. köt. 1967. Európa.

Román irodalom

REBRENANU, Liviu: *Lázadás*. Ford. Gáldi László. Bukarest, 1956. Irodalmi Kiadó, 573 l.

SADOVEANU, Mihail: *Nikora Potkova*. Ford. Szabédi László. 1955. Szépirodalmi, 390 l.

Összeállította: Pomogáts Béla

**EX LIBRIS
ZSUZSANNA**

M. Kiss József ex librise

A TV SZÍNHÁZI MŰSORÁHOZ AJÁNLJUK

Július—szeptember

BETTI, UGO: A JÁTEKOS A Katona József Színház előadása.

GÁLDI László: *Ugo Betti*. = Az olasz irodalom a huszadik században. 1967. Gondolat, 233—253, 555—556. l. — Új Könyvek 672 036

ISPÁNKI János: *Ugo Betti*. = Nagyvilág, 1961. 6. sz. 819—823. l.

LÉTAY Vera: *Adós fizess?* = Élet és Irodalom, 1968. 41. sz.

LUKÁCSY András: *Ugo Betti a felolvasószínpadon*. = Élet és Irodalom, 1967. 43. sz.

Szinikritikák: Bor Ambrus = Magyar Nemzet, 1968. okt. 9. — Rajk András = Népszava, 1968. okt. 9. — Szalontay Mihály = Magyar Hírlap, 1968. szept. 29.

DARVAS JÓZSEF: ZRÍNYI A Thália Színház előadása.

DARVAS József: *Zrínyi*. (Dráma.) 1968. Szépirodalmi, 242. l. — Új Könyvek 681 936, 690 809

ALMÁSI Miklós: *A morál hatalma és tehetetlensége*. = Kortárs, 1968. 4. sz. 657—660. l.

BALÁZS György: *A helytállás drámája és egy helyt nem álló bírálat*. = Világosság, 1968. 4. sz. 240—241. l.

GARAI Gábor: *Darvas Józsefről*. = A Könyv, 1965. 11. sz. 356—357. l.

GÖNCZI Imre: *A nemzeti önvizsgálat, a belső számadás írója*. Beszélgetés Darvas Józseffel. = Könyvtáros, 1965. 4. sz. 219—221. l.

HERMANN István: *Vannak-e elveszett nemzedékek?* = Kritika, 1968. 4. sz. 37—44. l.

LÉTAY Vera: *Legújabb Zrínyiász*. = Élet és Irodalom, 1967. 52. sz.

B. NAGY László: *Darvas József írói útja*. = Illés László: Arcképek a magyar szocialista irodalomból. 1967. Kossuth, 418—432. l. — Új Könyvek 671 061

OSVÁTH Béla: *Darvas József, a drámaíró*. = Kortárs, 1965. 7. sz. 1081—1086. l.

Szinikritikák: Pamlényi Ervin: = Magyar Nemzet, 1967. dec. 24. — Szabó B. István: Kritika, 1967. 11. sz. 60—63. l. — Taxner-Tóth Ernő = Népszabadság, 1967. dec. 28.

GARCIA LORCA, FEDERICO: BERNARDA HÁZA A Miskolci Nemzeti Színház előadása.

Az előadáshoz a bibliográfiai adatokat lapunk 1969. évi 3. számában már közöltük.

HELTAI JENŐ: LUMPÁCIUSZ VAGABUNDUSZ. A Pécsi Nemzeti Színház előadása.

HELTAI Jenő: *Lumpáciusz Vagabundusz*. = Heltai Jenő: öt mesejáték. 1955. Szépirodalmi, 3. köt.

BENEDEK Marcell: *Heltai Jenő*. = Benedek M.: Könyv és színház. Tanulmányok. 1963. Szépirodalmi, 323—327. l.

ILLÉS Béla: *Heltai Jenő*. = Illés B.: Pipafüst mellett... Írások irodalomról. 1967. Szépirodalmi, 122—127. l. — Új Könyvek 670 974

KOMLÓS Aladár: *Heltai Jenő*. = Komlós A.: A magyar költészet Petőfitől Adyig. 1959. Gondolat, 407—412. l.

KOSZTOLÁNYI Dezső: *Heltai Jenő*. = Kosztolányi D.: Írók, festők, tudósok. 1958. Szépirodalmi, 1. köt. 268—270. l.

SÓTÉR István: *Heltai Jenő*. = Sótér I.: Tisztuló tükrök. 1966. Gondolat, 247—249. l.

ILLYÉS GYULA: KEGYENC A Madách Színház előadása.

ILLYÉS Gyula: *Kegyenc* [Dráma] = Illyés Gy.: Másokért egyedül. 1963. Szépirodalmi, 291 l.

ILLYÉS Gyula: *Kegyenc*. (Teleki László drámájának átdolgozása.) = Rivalda 67—68. [Nyolc magyar dráma.] 1969. Magvető, 631 l. — Új Könyvek 690 809 Ua. Új Írás, 1962. 7. sz. 710—749. l.

TELEKI László: *Kegyenc*. = Három reformkori dráma. 1959. Magvető, 332. l. /Magyar könyvtár./

ALMÁSI Miklós: *Parabolák és történelemfilozófiák*. = Kortárs, 1968. 8. sz. 1332—1336. l.

DÉRY Tibor: *Szembenézni*. Illyés Gyulának. = Új Írás, 1967. 12. sz. 65—72. l.

E. FEHÉR Pál: *Illúzió és történelmi valóság*. Elmélkedés Illyés Gyula új drámái alkalmából. = Élet és Irodalom, 1963. 24. sz.

HERMANN István: *Illyés Gyula: Kegyenc*. A hatalom történeti dialektikája. = Kritika, 1968. 7. sz. 3—9. l.

ILLÉS Jenő: *A közösségi-nemzeti tudat ébresztői*. Illyés Gyula drámáiról. = Illés J.: Mai dráma — mai dramaturgia. 1964. Szépirodalmi, 72—97. l.

Kortársak Illyés Gyuláról. (André Frénaud, Jean Rousselot, Jean Follain, Alain Bosquet, Jean Bloch-Michel, Jean de Beer és Fábry Zoltán írásai.) = Kortárs, 1967, 2. sz. 192—195. l.

NAGY Péter: *Illyés Gyula*. = Nagy P.: Rosta. Tanulmányok. 1965. Szépirodalmi, 141—150. l. — Új Könyvek 660 310

NÉMETH László: *Illyés Gyula*. = Németh L.: Kiadatlan tanulmányok. 1968. Magvető, 1. köt. 140—145. l. — Új Könyvek 681 302

SÓTÉR István: *Illyés Gyula*. Sótér I.: Tisztuló tükrök. 1966. Gondolat, 205—208. l. — Új Könyvek 660—671.

VÁCI Mihály: *A pusztától a Fórumig*. Arckép Illyés Gyuláról — közelhajolva, összehasonlítások nélkül. = Váci M.: A zsebbe-madár. Tanulmányok, cikkek, vallomások. 1964. Szépirodalmi, 50—60. l. — Új Könyvek 650 112

Szinikritikák: Létay Vera = Élet és Irodalom, 1968. 18. sz. — Pamlényi Ervin = Magyar Nemzet, 1968. máj. 11. — Pándi Pál = Népszabadság, 1968. máj. 5. — Szombathelyi Ervin = Népszava, 1968. máj. 18.

MÉHES GYÖRGY: 33 NÉVTELEN LEVÉL A Miskolci Nemzeti Színház előadása.

Szinikritikák: Gálfalvi Zsolt = Igaz Szó, 1966. 12. sz. 903—907. l. — Marosi Péter = Igazság, 1966. 12. sz.

MOLIÈRE: A FÖSVÉNY A Nemzeti Színház előadása.

Az előadáshoz a bibliográfiai adatokat lapunk 1969. évi 3. számában már közöltük.

MOLNÁR FERENC: SZÍNHÁZ Három egyfelvonásos. A Madách Kamara Színház előadása.

Az előadáshoz a bibliográfiai adatokat lapunk 1969. évi. 4. számában már közöltük.

SZAKONYI KÁROLY: ÖRDÖGHEGY A Madách Kamara Színház előadása.

Az előadáshoz a bibliográfiai adatokat lapunk 1969. évi. 4. számában már közöltük.

Osszeállította: Körtés Júlia

A KÖNYVTÁRÉPÍTÉSÉRŐL, a könyvtárak berendezéséről és felszereléséről szól a *Der Bibliothekar* júniusi számának valamennyi nagyobb cikke. A Német Demokratikus Köztársaság könyvtáros folyóiratának tematikus számában Szabados László, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ mérnöke a nagyobb magyar közművelődési könyvtárápületek tervezési tapasztalatairól számol be. Részletesen ír az épülő szombathelyi és a miskolci megyei könyvtárról, közli mindkét könyvtár alaprajzait és a szombathelyi épület makett-fotóit.

A körzeti könyvtárak fejlesztése Borsod megyében

A kistelepülések megyék könyvtári ellátásának gondja immár évek óta foglalkoztatja az illetékeseket. A megoldás keresése során több elképzelés született (a járási könyvtárak letéti állományának visszaállítása; bibliobusz, körzetesítés), melyek közül a lehetőségeken belül — jelenleg — *a körzetesítés látszik a legmegvalósíthatóbbnak*. Néhány megye korábbi kísérlete (Borsod, Veszprém) is azt igazolja, hogy a megoldásnak ez az útja járható, bár a feltételek megteremtése a körzeti könyvtárak esetében sem könnyű. A közművelődési könyvtárhálózatnak ilyen irányú fejlesztése érdekében a harmadik ötéves terv könyvtári irányelvei a kistelepülések vidékeken 75 körzeti könyvtár létesítését tartották kívánatosnak. 1968 végéig 22 körzeti könyvtár kezdte meg működését, ezeknek egyrésze azonban még a második ötéves terv időszakában létesült. A fejlődés tehát nem tartott lépést az irányelvekben megfogalmazott célokkal. Ráadásul a körzeti könyvtárak jó része a működési alapfeltételekkel sem rendelkezik. Nálunk, *Borsodban egyetlen körzeti könyvtár sem található, amely megfelelő körülmények között dolgozna*. Vagy nincs főhivatású könyvtáros, vagy a könyvbeszerzési keret elégtelen ahhoz, hogy a körzeti könyvtár betölthesse funkcióját.

Ilyen körülmények között érkezett a megyei tanács művelődésügyi osztályára a minisztérium közművelődési főosztályának a leirata, mely országosan 50—70 már működő vagy megalakítandó körzeti könyvtár számára 1969-ben és 1970-ben 20—20 000 Ft állománygyarapítási támogatást ígér, ha a fenntartó vállalja bizonyos feltételek teljesítését. S hogy *a Művelődésügyi Minisztérium kezdeményezése milyen jó eredményeket hozott*, igazolják az alábbiak.

Borsod megyében jelenleg 7 körzeti könyvtárat tartunk nyilván. Közülük 6 működik, de az egyikben nem főfoglalkozású könyvtáros, hanem két részfoglalkozású látja el a könyvtárosi feladatokat. A hetediknek van könyvtárosa, de az épület megfelelő kialakítása csak most folyik. Egy körzeti könyvtárnak átlagosan évi 9357 Ft-ját van könyvbeszerzésre, s ez az összeg messze elmarad a megkívánt — minimális — 25—30 000 Ft-tól. A hiány 5—13 500 Ft között váltakozik. Még a legmagasabb beszerzési előiránnyal rendelkező perkupai körzeti könyvtár is *csak a felét kapja* annak az összegnek, amelyre a legszerényebben számítva szükség lenne. A hét körzeti könyvtár közül kettő az edelényi, kettő az encsi, egy az ózdi és kettő a sátoraljaújhelyi járásban működik.

A minisztérium leirata alapján a megyei művelődésügyi osztály könyvtárügyi főelőadójának társaságában felkerestük a járási tanácsok elnökhelyetteseit. A meg-

Az 1965-ben létesített Baktakéki Körzeti Könyvtár. (MTI Fotó)

beszélések eredményeként az edelényi járási tanács elnökhelyettese — *Dobog Béla* — vállalta, hogy a *bóvdaszilasi* és *perkupai* körzeti könyvtáraknak 1971-től 30—30 000 Ft-ot adnak könyvbeszerzésre, ugyanakkor további két körzeti könyvtár — a *szendrői* és *rakacai* — létesítése érdekében a szendrői könyvtárost, aki eddig havi 1000 Ft tiszteletdíjat kapott — a tiszteletdíj bérre való átalakításával — augusztus 1-től 1400 Ft fizetéssel főfoglalkozásuként alkalmazzák; a rakacai könyvtáros havi 600 forintos tiszteletdíját pedig havi 1000 forintra emelik.

Az encsi járási tanács elnökhelyettese — *Sváb Antal* — a *baktakéki* és *halmaji* körzeti könyvtárak könyvellátását vállalta — 1971-től — 25—30 000 Ft erejéig. Ugyanakkor segítséget kaptunk további két körzeti könyvtár létesítéséhez. *Krasznokvajda* községben a könyvtárhelyiség gondjának megoldására már korábban történt intézkedés, a berendezés megvásárlására a járási könyvtár 300 000 forintot kapott a járási tanács 1968. évi költségvetési maradványából. Ebből az összegből természetesen más községek könyvtári, valamint klubkönyvtári helyiségeit is el kell látni berendezéssel. A könyvtáros alkalmazását *úgy oldják meg, hogy a jelenlegi tiszteletdíját* — havi 600 Ft-ot — *átutalják a helyi tsz-nek, s a tsz 1400 forintos bérrel főhivatású könyvtárost alkalmaz. Novajdrányban*, ahol új tanácsháza épült, a régit átadta a községi tanács könyvtári célra, s a saját erejéből hozzáfogott az épület felújításához. A berendezést az említett járási juttatásból szerzik meg, s — egyelőre — a könyvtáros havi 220 Ft tiszteletdíját augusztus 1-től 1000 forintra emelik.

Az ózdi járási tanács elnökhelyettese — *Takács Sándor* — a sajókazai körzeti könyvtár könyvellátását vállalta: 1971-től évi 30 000 Ft-ot kap könyvbeszerzésre a sajókazai könyvtár. Érdemesnek tartjuk megemlíteni a sajókazai községi tanács elnökének a megnyilatkozását. *Sajókaza* önálló igazgatású község, melyhez *Vadna* közös tanácsú székhellyel további két település csatlakozik könyvtári szempontból. *Jaskó István* elnök, miután tájékoztattuk az ózdi járási tanács elnökhelyettesével folytatott megbeszélés eredményéről, a következőket mondotta: „Tárgyalni fogok a vadnai elnökkel, s ha ők is adnak 10 000 forintot a körzeti könyvtár állományának fejlesztésére, mi további 10 000 forintot juttatunk, s így már ebben az évben előteremtjük saját erőnkől a 30 000 forintot.” (Sok ilyen elnök kellene, de — sajnos — nem sok hasonló akad.)

A sátorlajújhelyi járásban a járási művelődésügyi osztály vezetőjével tárgyalunk, de a megállapodást már az elnökhelyettes, *Jaskó Sándor* írta alá. Korábbi kezdeményezésünkre a járási tanács 100 000 forintot adott a *pálházi* körzeti könyvtár céljára kijelölt épület átalakítására, felújítására, míg a berendezésre — az encsiek eljárásához hasonlóan — 100 000 forintot juttatott a járási könyvtárnak. Vállalta továbbá, hogy 1971-től évi 30 000 forintot ad a körzeti könyvtárnak könyvbeszerzésre. A *tolcsvai* körzeti könyvtár, mely jelenleg két részfoglalkozású dolgozóval látja el feladatait, az új bérgházalkodási lehetőséggel élve főfoglalkozású könyvtárost kap, s 1971-től 30 000 forintot állományfejlesztésre.

Ezekkel az eredményekkel járt a minisztérium hasznos kezdeményezése. Ráadásul mind az edelényi, mind az encsi járási tanács elnökhelyettese még 2—2 körzeti könyvtár létesítését javasolta, s kérte további segítségünket.

A tapasztalatok alapján érdemes néhány tanulságot levonnunk: *A tanácsi vezetők egyrésze maga is keresi a lehetőséget annak, hogy működési területén segítse a könyvtári hálózat fejlesztését, megteremtse a könyvtárak működési feltételeit. Elhatározásukat lényegesen könnyebbé teszi, ha központi erőforrások is segítik terveik megvalósítását.* A személyes érintkezés, a szükségletek és lehetőségek együttes mérlegelése, a másutt is hasznosítható tapasztalatok megbeszélése megkönnyíti a tervezésen kívül a végrehajtást is. A legnagyobb gondot a könyvtárosok alkalmazása jelenti, s ez csak központi intézkedéssel oldható meg. Azonban nemcsak a létszámfejlesztés szükséges, hanem a működtetés feltételeinek megjavítása is, hiszen egy-egy rendeltetés-szerűen működő körzeti könyvtár fenntartása évi 80—100 000 forintba kerül. Örömmel nyugtázzuk a minisztérium kezdeményezését, a tanácsi vezetők kedvező állásfoglalását, intézkedéseit, végső soron tehát a dolgozók művelődési igényeinek jobb kielégítése érdekében történt előbbrelépést.

Sz ö n y i L á s z l ó

Mindenben, amit az emberiség tett, vagy majd tenni fog, minden dologban a könyvek lelke tartózkodik; a legjobban érezhető ez a lélek a tudományban és a művészetben; a leghatásosabban és legértelmesebben viszont a könyvekből beszél.

Gorkij

A járási könyvtár és a művelődési központ együttműködése Csurgón

A népművelő — ha csak nem pusztán rendezvényekben gondolkodik — tudja, hogy könyvek nélkül elképzelhetetlen a népművelés. És a könyvtáros? Képes-e egyedül megoldani a milliók olvasóvá nevelését? Aligha. Ez általános nevelési feladat, amelynek ellátásához az egész művelődésügy összefogása szükséges, és nagyon szoros együttműködést követel meg például a művelődési házak és a könyvtárak között is.

E megfontolások alapján megkíséreltük még szorosabbra fűzni a kapcsolatokat a két járási intézmény között. Ennek az útnak még csak a legelején tartunk. Megkerestük a legfontosabb megoldatlan vagy csak részben megoldott problémákat, másrészt a kínálókozó lehetőségek minél jobb kihasználására törekedtünk.

Az első nehézséget a járási könyvtár nyitvatartása okozta. A könyvtár hetente ötször reggel 9-től este 6-ig áll az olvasók rendelkezésére. Ez elegendő lenne, de a dolgozók nagy részének mégis alkalmatlan. Mikor menjen a könyvtárba például az a dolgozó háziasszony, aki 8-tól 5-ig munkahelyén van, és utána megy bevásárolni? Maradna a szombat délután, de melyik háziasszony ér rá szombat délután könyvtárba menni? Vasárnap viszont a könyvtár van zárva. Ehhez kapcsolódó probléma, hogy a könyvtár által megrendelt újságokat és folyóiratokat a jelenlegi nyitvatartás mellett kevesen olvashatják, arról nem is beszélve, hogy az ülőhelyek száma is viszonylag csekély.

A megoldáshoz jó lehetőséget kínált a művelődési központ induló általános klubja. Ennek nyitvatartási ideje hétfő kivételével mindennap délután 5-től 10-ig, szombaton 12-ig van, és vasárnap is nyitva tart 3-tól 10 óráig. Mint látható, a nyitvatartási idők alig esnek egybe, így a klubnak kell lehetőséget nyújtania a könyvtári órák meghosszabbítására is. Elsőként a helybenolvasást kívántuk megvalósítani benne, ezért a könyvtár helybenolvasásra alkalmas művekből 152 kötetes letétet adott át a klubnak. Szerepelnek ebben verseskönyvek, novelláskötetek, évkönyvek, ismeretterjesztő könyvek, bekötött folyóiratok, művészeti albumok, útikönyvek, karikatúra-albumok, krogigyűjtemények stb. Az anyagot a könyvtárral közösen válogattuk ki. Az összeállítást az érdeklődéstől függően idővel változtatjuk. Az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy feltétle-

nül szükség van szótárakra, lexikonokra, összefoglaló enciklopédikus munkákra, azonban ezekből magas vételáruk miatt, rendszerint a könyvtár is csak egy példánnyal rendelkezik. A könyvtárnak egyébként a klub letéti könyvtára számára is be kell szereznie azokat a műveket, amelyeknek feltétlenül helyük lenne ott. További tapasztalat, hogy a klubban is megfelelő könyvpropagandát kell kifejteni, mert maga az a tény, hogy a szekrényben könyvek vannak, igen kevés embert tesz olvasóvá. Ehhez a klubvezető igyekezete kevés, hisz számtalan egyéb feladata mellett ideje is alig van arra, hogy könyvpropagandát folytasson.

A klubban oldottuk meg a folyóiratok, újságok hatékonyabb közreadását is. A művelődési központ csaknem kétszeresére emelte folyóiratrendelési keretének összegét, és az anyagi erőforrások jobb kihasználása érdekében megegyezést kötött a könyvtárral néhány folyóirat közös használatára. A könyvtár által rendelt folyóiratok közül 15-öt a klubban is közreadunk, ugyanakkor a könyvtár is közreadja a művelődési központ 8 folyóiratát. Gyakorlatilag ez úgy történik, hogy reggel átvisszük a 23 újságot a könyvtárba, este pedig vissza. (Így a klubban 54, a könyvtárban 80 újságot

A Csurgói Járási Könyvtár felnőtt részlege (MTI Fotó — Bajkór József felv.)

és folyóiratot tudunk rendszeresen közreadni.) Eddigi tapasztalataink szerint az újságok, folyóiratok ide-oda vitele zökkenőmentesen megoldható, ezért a jövőben csökkentjük a mindkét helyen megrendelt folyóiratok számát és a felszabaduló összeget újak megrendelésére fordítjuk. A hírlapok, folyóiratok kettős felhasználása révén szemmel láthatóan megnőtt olvasottságuk.

Az együttműködést igyekszünk kiterjeszteni az anyagiakra is. A művelődési központ már korábban átadta teljes színműtárát a könyvtárnak, mert ott inkább biztosítottnak látszik a megfelelő rendszerezés és szakszerű közreadás. A Cart-actual című, tájékoztató szempontból igen fontos térképészeti folyóirat megrendelését is a művelődési központ fizette, mert a könyvtárnak erre nem lett volna módja, a közreadás azonban ott történik, és a szükséges propagandát is a könyvtár vállalta. Viszont a könyvtár állománygyarapításában messzemenően figyelembe veszi a művelődési központ szakköreinek igényeit, és így annak a szükséges szakirodalmat nem kell megvásárolnia.

Közösen rendeztük meg a mezőgazdasági könyvhónapot és az ismeretterjesz-

tésben, valamint az író-olvasó találkozók megrendezésében szintén közös munkára törekszünk. Terveinkben szerepel — többek között — képes ajánlókatálogos elkészítése és mindkét helyen való közreadása, közös könyvpropaganda is.

Minden együttműködési jószándék ellenére is nehézségeket okozott néhány adminisztratív akadály: például az, hogy kinek a statisztikájában szerepeljenek az olvasók, hova fizessék be a tagdíjat stb. A könyvtár számára nem olvasó az, aki történetesen a klub letéti könyvtárának anyagából olvas, de nem iratkozott be a járási könyvtárba. A merevség, mely a kölcsönzés színteréül csak a könyvtárat képes felfogni, inkább gátolja, mint segíti azt, hogy a könyvekkel utánamenjünk az embereknek.

Mindezek ellenére mindkét járási intézmény egybehangzóan azt vallja, hogy a legfőbb cél az olvasó, művelődő ember, akár szerepel valamilyen statisztikában vagy névsorban, akár nem. Minden kínálókozó lehetőséget megragadunk célunk elérésére, függetlenül attól, hogy hivatalosan könyvtári vagy művelődés központi feladatról van-e szó.

G h y c z y T a m á s

FENNÁLLÁSÁNAK 50. ÉVFORDULÓJÁT ünnepelte jún. 24-én a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 6. sz. kerületi könyvtára. A jelenleg a Karinthy Frigyes úton működő könyvtárat, melynek több mint 7000 felnőtt és 2000 gyermek olvasója van, a Tanácsköztársaság idején létesítették: az ellenforradalmi puccskísérlet napján, ágyúdörgés közben adta át Köhalmi Béla a tanács hatalom nevében a la-

kosságnak. A XI. ker. tanács és a könyvtár által rendezett bensőséges jubileumi ünnepségen megjelent Köhalmi Béla Kossuth-díjas könyvtáros, ny. egyetemi tanár, az 1919-es helyettes könyvtárügyi megbízott is, akit Révész Ferenc, a Főv. Szabó Ervin Könyvtár igazgatója köszöntött. Révész Ferenc ünnepi beszédében nemcsak a jubiláló könyvtár fejlődéséről szólt, hanem bejelentette azt is, hogy a XI. ker. tanács támogatásával ebben a városrészben, a Kelenföldi lakótelepen fog felépülni a fővárosi hálózat legnagyobb, 800 négyzetméter alapterületű könyvtára. Az évfordulóra jelent meg „Buda első közművelődési könyvtára” címmel a 6. sz. kerületi könyvtár történetét feldolgozó összeállítás is, a könyvtár vezetőjének, Uray Bélának munkája.

Kovács Ferenc felvétele

A gyermekolvasók számának alakulása a budapesti kerületi könyvtárakban

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban a gyermekolvasók számának évről évre felfelé ívelő vonala az utóbbi két évben megtört. Ez természetesen összefügg a demográfiai hullám visszahúzódásával is, de nem csupán a gyermekkorosztályok létszámcsökkenésével. Rajta kívül gátló tényező a foghíjas könyvtártelepítés, a sok fehér folt is. Például a II. kerületben a *Török utcától Pesthidegkútig nincs könyvtár*, a VII. kerületben csak egy gyermekrészleg van stb.

A budapesti 6—14 éves korú gyermekek 30%-a olvas a gyermekkönyvtárakban. Közülük a 6—10 évesek aránya általában 30% körül mozog. (A legmagasabb 1962-ben volt: 40,1, a legalacsonyabb 1967-ben: 28,5%.) A tízéven aluliak aránya rosszabb, mint a felsőtagozatosoké. Természetesen kerületenként nagy az eltérés.

A 6—10 évesek könyvtárba járását — kisgyermekről lévén szó — a közlekedési nehézségeken kívül az iskoláknak a könyvtártól való távolsága is befolyásolja és az a körülmény, hogy a kerület sűrűn lakott-e vagy szétszórt település rendszerű. Fontos tényező az is, hogy hány iskola kerül a könyvtár hatósugarába, és a könyvtár lakótelepen van-e, mert akkor csak az ott levő iskolákra számíthat. *A könyvtár és az iskola közötti távolsággal* párhuzamosan csökken a beiratkozottak száma. A mi esetünkben a könyvtár és az iskolák közötti távolságot nemcsak méterben, hanem a közlekedési lehetőségeket is számításba véve kell érteni. A könyvtártól való távolság összefügg a könyvtárlátogatások gyakoriságával is.

Említettük, hogy a gyermekkönyvtárakban 30%-os arányban olvasnak az iskolások, azonban az átlagok igen nagy különbségeket takarnak: Az említett II. és a VII. kerület könyvtárai állnak a legrosszabbul 12,4, illetve 17,5 százalékkal, mert igen rossz könyvtári ellátottságuk évek óta nem javul. A XX. kerületben 1968-ban nagyarányú csökkenés következett be — 28-ról 16,6%-ra —, ezt az váltotta ki, hogy megszűnt a könyvtár gyermekrészlege. A XIV. és XV. kerületben pedig 33,8 és 35,6-dal erősen a hálózati átlag fölé emelkedett a gyermekolvasók aránya. Ennek oka, hogy két könyvtár gyermekrészlegét modernizálták, és külön szobában helyezték el, a XIV. kerületi 47-es könyvtár pedig új fiókkönyvtárat kapott a Kacsóh Pongrác úti lakótelepen. (Valamennyi adat 1968-ból való.)

Hogy az olvasás folyamatosságának és a kölcsönzés szüneteltetésének okait megállapíthassuk, évente kétszer megszámloljuk az adott időpontban könyvet kölcsönző

A Szilágyi Dezső téri gyermekkönyvtár. (Kovács Ferenc felvételei)

A Böszörményi úti gyermekkönyvtár

gyermekek kartonjait, és összevetjük a csak beiratkozott, de nem kölcsönzők kartonjaival. A legutolsó ellenőrzés azt mutatta, hogy a gyermekolvasóknak körülbelül 80—90%-a rendszeresen olvas. Kérdés, hogy milyen okok váltják ki a gyermekek egyrészenél az olvasás időszakosságát. Erre kerestünk választ 1958-ban és 1968-ban.

Az 1958-as kérdőíves vizsgálat (ld. Bikácsi Lászlóné: Gyermekkönyvtáraink néhány problémája. — Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve VII. 1958—59. 1961. 165—175. l.) szerint a vizsgálat időpontjában kölcsönzését szüneteltető 256 gyermek közül 90 nem vitt könyvet hosszabb idő óta könyvtérítés, illetve késedelmi díj kötelezettség miatt, esetleg perlés vagy a sok tanulnivaló miatt (70), továbbá azért, mert a szülő nem adta oda a személyi igazolványát a tagság megújításához (35), vagy mert a saját könyvét olvasta (39), végül mert elköltözött (22). Néhányszor a szünetelés oka betegség (4) volt, vagy az, hogy a gyermek az iskolai könyvtárba járt (3), nem szeretett olvasni (2), vagy inkább sportolt (1).

Az 1968-ban megtartott, 15 könyvtár 1779 gyermekolvasójára kiterjedő vizsgálat megállapította, hogy az 1958-ban fennállott okok közül több megszűnt: például az, hogy a szülő a személyi igazolványát nem adta oda, továbbá az iskolai könyvtár látogatása és az, hogy a gyermek nem szeret olvasni, végül a sportszervező, a hobby.

A vizsgált gyermekolvasók közül 840 (47,2%) négy hónapnál hosszabb ideig nem vitt könyvet a könyvtárból. Ezek többsége felsőtagozatos lány volt. Visszatérési szándékát 620 gyermek jelezte, s csak 94-en közölték, hogy nem kívánják megújítani tagságukat. A kölcsönzés szüneteltetése a legnagyobb arányban az 1 (53,3%) és a 2 éves (49,8%) tagsággal rendelkező gyermekolvasók körében fordult elő. A leggyakoribb szüneteltetési ok 1968-ban az elutazás (28,8%), a tanulás (15,7%) és a késedelmi díj illetve a rossz tanulmányi eredmény miatti szülői tilalom (11,2%) volt. A „nem találta bent a keresett könyvet” 0,3%-ban szerepelt a távolmaradási okok között. (1968-ban a vizsgálat idejére esett a tavaszi, nyári szünet, míg 1958-ban nem.)

Az okok gyakoriságának nemenkénti vizsgálata nem mutatott lényeges eltéréseket.

A kölcsönzést szüneteltetőknek 41,5%-a munkásszülők gyermeke! Közülük sokan a tanulás miatt nem olvasnak (17,9%-kal szerepel). Az értelmiségi és az alkalmazott szülők gyermekeinél a szüneteltetések 17,4%-át az okozza, hogy „van otthon olvasnivalójuk”. A szüneteltetések okait a gyermekek életkora is befolyásolja. A 6—10 éveseknél gyakori ok, hogy az olvasást a „szülő nem engedi”, a 10—14 éveseknek viszont több a tanulnivalójuk, s 17,3%-ban ez az oka, hogy a kölcsönzést szüneteltetik.

Késedelmi díjak szedése miatt 94 gyermek hagyta abba a könyvtárak látogatását, s csak 29 jött vissza közülük utóbb, 65 (69,2%) nem. (Évek óta hangsúlyozzuk, hogy nem tartjuk helyesnek gyermekkönyvtárakban a késedelmi díjak szedését, és kérjük ennek megszüntetését. E vizsgálat eredményei is azt mutatják, hogy a könyvkölcsön-

zés határidejének elmulasztásáért — megfelelő pedagógiai eszközök alkalmazásával — magát a gyermeket kell felelőssé tenni, és ezt nem pótolja a szülő által kifizetett késedelmi díj.)

A vizsgálat általunk ismert tényeket igazolt: szükség van a sűrű könyvtártelepítésekre a fehér foltok főlészámolásához, ahhoz, hogy az iskoláskorú gyermekeknek ne csak a 30 százaléka olvasson a gyermekkönyvtárakban, hanem a még hiányzó 70 százalék is mihamarább váljék olvasóvá.

Benkőné Bartha Ilona

a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkatársa

a lapokban olvastuk

Gárdonyi Géza mint az egri kórházi könyvtár alapítója

A Gárdonyi Gézára vonatkozó kutatás most egy újabb érdekes és kétségtelenül értékes eredményét tárjuk olvasóink elé.

Gárdonyi Géza a jó könyvek nagy barátja volt. Gazdag, hatalmas könyvtára ma is ezt hirdeti. De, hogy a könyvet nem csak maga szerette, hanem másokkal is meg kívánta szerettetni mint hivatása magaslatán álló és írói hivatását mélységesen átérző és átértő író, mi sem bizonyítja jobban, minthogy a nagymúltú egri irgalmas kórház betegei részére egy könyvtárnak vetette meg az alapjait adományával.

Gárdonyi Géza 1904. április első felében 100 kötet könyvet adományozott „... az egri irgalmasok kórházában szenvedő betegek részére azzal a kijelentéssel, hogy ezzel kórházi könyvtár alapíttassék, melyet a nemesen gondolkodók bizonyára gyarapítani fognak könyvadományokkal.”

1904. április 13-án így emlékezik meg erről a mindenképpen jelentős kezdeményezésről az Egri Újság: „... Gárdonyi Géza ezzel az adományával nemcsak újabb tanújelét adta mélyen járó népnevelői törekvéseinek, de mint arany-szívú emberbarát mutatkozott be, mert aki a szenvedő emberiség kínjait enyhíti, a legnagyobb humanista. A Gárdonyi ajándékából alapítandó kórházi könyvtár nagyban hozzájárul a szegény betegek kedélyállapotának felfrissítéséhez, s a vidám kedély, a szórakozás a legjobb ir a fájdalmakra. Áldassék neve a szomorúak vigasztalójának.”

Az irgalmas barátok kórházának igazgatósága, melyhez az író meleg, baráti szálak fűttek, az új kórházi könyvtárat „Gárdonyi könyvtár”-nak nevezte el, hogy ezzel is emléket állíttasson a példamutató kezdeményező emlékének.

Alig múlt el azonban másfél esztendő, 1905 december utolján újabb 100 kötet könyvet juttatott el a vöröstéglás kórházba, melyért „a vezetőség a szegény selymű betegek nevében forró köszönetet mondott a humánus szívú írónak.”

Amire a nagymúltú kórház gazdái emberöltőkön át nem gondoltak, azt pótolta Gárdonyi ott, a vár mögötti Sándor Takács utcai szerény, nagyon szerény házikójából. Átérezte maradéktalanul a szép írott magyar szó teljesértékű jelentőségét és a kórház ágyhoz kötött betegeivel — akik talán addig csak ritkán vettek könyvet a kezükbe — igyekezett megszerettetni az irodalom értékeit.

Szeretnénk hinni és remélni, hogy ezzel az apró, de semmiképpen sem elhanyagolható adattal teljesebbé válik az a Gárdonyi-portré, amelyet már oly sokan és oly nagy-nagy szeretettel iparkodtak teljesebbé, egyre emberibbé megrajzolni.

(Sugár István)

Heves megyei Népújság

*

Az író nemcsak 1904-ben és 1905-ben adományozott könyveket a kórházi könyvtárnak, hanem később is. Ezt bizonyítja egy 1914-ből származó, Kürthy Emil íróbarátjához írott levele. Ebben a következőket olvashatjuk: „Ami könyvet időnként kielejteztek, kórházi könyvtáraknak adom. A magyar ember csak akkor olvas — ha beteg —, azért olyan egészséges a nemzet.”

A Gárdonyi Géza által adományozott könyvek további sorsáról semmit sem tudunk. Bizonyára a sok olvasástól tönkrementek, és az idők folyamán kielejteztek őket. A kórházi betegkönyvtár azonban, amelynek megalapítója 65 évvel ezelőtt Gárdonyi Géza volt, jelenleg is létezik Egerben. Van egy központi betegkönyvtár, amely 760 kötet, főleg szépirodalmi könyvet tartalmaz, ugyanakkor minden osztálynak 50—150 kötetes könyvgyűjtemény van (összesen 892 kötet).

Terápiás, gyógyító céllal rendszeresen csupán az ideg- és elmeosztályon használják fel az ottani 250 kötetes állományt. Itt az olvasmányok gyógyító célzatú felhasználását pszichológus-orvos irányítja.

Szecső Károly

Soós Mária Sarolta 18 éves kaposvári lánynak arra a kérdésére, hogy kiket érdemes olvasni a ma élő írók közül, a Nők Lapjában tömören ekként válaszolt Galsai Pongrác: A jó írókat. De, mert az irodalom élő szervezet, mint ezt az irodalom flórájából és faunájából vett hasonlatokkal oly találóan megmagyarázza — „Akár egy erdő. Vagy a vizek mélyvilága. Ahol a kis halak táplálják is (!) a nagyokat” — nehéz kiszólitania az „irodalomban ügyködők közül” az arra érdemeseket. Ezért azután még tömörebben fogalmazott tanácsot ad: „Írókat olvasson!” S, hogy kétségünk ne maradjon, megmagyarázza, hogy „a betűvetéssel foglalkozó magyar állampolgárok közül” kit tart „írónak”. „Író pedig az, aki a maga egyéni szemléletét — önmagát s benne a világot — híven ki tudja fejezni. S hogy miről ismerszik meg ez a hívség? A könyvek erdő-rengetegében egyetlen mű sem ad kielégítő választ erre a kérdésre.”

„Ne kíváncsjon hát tőlem lehetlent!” — tanácsolja, pedig az olvasó tanácstalan a kicirkalmazott frázisok erdő rengetegében, és azon tűnődik, hogy ezek után miként merészelhetné bárki is könyvtárosságra adni a fejét? — hiszen annak hivatásához tartozik a könyvajánlás.

De eltűnődik azon is, hogy a szerző miből tudhatja — a fogalmazás többszám első személyéből kitűnő — bizonyossággal, hogy részese az írói „nagylétezésnek”, „amelybe tevékeny akaratunk nélkül belekerültünk — s amelynek értelmét kevésbé ismerjük, de megfejtését, bármilyen nehéz is, az ember legmagasabb rendű kötelességé-

Jubileumi ünnepséget rendezett a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium Információs Központja (AGROINFORM) május végén abból az alkalomból, hogy húszéves a hazai mezőgazdasági szakkönyvtárügy és dokumentáció. Dr. Királyi Ernő főigazgató ünnepi beszédében húsz év eredményeit, problémáit vizsgálva, elsősorban a mai szolgáltatási rendszer kialakulásához vezető szervezeti változásokat és fejlődési szakaszokat elemelte, majd kiemelte azokat a feladatokat, amelyeket az új gazdaságirányítás szellemében vállalni kell a könyvtári munka, a dokumentáció és a szakfordítás, valamint a mezőgazdasági szaktanácsadás területén. Fölvázolta az új szolgáltatások szerepét, továbbá az intézet lendületesen fejlődő kapcsolatait, együttműködési törekvéseit a korszerű információs rendszer kiépítése érdekében. Külön foglalkozott a hálózati tagkönyvtárakkal (az Agrártudományi Egyetem Központi Könyvtára, az Erdészeti és Faipari Egyetem Központi Könyvtára, az Agrárgazdasági Kutató Intézet, az Erdészeti Tudományos Intézet Könyvtára stb.), melyek jó eredményeket értek el a dokumentáció fejlesztésében. Végül átnyújtotta huszonkét könyvtárosnak és dokumentalistának „A mezőgazdaság kiváló dolgozója”, „Az erdészet kiváló dolgozója” miniszteri kitüntetést illetve a miniszteri dicséret oklevelét. A tíz évnél régebben dolgozó mintegy 60 tőrzsgárda tag jubileumi emléklapot kapott. (B. Á.)

(A kitüntettek névsorát lapunk más helyén közöljük.)

Pályázat

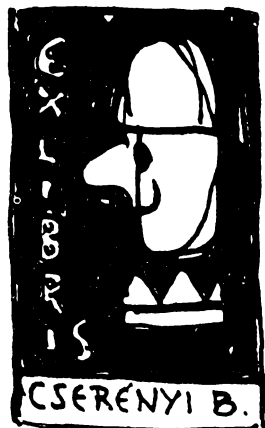
A Veszprémi Járási Könyvtár (Balatonalmádi) pályázatot hirdet módszertani könyvtárosi állásra felső- vagy középfokú könyvtárosi képesítéssel és lehetőleg szakmai gyakorlattal rendelkezők számára. Illetmény a 134/1962. (M. K. 12.) MM sz. utasítás szerint. A pályázatokat a járási könyvtár igazgatójához (Balatonalmádi, Széchenyi sétány 1.) kell benyújtani.

nek és legszebb szenvedélyének kell tartanunk...”

Megjelent pedig mindez 1969. május 31-én, Köz helyek az olvasásról címmel, a szerző megnyerő mosolyú portréjának kíséretében, több százezer példányban. Néhány héttel „Az olvasó népert” mozgalom társadalmi elnökségének felhívása után. Az elnökség írótagjai: Darvas József, Illés Endre, Illyés Gyula, Lengyel József, Veres Péter.

Műveik elolvasását bárki- nek nyugodt lelkiismerettel ajánlhatom.

Zircz Péter

EGY KORTY TENGER*

Elavulóban van ez a kifejezésünk is „földet ragasztani”. Nem mintha végképp kivesztek volna azok, akik földet ragasztanak a földhöz, vagy korszerűbben, telket a telekhez. Csakhogy ezt manapság nem szokás emlegetni, maguk a ragasztgatók emlegetik a legkevésbé. Pedig valamikor nem szégyen volt ez, amit ma eltitkolni illik, hanem túlságosan is dobra vert büszkeség. Hiszen társadalmi rangot hozományozott a szerzés és ha ezzel a ranggal ritkán is járt együtt a megbecsülés, az őszinte tisztelet, többnyire együtt járt vele a respektus. Akkoriban megszólták az olyanokat, akik netán földet adtak el, hogy szép bútort vásároljanak, szép vasrácsos kerítést csináltassanak, vagy akár szép házat építsenek az árán. A fiadzó vagyont, egyszerűen a tőkét nagyobb rang illette, mint bármiféle használati tárgyat, nem is beszélve a rongyrázásról, a luxusnak tartott fitogtatásról, az élvezeti cikkekről.

Két évtized alatt igencsak megváltozott ez az értékrend. Ügyszólván a visszájára fordult. A szép és modern lakás, az autó, a vikendház, a külföldi utazgatás, ma már nem tekinthető fényűzésnek, hiszen százazrek élvezik és ez akkor is nagy szó, ha milliók nem élvezhetik még. Vajon azoknak volna igazuk, akik az egykori fényűzési cikkek halmozásában, az élvezetek hajszolásában veszedelmes társadalmi problémákat vélnek felfedezni? Vajon ebben a közegben él és tenyészik tovább az a hajdani, ritkán rokonszenves törekvés, amelyet tömören szerzésnek nevezett a köznyelv? Vajon azt a pénzzel kiváltható társadalmi rangot, mely a földragasztással, a vagyongyarapítással járt együtt, manapság az autó és a még hosszabb autó, a villa és a még pazarabb villa, a drága és a még drágább lakberendezés adományozza? Sok igen és sok nem kíváncsoznék ezekre a kérdésekre és már ebből is látszik, hogy nem a lényegét illetik. Ahány valóságos esetet vizsgálnánk meg, annyszor derülne ki, hogy a lényegről maguk az áhított és megszerzett vagyontárgyak vajmi keveset vallanak. Még a ragasztás sem igen vallott annakidején. Másként ítélték meg például azt, aki szorgalmas, tehetséges munkája révén szerzett földet, házat, akármit, mint azt, aki ügyeskedéssel, mások kihasználásával, spekulációval. Végére az a társadalmi respektus, amely bizonyos külsőségekhez, megvásárolható vagyontárgyakhoz tapad, sohasem volt egészen alaptalan. Miért tagadnánk ki ma, mikor százazrek szocialista védjeggyé megtollasodásra az esetek többségében szorgalmas, hasznos munka a fedezet? Azaz nem a szép új ház, a vikendtelek, az autó az efféle respektus igazi forrása, hanem az a munkateljesítmény, mely a jelenkori szerzéseket fémjelzi. Ha tudniillik fémjelzi. Más kérdés, hogy a piacon megvásárolható rangnak ma már szerföllött bizonytalan a jelene és nem is kétes a jövője. Idejében szólok, egyre kevesebben fogják tisztelni. Ahogy haladunk a korrall, mindig kevesebben. Pontosan így fogalmazhatnám, úgy haladunk a korrall, ahogy fokról fokra a külső, az anyagi értékektől, a belső, a szellemi, emberi értékekre terelődik a figyelem.

Van abban valami törvényszerű, hogy ha egy omladozó, nádfődes vályogház lakói sohasem olvasnak könyvet, az a maga szomorúságában is természetes, ám a szépen berendezett, modern ház könyvek nélkül, önmagában természetellenes. Százszor inkább szellemi sivárságot, elmaradottságot áraszt, mint nádfődes társa. És ugyanígy: a társadalom bűnül rohathat föl, egy idős állatgondozó nem tud írni-olvasni. De az már feloldozhatatlan személyes mulasztás, ha az autótulajdonos nem olvas, nem művelődik, könyvtárát a kocsí kesztyűtartójában hordja és szüette kaptafán sarjadoznak érzései, pudvás gondolatai. Nem holmi olvasási illemlről, én a kor most kialakuló olvasási normáiról beszélek.

Nagyanyám is olvasgatott téli esteiken, közel húzódva a petróleumlámpához, az Olvasókörből hozatta a könyveket. Olykor mi gyerekek is kedvünkre olvashattunk, vagy durákozhattunk a felnőttekkel. De nyáridőben bújkálnom kellett a könyvvvel, mert ha olvasáson kapott rajta, kitört a veszedelem. — Meglásd te, egyszer mind a kemencébe hajigálom, ezt a sok haszontalan könyvet. Mire való ez? Ilyesmivel az

* Fekete Gyula előadása, elhangzott a Kossuth Rádióban. 1969. május 23-én, 13 órakor.

időt pocsékolni. Mi lesz így belőled?! Inkább a babot pucolnád!” — Pedig, mondom, ő maga is olvasgatott néha. Talán ez okból is, ő volt a családban az ész, a tényleges családfő. De az olvasást ő is afféle ráérős időtöltésnek tartotta, mint a durákozást például, vagy a csapd-le-csacsit, és ha élne, ma sem igen hinné, hogy azokon az ellopott csendes órákon a disznóól mögött, a bodzabokorban, vagy a füledt padláson a könyv fölé hasalva, olyan életre szóló tervek, szándékok fogantak bennem, amelyeket semminemű szorgalmas babfejtés révén nem szerezhettem volna meg.

Nem állíthatnám, hogy az ő ítélete a könyvről ma már a múlté.

Nagyon is szívósan tartja magát az a nézet, amely az olvasást egy értékrendbe sorolja az időt agyoncsapó szórakozásokkal. Még az elfoglalt emberek szokásos menetetgetése is milyen leleplező. „Ha nekem arra időm volna!” Hiszen nyilvánvaló, hogy arra jut az embernek ideje, amit érdemesnek tart napi sűrű tennivalói közé besorolni.

De mit pöröljek az állampolgárokkal olyan ügyben, amelyben magukkal az állami, a hivatali tényezőkkel is pörlekedhetnek. Hiszen a könyvnek, az olvasásnak közügyeinkben sincs olyan súlya, amelyet a társadalmi, gazdasági fejlődés mai szintje és kívánatos holnapi üteme megkövetel. A 60-as évek elején szépen kibontakozó könyvtári hálózatunk fejlődése megtorpant. Az utóbbi időben egyre inkább elmarad a nemzetközi élmezőnytől, amellyel pedig szorosan tartotta a lépést. Évről évre csökkennek a beszerzési, a fejlesztési keretek és ebből következően az olvasói tábor. Hiába a polgárjogot nyert családok, a könyvvállomány higitása kétesértékű olvasmányokkal. Szocialista szomszédainktól elmaradtunk a könyvtári hálózat fejlesztésében, és hogy a forgalmazásban mind ez ideig nem maradtunk el, az csupán könyvtárosainknak köszönhető. A mutatószámok Budapest peremkerületeinek és környékének könyvtári ellátottságáról mélyen az országos átlagok alatt, még mélyebben a nemzetközi normák alatt, a statisztikai kimutatások végefelé találhatók. Tudom én, hogy a múlthoz viszonyítva így is nagy a fejlődés, csak hogy a mi hiteles mércénk ez ügyben már rég nem a hazai múlt, hanem nemzetközi jelen. Közelebbről a szocialista országok eredményei. Egyik-másik közülük mélyebbről indult mint mi, mégis jóval többre ért.

Úgy tetszik túlságosan összeragadtak nálunk a szociális-kulturális kiadások rova-taiban a szociális, meg a kulturális jelzők. Összecseréljük hovatovább az értelmüket is. Nem kevés illetékes szerv még ma is holmi áldozatnak tekinti a könyvtárra szánt pénzt, holott korunk legtermelékenyebb üzeme a forgalmas könyvtár, amely minden más üzemnél magasabb szorzószámmal téríti meg az okos beruházásokat, gyarapítási, személyi és dologi kiadásokat. Igaz, a megtérülés nem könyvelhető a szokásos módon. Talán emiatt morzsolódnak le olyan könnyen a ráfordítások is. Írtam már 2–3 fantasztikus regényt, de az elkövetkező évtizedek könyvtári prognózisához igazán nem kell sok fantázia. Ahogyan szaporodik az ismeretanyag — már pedig félelmes ütemben szaporodik — úgy nő a nyomtatásban, mikrofilmen rögzített, bármikor visszakereshető, szelektálható, komputerekkel feldolgozható információk jelentősége. Úgy válnak közművelődésünk Benjáminjai, az évszázadok szellemi örökségét őrző, az újabb ismereteket polcaikra begyűjtő könyvtárak kiemelkedően a legfontosabb bázisaivá, nem egyszerűen a mai népművelésnek, hanem a holnapi folyamatos szakmai-gondolati tájékozódásnak. Mert két-három évtized még, és nem csak a jó papnak, hanem minden értelmes felnőttnek holtig tart a tanköteles kor. Jobb volna ezekkel a kilátásokkal előbb számolnunk, mint esetleg elkésve. Hivatali szinten legelőször, mert ha az állam, a tanácsok kellő figyelmet szánnak korunk leggazdagabb energiaforrására, a könyvre, inkább fölfigyelnek rá a még nem, vagy alig olvasó milliók is. És szükségül a szellem sivatagja. Kevesebb lesz majd a szépen berendezett új ház, szép házikönyvtár nélkül.

F e k e t e G y u l a

Azt mondani, hogy egy mű jó, de érthetetlen, ugyanaz, mintha egy ételről azt mondanánk: jó, csak az emberek nem tudják megenni. Saját tapasztalatomból tudom: ha az ember teljesen érthető és egyszerű nyelven ír, sohasem írhat rosszat. A nép nyelvén minden erkölcstelen kifejezés oly utálatosan hat, hogy mindjárt eldobjuk. Minden fonák dolog tüstén hamisnak bizonyul, mert körülményes frázisok nélkül adatik elő.

Tolsztoj

Semmiben sem lehetünk költészetek, ha nem hordozzuk önmagunkban.

Barthélemy Joubert
1769—1799

TÖRTÉNELMI REGÉNY ÉS VILÁGIRODALOM

A történelmi műfaj pályafutása

A történelmi regény — bátran mondhatjuk — kivételes „karriert” csinált. Amióta *Walter Scott*, a műfaj „feltalálója”, 1814-ben kiadta első igazi történelmi regényét: a *Waverley*-t, szériákban hagyják el a könyvek az írói műhelyeket. Scott vállalkozása és leleménye korszakalkotó volt, de nem váratlan, nem előzmény nélküli irodalmi „forradalom”. Noha igazi történelmi regényt nem írtak előtte, a történelmi érdeklődés mégis meg-megjelent már az előző korszakokban. A barokk hősi „regényei” — pl. a francia *Scudéry* kisasszony lovagi történetei — vagy az angol preromantika egzotikus históriái, kísértetkalandjai — pl. *Horace Walpole* egykor híres könyvei — gyakran dolgoztak fel régebbi történeteket, „történelmi” anyagot. A történelem azonban csak kosztüm: érdekes és színes álöltözet volt ezeken a históriákon. A történelmi regény műfaját a történelmi gondolkodás kifejlődésének kellett megelőznie.

Közismert tény, hogy régi koroknak — a középkornak, de még a reneszánsznak is — alig volt történelmi érzéke. A história, mint élmény, a felvilágosodás filozófusainál: *Voltaire* vagy *Montesquieu* történelmi műveiben; a német klasszikában: *Goethe* Götz von Berlichingen című történelmi drámájában; és főként a romantikában: *Herder* kultúrbölcseletében jelentkezett. Az ő történelmi érdeklődésük azután tömegmóretűvé vált a változó idők nyomán. A francia forradalom küzdelmeiben, s még inkább a napóleoni háborúkban milliók élményévé vált az, hogy a nagy közéleti-politikai-társadalmi változások miként befolyásolják a mindennapi életet. A történelem behatolt az emberek hétköznapijaiba. (Lukács György elemzi ezt a folyamatot *A történelmi regény* című művének bevezetésében.) Valójában ez a „tömegélmény” a történelmi műfaj kialakulásának első feltétele. Az olvasó emberek ugyanis mind szélesebb körben érdeklődtek a múlt eseményei, a történelmi változások általánosabb természetéről és szerkezetéről. A műfaj kialakulásának azonban vannak más feltételei is.

Ilyen a polgári fejlődés során megerősödő nemzeti érzés, amely természetszerűleg arra vezettet, hogy az olvasók meg akarták ismerni nemzetük múltját, hősi korszakait. Különösen Közép- és Kelet-Európában élénkült meg ez az igény. Németország megosztottsága, a kelet-európai nemzetek — lengyelek, magyarok — elnyomottsága, elmaradottsága heves vágyat ébresztett a „régí dicsőség” megismerése és feltámasztása iránt. Másrészt a romantika irányzata, amely átalakította a 19. század emberének gondolkodását, érzelmét, ízlését, egész személyiségét, ugyancsak a múlt iránt ébredő figyelemre vezettet. Ezek a tényezők teremtték meg a történelmi regény szociológiai, kulturális és lélektani feltételeit. Már pedig, ha a társadalomban igény mutatkozik valamilyen művészeti struktúra iránt, az a struktúra feltétlenül megszületik.

Igy született meg a történelmi regény 1814-ben, *Walter Scott* íróasztalán. S azóta minden egyes társadalmi, történelmi vagy kulturális korszak kialakította a műfaj megfelelő típusát. A világirodalmi mértékkel mérhető történelmi regények száma sok százra megy. Legutóbb — a Könyvtáros áprilisi számában — a műfaj hazai útját és változatait ismertettük. Most az egyetemes irodalomban — az angol, amerikai, francia, orosz, német, lengyel stb. irodalom téképen — nézünk körül. Azokról a regényekről szeretnék beszélni, amelyek a nemzeti irodalmakból valóban a világirodalom körébe emelkedtek, amelyek korszakokra hatottak, iskolát teremtettek. A sokszáz regényből ezért említünk néhányat: talán a legkiválóbbakat.

A múlt felfedezése — a romantikus regény

A romantika térben és időben egyaránt kitágította a művészeti témákat. Felfedezte a múltat, az ismeretlen világokat: a Keletet, az egzotikumot. S felfedezte a történelmet, még akkor is, ha a régi századokban nem keresett is mást, mint színes, vonzó kalandot vagy menekülést. A színek játéka, a festőiség tobzódása mögött azonban sokszor igen mély és magvas mondanivaló rejtőzött: az ember természetéről vagy a társadalomról. A romantikus történelmi regények ezért maradnak elevenek, tárgyilagosabb, a nagy gesztusokat gyanakvással figyelő korunkban is.

Az emberi természetéről és a társadalomról közölt mondanivalók adják *Walter Scott* (1771–1832) történelmi regényeinek értékét is. Az angol—skót író az angol társadalom heves megrázkódtatásainak idején fordult a történelem felé. Azt a gondolatot próbálta regényeiben elmondani, hogy a történelmi fejlődést a „kiegyenlítődés” teszi lehetővé; vagyis a változás és a megőrzés valamilyen szintézisben egyesül. Optimista volt tehát, hitt abban, hogy a történelem az ember haladását szolgálja, hogy érdemes küzdeni. Regényei a középkori vagy reneszánsz Anglia és Skócia világát idézik fel.

Valóban a küzdelem, a jóért való harc szolgáltatja cselekményüket. A *Waverley*, az *Ivanhoe*, a *Quentin Durward*, a *Rob Roy*, a *Iammermoori nász* vagy a *puritánok utódai* olyan hősoket állítanak elének, akik szembe mernek szállni az erőszakkal, ravasszággal, s küzdeni tudnak az igazságért, emberségért, szerelemért.

Scott azonban nemcsak egy sajátos és haladó történelemszemléletet dolgozott ki, hanem a történelmi regény technikáját is ő alkotta meg. Legfontosabb eljárása a hőso kiválasztásában ölt alakot: az angol író ugyanis nem ismert történelmi figurát szemelt ki hősenek, hanem fiktív alakot teremtett. Olyant, aki a történelmi küzdelem mindkét táborával-pártjával kapcsolatban van; szerepe így szerkezeti funkciót nyer: ő fűzi össze a romantikus regényre jellemző festői epizódokat, kalandokat. Ennek a főhősnek a küzdelme a magánélet terepén indul — szerelméért, jogaiért harcol —, s a közéletben bontakozik ki tovább: valamilyen osztály, párt képviselője lesz. A főhős alakja mögé pedig háttér gyanánt felrajzolódik egy történelmi korszak egész valósága, panorámája. Scott a tudós írók közül való: hatalmas művelődéstörténeti, régészeti tudással idézte fel az elmúlt korokat. Anyagát azonban festőileg alkalmazta, a történelem romantikus képét teremtette meg. Hatása óriási volt, egész Európa tőle tanulta meg az új műfaj technikáját, szabályait.

A történelmi regény Angliában született, virágkora azonban Franciaországban bontakozott ki. Már *Chateaubriand* (1768—1848), a francia romantika kezdeményezője is írt történelmi regényt vagy inkább eposzt (*A vértanúk*). A műfaj első mestere azonban *Victor Hugo* (1802—1885): a „nagyromantika” legnagyobb költője-írója lett. Miként Scott, ő is a kor elől húzódtott a történelembe, vagy a kor számára mutatta fel intő példának a régi eseményeket. *Kilencvenhárom* (1793) című regényében például a francia forradalom hősi küzdelmeit elevenítette fel azért, hogy egy nagy korszak példájának felmutatása által fejezze ki tiltakozását a harmadik köztársaság kicsinyes burzsoá viszonyaival szemben. Hugo az adott kor atmoszféráját kívánta újra megteremteni. Ez legjobban *A párizsi Notre-Dame* című könyvében sikerült. A francia középkor, a középkori Párizs légkörét ebben a művében valóban mesteri módon idézte fel. Dús színei, tragikus és komikus epizódjai arra valók, hogy az „élet teljességét” teremtsen meg illetve ábrázolja általuk. Regényeinek másik jellegzetessége: a hősoök jellemzése. Hugonál született meg a romantikus emberábrázolás, vagyis az a módszer, hogy a jellem karakterét a jó vagy a rossz irányában túlozza el az alkotó. Ilyen jellegzetes Hugo-figura például *A nevető ember* gáncsnélküli, igazságkereső hőso. S végül e regények harmadik eleme: a költészet, egy nagy író személyes írája, a szenvedély minden átható ereje.

A francia romantika többi írója lényegében ugyanezeket a tulajdonságokat képviseli, vagyis a történelmi atmoszféra nagyerejű megjelenítését és a romantikus jellemzés emberábrázoló módszerét. Így *Théophile Gautier* (1811—1872) regénye: a *Francesse kapitány* vagy az idősebb *Alexandre Dumas* (1803—1870) hatalmas terjedelmű életműve, közöttük leghíresebb regényei: a *Monte-Christo grófja* és a *Három testőr*. Dumas volt az, aki a romantikus történelmi regényt a legszélesebb körökben népszerűvé tette, egyúttal azonban fel is hígította a romantika vívmányait, a pusztá kalandossággal cserélte fel az irányzat költészetét. A műfaj egy más szellemű — komor, tragikus és pesszimista — változatát képviseli *Alfred de Vigny* (1797—1863) költő történelmi regénye, a Richelieu bíboros korában játszódó *Cinq-Mars összeesküvéso*.

A német romantika legtöbbször a menekülés útját látta a múlt felidézésében, a történelmi regényben is. *Achim von Arnim*, *Ludwig Tieck* s *Novalis* regényei a múlt mese-környezetében játszódnak, a középkor lovag- és udvari világában. kastélyaiban keresik a nagyszabású életet, a boldogság „kék virágát”. De azért ez a romantika is tudott érvényes, nem meseszerű történelmi témát ábrázolni: *Heinrich von Kleist* (1777—1811) nagyszerű *Kolhaas Mihályára* gondolunk. Ez a regény a német reformáció és parasztháborúk kegyetlen korszakát mutatja be, szinte már realista eszközökkel, elmélyült lélekábrázolással, keserű, kiábrándult történelemszemlélettel.

Kleistet a német „nyomorúság”, a nemzeti szétagoltság és társadalmi elmaradottság ténye hajtja a pesszimizmus felé. Ugyanezek az erők az olasz *Manzonit* (1785—1873) egy fokozottabb felelősségvállalás erkölcséhez vezetik. Nagy regénye, a 17. század Észak-Itáliájának életét bemutató *Jegyesek* egy tiszta emberpárt állít szembe a hazáját sújtó csapásokkal: a rabló feudális erőkkel, természeti katasztrófákkal, járványokkal. Manzoni regénye tragikus összeütközéseket mutat be, mégsem reménytelen kicsengésű, mert úgy hiszi, hogy hőso, az egyszerű ember egyszerűen meg fogja oldani Itália nagy történelmi kérdéseit.

A romantika volt a születő új irodalmak nevelője, első nagy energiatelepe is. Ez az irányzat ugyanis mindenütt összefüggött a nemzeti érzéssel, a nemzeti érzés pedig önálló irodalmat, külön nemzeti kultúrát követelt. Nem véletlen ezért, hogy a 19.

században felújuló nemzeti öntudat mögött egy-egy nagy romantikus alkotó áll (gondoljunk csak Vörösmartyra!). Az amerikai irodalom megalapítói: az európai romantikát követő *Washington Irving* (1783—1859) és a helyi indián-romantikát feldolgozó *Fenimore Cooper* (1789—1851). Az orosz irodalom nagy megújítója: *Puskin* (1799—1837) és *Gogol* (1809—1852) szintén lerótták adójukat a történelmi romantikának: az első *A kapitány leányával*, a második a *Tárász Bulybával*. S a lengyel romantika nagy költője, Mickiewicz mellett is ott áll egy regényíró: *Kraszewski* (1812—1887), aki az egész lengyel történelmet bemutatta romantikus könyveiben. Dumas-ra emlékeztető termékenységgel ontotta a műveket: ötszáz regényt írt, közülük kilencven foglalkozik hazája történelmének eseményeivel.

A történelem eligazít — a nagyrealista regény

A romantikus és a realista történelmi regényírás között nincs is olyan nagy szakadék; csupán az emberábrázolás vagy a környezetrajz módszereiben térnek el egymástól. Az írói vállalkozás célja — nevezetesen az, hogy a történelem lehetőleg hűséges felidézése mellett választ keressen a kor nagy társadalmi kérdéseire és általános vizsgálatot folytasson az ember történeti viselkedésére, magatartására vonatkozólag — lényegében azonos. Ez okozza, hogy a realista történelmi regények a műfaj romantikus virágzása idején születtek, s fel is használták a romantikusok: Scott vagy Hugo vívmányait.

A francia realizmus egy alkotában és egyéniségében sok romantikát hordozó íróval: *Stendhal*-al (1783—1842) indul. Stendhal legfontosabb művei már csak a mai olvasó számára történelmiek, az író kora viszont saját képére ismerhetett bennük. Mégis van néhány olyan írása — főként elbeszélések —, amelyek régebbi korokba vezetnek el. Stendhal érdekelte a történelem, itáliai diplomáciai szolgálata idején szívesen búvárkodott az olasz múlt emlékeiben, régi krónikáiban. Ezekből a kutatásaiból születtek történeti elbeszélései: az *Olasz krónikák*. *Balzac* (1799—1850) ugyancsak olyan író, akit nem a história, hanem saját kora foglalkoztatott. Legfontosabb művei között mégis találunk egy történelmi regényt: a *Huhogók* című könyvet, amely az 1799-es Bretagne-beli ellenforradalmi felkelést mutatja be. Ez a regény természetesen az Emberi Színháték hatalmas szerkezetében helyezkedik el. *Mérimée* (1803—1870), a francia realizmus harmadik — ám kevesebb művet hátrahagyó — mestere szintén írt történelmi regényt. *Szent Bertalan-éj* című könyvében a francia vallásháború híres eseményeit dolgozta fel.

Az angol realista történeti regény legnagyobb mestere *Thackeray* (1811—1863). A kiábrándulás, az ironia nagy művésze akkor nyúlt a történeti műfajhoz, midőn saját korának társadalmát illető kritikáját a múltba vetítve kívánta érvényesíteni. A *Henry Esmond* és *A virginiai testvérek* Scott hagyományával száll szembe: deromantizálja a történelmet. Vagyis leleplezi a „hősiesség, álságos gesztusait, szatirikus tükörben mutatja be a viktoriánus Anglia előtörténetét, a „dicsőséges forradalom” korát, a hannoveri ház uralkodását, a 18. századot. Thackeray a kor hivatalos konzervatív történetfilozófiájával: Carlyle-lel (aki a történelmi „heroizmus” szerepét hirdette elméleti műveiben és regényeiben) ellentétes állásponton van. Azt akarja megmutatni, hogy hazájának úgynevezett „hősies” küzdelmei a nagyságért, a világhatalomért, mennyi szenvedést okoztak az egyszerű embernek, hány életet törtek össze.

A realista történeti regényírás vívmányai — a múlt felidezésének hűsége, a hiteles emberábrázolás, az író korára sugárzó mondanivaló és a történelemfilozófiai gondolkodás — *Lev Tolsztoj* (1828—1910) hatalmas regényeposzában: a *Háború és béke* (1864—1869) kötetiben összegeződnek. Ez a könyv az orosz nép 1812-es honvédő küzdelmét beszéli el, egyszersmind az egész orosz társadalomnak, sőt a napóleoni háborúk Európájának széles körű panorámáját mutatja be. Tolsztojnak egy világot sikerült felidéznie, illetve teremtenie: a kor társadalmi életét, az arisztokrácia és a parasztság körülményeit ugyanolyan hitelesen mutatja be, mint a kultúrhistoriai környezetet vagy a korszak emberi típusait, lelki jelenségeit. Az élet totális ábrázolása azonban itt is egy történelemfilozófia öltözete. Tolsztoj gondolkodása Carlyle-lel és Thackeray-vel egyaránt szemben áll. Nem hisz a „nagy emberek” történelemformáló szerepében, de nem is nézi pesszimista dezillúzióval a história menetét. Szerinte a nép a történelmi események valódi mozgatója; ezért lesz igazi hőse Napóleonnal szemben Kutuzov, aki nem egyéni kiválósága és ereje révén győz a franciák felett, hanem azért, mert a tömegek igényei-kívánságai szerint cselekszik, s mert nem a hódítást szolgálja, hanem a haza védelmét. Tolsztoj regénye azóta is a történelmi műfaj utólráhatatlan remeke, egy hosszú fejlődés összegezése, utolsó láncszeme.

Tolsztoj az orosz társadalom aktuális kérdéseire keresett feleletet a *Háború és béke* lapjain. Ugyanez a szándék mozgatta a 19. század második felének amerikai és kelet-európai regényíróit is. Amerikában *Nathaniel Hawthorne* (1804—1864) regénye:

A *skarlát betű* végezte el ezt a feladatot: a puritán korszak embertelen moráljának bemutatásával az amerikai társadalom polgári képmutatása ellen tiltakozott. Kelet-Európában pedig a lengyel és a cseh regény: *Boleslaw Prus* (1847—1912), *Henryk Sienkiewicz* (1846—1916) és *Alois Jirasek* (1851—1930) művei vállalták a nemzeti és társadalmi problémák oldozgatásának feladatát. Történelmi témáikban, a Német Lovagrend elleni küzdelmek vagy a huszita harcok ábrázolásában a lengyel és a cseh nemzeti függetlenség mellett tettek hitet, a nép ellenállását, bizakodását kívánták megerősíteni.

Egzotizmus és lélektan — a regény új útjai

A 19. század második felében a történelmi regényirodalom jellegét két körülmény határozta meg. Egyrészt az a közéleti kiábrándulás, amely az 1848-as forradalmak bukása után Európa értelmiségében eluralkodott, s amely ennek az értelmiségnek a legjobbjait, elsősorban a művészeket szembefordította a mind gátlástalanabban harácsoló, gyarmatosító és gazdagodó polgári rendszerrel. Másrészt pedig a történelemtudomány hatalmas fejlődése, az a tudományos „forradalom”, amelynek műhelyeiben a modern történetírás kialakult. Ennek a történettudománynak legerősebb oldala a kultúrtörténet, vagyis éppen az a stúdium, amely a régi korok emberének szellemi helyzetét, gondolkodását, lelki beállítottságát deríti fel. Franciaországban Taine és Renan, Angliában Macaulay, Ruskin, Pater és Morris, Németországban Ranke, Burckhardt és Gregorovius voltak ennek a tudománynak a legfontosabb mesterei. A történetírás által összehordott hatalmas anyag, az elkészített szintézisek váltak a történelmi regény megújulásának alapjaivá.

Az évszázad második felének történelmi regényírói nem igen hittek a történelmi folyamatok ésszerűségében, nem bíztak abban, hogy a történelem tökéletesebbé teszi az embert, hogy nagyobb szabadságot, testvériséget terem. Szkepszissel vizsgálták a régebbi korokat, nem a történelmi folyamat emelkedő mozgását akarták ábrázolni tehát, hanem vagy a régi korok egzotikus színein csodálkoztak, vagy a történelmi ember lelkének, személyiségének belső övezeteit akarták felderíteni. Így alakult ki a műfaj két új típusa: az egzotikus és a lélektani regény. Mindkettő természetesen a múlt közegében keresett témát, a történelem korszakait-hőseit mutatta be.

Az egzotizmus kezdeményezője a francia művész-regény mestere: *Gustave Flaubert* (1821—1880). *Szalambó* című regényében az ókori Karthágó történetéből vette témáját, egy véres rabszolgatartás leveréséről ír. Az ókori történetre a modern regény módszerét akarta alkalmazni. Ennek a módszernek az ő általa kezdeményezett tulajdonsága: az „impassibilité”, vagyis az író szenvtelen tárgyilagossága, amely a legcsekélyebb együttérzést vagy érzelmet sem árulja el témája, figurái iránt. Flaubert azért választotta az ókori tárgyat, mert egy olyan, teljesen idegen világot keresett, amely iránt maradéktalanul érvényesíthette ezt a szenvtelen tárgyilagosságot. Valóban hatalmas régészeti tanulmányok után, óriási kultúrtörténeti anyag birtokában festette meg Karthágó életét. Ebben az idegen világba azonban modern hőöket ültetett: Szalambó, a pun vezér lánya jellegzetesen modern, nagyvárosi és polgári lélek. Az egzotizmust ugyanis némi modernizálással kellett kiegészíteni, hogy az ábrázolt világ mégse legyen minden ízében idegen.

Flaubert műve iskolát csinált. A kultúrtörténeti-históriai környezet festői és atmoszférikus felidézése *Charles de Coster* (1827—1879) regényének, a kitűnő *Thyl Ulenspiegel*nek sikerült, amely a „flamand föld bibliájaként” mutatta be a flamand nép harcát a spanyol hódítók ellen. Ez a könyv komor, fojtó atmoszférát teremt: Brueghel festményeinek zsúfolt cselekményességét és szorongató légkörét sikerült egy más közegben megvalósítania. Az egzotizmus később általánossá vált: leginkább az angol *Edward Bulwer* regényei szereztek népszerűséget ennek az irányzatnak.

A másik irányzat, mint mondtuk, a pszichológiai történelmi regény, amely azt vizsgálja, hogy milyen események játszódhattak le a történelem hőseinek lelkében, a lélek titkos színpadán. Ennek az irányzatnak a mestere a svájci német *Conrad Ferdinand Meyer* (1825—1898), aki a múltból próbálta megfejteni a német történelem szerencsétlen alakulásának, kudarcainak kérdését. Meyer a középkorba vagy a reneszánsz időszakába vezeti az olvasót, „történelmi elbeszéléseiben”: a *Pescara megkísértésében*, *A szentben* avagy az *Angela Borgia*ban egy-egy történelmi hős sorsát s főként belső világát mutatja be. Hősei misztikus küldetésnek érzik a történelmi szerepet, lelkük azonban eltorzul a szolgálat terhei alatt. Szerb Antal találó módon világít rá ezeknek a hősöknek a tulajdonságaira: „Meyer alakjai mindig ördög és halál között lovagolnak, mint a lovag a Dürer-metszeten, amelyet Meyer annyira szeretett.”

A pszichológiai ábrázolás van jelen *Mark Twain* (1835—1920) történelmi regényében: a *Jeanne d'Arc*-ban is, amely a franciák nemzeti hősnéinek lelki világát próbálja

meg rekonstruálni az olvasó előtt; egyszersmind azt kutatja, hogy a közönyös és kegyetlen korszak miként pusztítja el legjobb hőseit.

A történelem ezekben a regényekben már elveszítette objektív jellegét. Ahogy a történettudomány feltárta a régi korok tárgyyszerű valóságát, s a történelem menetének rugóit, az irodalom úgy vesztette el bizalmát a folyamat célszerűsége és embert szolgáló jellege iránt. Napirendre került a történelmi szkepticizmus és a történelmi irónia. Ezek nagymestere *Anatole France* (1844–1924), aki már csak mítosznak tekintette a történelmi tényeket. Az *istenek szomjaznak* lapjain arról írt, hogy a tisztas és becsületes embernek törvényszerűen el kell buknia a történelem mozgalmaiban; a *Thaisban* az irónia eszközt próbálta ki; *A pingvinek szigetében* a francia történelem ironikus előadását kísérte meg, bemutatván, hogy minden másként történt, mint ahogy a hivatásos történészek állítják; végül *A lüdláb királynőben* saját szkeptikus-epikureista eszméit öltöztette Coignard abbénak, a regény 18. századi hőségének nézeibe. Ezt az epikureizmust, természetes életérzést örökölte *Romain Rolland* (1866–1944) *Colas Breugnon* című regényének címszereplője, aki azt mutatja be, hogy az egyszerű, az életet szerető kisembernek miként kell és lehet élnie a zsarnok-történelem veszélyei között.

A modern történelmi regény

A húszadik század történelmi regényírásában két tendencia érvényesül: egyrészt a tömeges népszerűség következtében kialakult a regény-gyártó irodalmi ipar, amelynek egyetlen hivatása, hogy állandóan új és új történelmi bestsellerekkel lássa el az olvasóközönséget. Másrészt pedig kialakultak a műfajnak — a történelmi események mozgását követő — újabb változatai és irányzatai.

A bestseller özön különböző iskolákat hozott létre. Ezek egyike az amerikai „neoromantikus” iskola, amely Margaret Mitchell vagy Hervey Allen nagy példányszámban kiadott műveit is szárnyukra bocsájtotta. Ezek a regények általában reakciós történelemszemlélettel, primitív művészi eszközökkel és érzélgős romantikával készültek. Volt közöttük azonban néhány haladó szellemű és értékesebb alkotás is; így *Kenneth Roberts Északnyugati átjárója* vagy *John Steinbeck* (1902–1968) első regénykísérlete, a még romantikus történetet feldolgozó *Egy marék arany*.

A műfaj új kísérleteit a hagyományok modern felhasználása vezeti be. Ilyen hagyomány az Anatole France által kezdeményezett ironikus és a Meyer-féle lélektani regény. Az ironiát képviseli *Somerset Maugham* (1874–1965) *Akkor és most* című reneszánsz-kori története; a pszichológiai ábrázolást *Thornton Wilder* (1897–) híres *Szent Lajos király hídjá* című kisregénye és a norvég *Sigrid Undset* (1882–1949) hatalmas középkori lélekrajza: a *Kristin Lavransdatter*.

Az első nagy kísérlet és eredmény azonban *Thomas Mann* (1875–1955) történelmi regényírásában született. A német író alakította ki az ún. „mítosz-regényt”; vagyis azt a formát, amely a mítoszok értelmét, emberi jelentését kutatja, illetve a mítoszok ábrázolásmódjával kísérli meg bemutatni a modern embert, az újkor eseményeit. Ezt az írói módszert természetesen a mítoszkutatás, a vallástörténet és az új lélektan eredményei — Freud, Jung és a magyar Kerényi Károly munkája — készítette elő. A mítosz-regény műfaja a *József és testvérei* kötetében született meg. *Thomas Mann* ebben a bibliai történetet dolgozza fel, csakhogy mindennek modern lélektani magyarázatot ad. Következő történelmi regénye: a *Lotte Weimarban* más módszerrel kísérletezik: az öreg Goethe egy napjának elbeszélésében a személyiség és a nagy ember körül kialakult mítosz, a szerep kölcsönösségét vizsgálja, a valóság és a legenda viszonyát kívánja felderíteni. Végül pedig *Thomas Mann* is az ironiához érkezik: *A kíválszított* című regényében Nagy Szent Gergely pápa kora-középkori történetét mutatja be ironikusan, mint egykor Anatole France a maga hőseit, csakhogy a modern lélektan „pszichoanalitikus” eszközeivel és a vallástörténet mítoszkutató érzékenységgel. *Thomas Mann* az intellektuális mondanivaló: a filozófiai tartalom és az esszyszerű előadás irányába fejlesztette a történelmi műfajt; a múlt közegeben az emberi létezés és magatartás általánosabb problémáit próbálta vizsgálni, megoldani.

A történelmi regénynek egy másik modern válfaja konkrét feladatokra vállalkozott: azt kísérte meg, hogy a jelenkor történelmének nagy kérdéseit mutassa be a história témaiban. Vagyis a műfaj allegorikus értelmezésével kísérletezett: régi eseményekről írt, de újakra gondolt. Ilyen az a történelmi regény, amely a fasizmus képét bújtatta a múlt kosztümjeibe. *Lion Feuchtwanger* (1884–1958) például történelmi allegóriákban jelenítette meg azt a barbár erőszakot, amit Hitler rendszere produkált. Ugyancsak a zsarnokság korunkbeli problematikájához szóltak hozzá. *Robert Graves* (1895–) római tárgyú regényei. A cseh *Ivan Olbracht* (1882–1952) Cor-

tez alakjáról írt regényt, az olvasó azonban érezte, hogy a spanyol kalandorról írván voltaképpen a pusztítás és hódítás modern démonáról: Hitlerről beszél. A történelmi regénynek ezt a fajtáját tehát elsősorban a tiltakozás és a kritika éllette. Az antifasiszta regény emellett arra is vállalkozott, hogy pozitív történelmi példákat mutasson be a fasizmustól elrettenő olvasóközönségnek. Ilyen például rajzol *Henrich Mann* (1871—1950) kitűnő történelmi regénye: a *IV. Henrik*. Ez a könyv a francia reneszánsz korának népszerű uralkodóját mutatja be, aki a nemzet valódi javán dolgozott, aki a „szegények királya” volt. Heinrich Mann egyszersmind egy kedvezőbb történelmi modellt is felrajzol: a német „nyomorúsággal” szemben a józan és emberséges francia történelemét. S ennek a történelemnek az ábrázolásában akarja közéleti erényekre inteni olvasóközönségét. Az antifasiszta történelmi regény epilógusa, lezárása mintegy a francia *André Schwartz-Bart* (1928—) egész történelmi korszakokon végigpillantó műve: *Az igazak ivadéka*.

Ugyancsak a történelem eligazító tanulságait vizsgálják azok a regények, amelyek a kelet-európai népek irodalmában jöttek létre; mintegy a nemzeti önvizsgálat, a történelmi helyzetérzékelés eszköze gyanánt. Ilyen *Alekszej Tolsztoj* (1883—1945) hatalmas — sajnos befejezetlenül maradt — vállalkozása: az *Első Péter*, a nagy reform-uralkodó koráról, alkotásairól. Az író a történelem alakításának, egy ország megújításának lehetőségére és szükségességére figyelmeztet, a Szovjetunió nagy vállalkozásainak előképét látja Nagy Péter reformjaiban. Más oldalról, a nemzeti történelem megismerésének szigorú igénye felől közelednek az orosz történelemhez *Jurij Tinyinov* (1894—1943) regényei, különösen a Gribojedov alakját felidéző, költői szépségű *A követ halála* című alkotás. Ezt a regényt azonban nemcsak a költőiség jellemzi, hanem a szenvedélyes igazságkeresés is. Tinyanov volt ugyanis az az író, aki — ha a történelmi közegben is — először próbált utalni a „személyi kultusz” korszakának társadalmi-erkölcsi problémáira.

A kelet-európai irodalomban gyakori volt tehát a történelem tanulságokat kutató vizsgálata. Ezt a szellemet, irányzatot képviselik a Nobel-díjas jugoszláv író, *Ivo Andrić* (1892—) regényei: a *Híd a Drinán* és a *Vihar a völgy felett*. Andrić szűkebb hazájának: Boszniának történetével foglalkozik. A román irodalomban pedig *Liviu Rebreanu* (1885—1944) és *Mihail Sadoveanu* (1880—1961) művei képviselik ezt a műfaji változatot.

A történelmi műfaj persze napjainkban is eleven. A bestseller áradatain kívül értékes művek és kísérletek képviselik s újítják meg a történelmi regény szemléletvilágát vagy művészi eszközeit. Talán elég, ha csupán három könyvre — az elmúlt évek talán legjelentősebb történelmi regényeire — hivatkozunk. *Louis Aragon* (1897—) *Nagyhét* című kitűnő regénye azzal a zűrzavarral foglalkozik, amit Napóleon 1815-ös „visszatérése” okozott. Ebben a korszakban ábrázolja Géricault-nak, a francia romantika nagynevű festőjének sorsát. Stendhal követőjeként ember és történelem találkozását, e találkozás drámáját mutatja be. *Giuseppe Tomasi di Lampedusa* (1896—1957), a későn felfedezett olasz író *Párduc* című regényében az 1860-as év Szicíliáját: Garibaldi partraszállásának idejét eleveníti fel. Hőse, az agg Fabrizio herceg csendes íróniával tekint az idők változására; kiábrándult a régi világból, de nem tudja elfogadni az újat sem. Nézetei, szemlélete az író eszméit képviselik. A regénnyel azonban az történt, amit a marxista irodalomtörténetírás „balzaci csodának” nevez. Miként Balzac műveiben, itt is az író világnézetével ellentétben van a regénynek eligazító ereje, haladó mondanivalója. A *Párduc* méltán lett az elmúlt évtized egyik nagy regénysikere. Végül harmadiknak a lengyel *Kazimierz Brandys* (1916—) művét: a *Romantikát* említjük, amely a magyar irodalom deromantizáló, deheroizáló törekvéseihez hasonlóan a lengyel történelem egy igen nagy romantikus holdudvarral körülvett korszakát: a napóleoni Lengyelországot fosztja meg a megszépítő emlékezet és a legenda dicsfényétől.

A történelmi műfaj tehát ma is él; s noha minden évtizedben halálát jósolják a kritikások, mindig újra feltámad, új ágakat hajt, új termést ígér. Minden korszakban az irodalom megváltozott feladataihoz igazodik: ez a képessége biztosítja marandóságát és népszerűségét.

P o m o g á t s B é l a

PETŐFI: KÖZÜGY címmel közli a Tiszatáj 1969. 7. száma Imre Lajosnak, a Szolnoki Megyei Könyvtár igazgatójának tanulmányát, a költő halálának 120. évfordulója alkalmából. Imre Lajos a régebbi és az új Petőfi irodalom áttekintése után korszerű és hiteles Petőfi-portrét vázol: a romantikus sallangok eltávolításával az igazi Petőfihez igyekszik közelebb vinni korunk olvasóját.

TERSÁNSZKY JÓZSI JENŐ

1888—1969

Nagybányán született, itt élte és álmolta egy szilaj és szabad ifjúkor álma-
it. Először festőnek készült, élete végéig
ügyesen rajzolt; műkedvelő zeneművész
is volt, s végül író lett. Volt benne vala-
mi a reneszánsz univerzális emberéből.
Évtizedek múlva Pátzay Pál biztatására
megírta a nagybányai festészet fénykorát
A félbolond című regényében. E buzgó
tanulmányok mellett mindig emlékeztet-
ett a Szentivánéji álom Puckjára is, aki-
nek számára „nincsen nagyobb multság,
mint az összevisszaság”.

1910-től a Nyugatban egymásután je-
lentek meg novellái. A Nyugat 20 éves
ünnepi estjén mondotta el, hogy akkori-
ban építómunkásként dolgozott, s egy
barátja vitte el első írását Osvátnak.
Visszatérve közölte vele, hogy valami sö-
tét öltözetű, papos megjelenésű ember
vette át tőle az írást. Tersánszky komo-
lyan aggódni kezdett, mert a novella nem
volt éppen kegyes lelkeknek való... De
Osvát Ernő felismerte benne az igazi író-
t.

„Fauni természetességnek”, nevezte
Schöpplin Aladár Tersánszky írásainak
legjellegzetesebb tulajdonságát. S ily mó-
don írta meg a félbohémek, félproletárok,
a társadalmon kívül álló, vagy annak
peremén élő esetek, a számonkívül
maradtak, az élet megalázottjai és meg-
szomorítottjai világának pikareszk rajzát.
Féja Géza találóan mondotta róla gyász-
beszédében, hogy írásaiban a bölcsesség
találkozott a szabadsággal, az örök rend
a vakmerő kalanddal, a tisztaság indult
el megmérni a mocsarak mélységét.

Tersánszky végigjárta a szegénység, a
nélkülözés, a nyomor, a szenvedés nagy
iskoláját, s szilaj belső szabadság mámo-
ritó széljárásában élt, ezt becsülte az
életben legtöbbre. Úgy tartotta, hogy a
félelem, az átöröklött félelem éppúgy,
mint az egyéni gyávaság, a szabadság
megtagadása, az önként vállalt rabszol-
gasors mindig elaljasít. (Jámbor Óska.)
Élete, mint minden igazi íróé, egy volt
művészetével. Tersánszky szeretetreméltó
ember volt, soha senkit meg nem bán-
tott, legfeljebb, kicsit szánakozva kine-
vette azt, aki erre rászolgált, öröm volt
társaságában lenni.

Talán legszebb műve az első világhá-
borúban játszódó *Viszontlátásra drága*.
Egy lengyel leány története, a világhá-
ború alatt, amikor Ady szavaival: „az
egész világ szóttese kibomlott”. Egy leá-
nyé, aki szétélekezik önmagát. Nincs
benne semmi politikum, mégis egyetlen

vádirat az emberiség pusztulásáért.
Ugyanezt a témát ismétli meg más válto-
zatban *A margarétás dal* és a megírása
után évtizedekkel kiadott *Egy ceruza
története*. A démonikus játékszenvedély,
a hordozójára biztos pusztulást hozó, a
témája a *Két zöld ásnak*, mely Doszto-
jevszkij *Egy játékos naplójához* fogható.

Bizonyos világnézet, életérzés, emberi
magatartás szükségképpen hoz magával
bizonyos formákat. Az író legsajátosabb
teremtőmánya, főműve az 1923—1937 kö-
zött írt *Kakukk Marci*-sorozat. Mélyen
valószerű ez a regényciklus, a valóság-
ban elmerülő és mégis újjongón szabad
figurát teremt. „Sohasem volt magyar író
— írta róla Mórincz Zsigmond —, aki ezt
a legmélyebb réteget, a koldusok, csa-
vargók, sárlakók világát oly közelről,
oly édes otthonisággal ismerte volna,
mint Tersánszky.”

Tersánszky mély, benső, odaadó szere-
tettel viseltetett „kiskorú testvéreink”, az
állatok iránt is. Valóságos karakterrajzo-
kat adott róluk a *Legenda a nyúlpari-
kásról*, *A szerelmes csóka*, *a Forradalom
a jég között* lapjain. Az utóbbi mű jégén
telelő vadkacsaiban mintegy lelke roko-
nait rajzolta meg.

Azt a társadalmi réteget, amelyből vé-
tetett, s amelyből mindörökre kiszakadt,
a gentry típusát, mely olyan riasztó utat
tett meg a kiegyezés óta a század elejéig,

mikszáthi kettős szemlélettel, vádoló szeretettel nézte (*Szerenád, Vadregény*). Szánalmat és rokonszenvet érzett iránta, s ugyanakkor tudta, hogy a történelem ítélete végleg elhangzott felette.

Író-művész kortársairól is írt emlékezéseket. Ezeket (*Nagy árnyakról bizalmasan*) — Simándi Béla rábeszélésére — e sorok írója közölte 1951-ben a Kis Újság számaiban, hogy azután később kötetben is megjelenjenek. Íróársai közül Tersánszky azokat szerette, akik az áruló írástudók, s a tollforgató írástudatlanok között megőrizték erkölcsi rangjukat, és mások számára megmentették az emberben való hitet. Világosfejú, okos ember is volt, aki nem ment fejjel a falnak. Tudta, hogy a praefasiszta és a hitlerista hatalom — a hatalmat különben semmilyen formájában nem kedvelte — brutálisan tör minden ellen, amit ő ebben a világban értéknek tartott és kész minden

pillanatban keresztülgázolni az ellene szegülőkön. Ezt az összeütközést nem provokálta. A hősi póztól különben is egész lénye viszolygott. De amit kimondott, azt egész lélekkel vállalta.

Tersánszky *Viszontlátásra drága* című művéről, pályája elején, 1916-ban Ady írt a Nyugatba. „A jubiláló Tersánszky”-nak élete alkonyán viszont *Illyés Gyula* szentelte *Óda a törvényhozóhoz* című versét, *A dőlt vitorla* kötetben. Két nemzedék legnagyobbja ismerte fel őt igazi nagyságában.

Az örök álomból ma már változhatatlanul szólnak hozzánk írásai. Az előkéi ugyanis változhatnak érzésben, hangban, de a holtak szava olyan megmásíthatatlan, mint a sír, melyben pihennek, s az örökkévalóság, ahonnan már nem vonnak vissza semmit.

Katona Jenő

A „TEREMTŐ” SZNOBIZMUSRÓL

I. A sznobság okai és értékei

„Eszerint maga is utálja a sznobokat?”
(Esti Hírlap, 1969. V. 27.)

Pontosan ezen a nyáron lesz négy éve, hogy érettségiztettem egy kitűnő osztályt. Olyat, amilyen minden tanár életében csak egy-kettő adódik. Akkori igazgatóhelyet-tesem, egy orosz szakos tanárnő a vizsga végén oda jött, s azt mondta:

— Nézze, én nagyon régen nem hallottam ilyen irodalom feleleteket. Mit, nagyon régen! Soha életemben. De valami nagyon bántotta a fülemet, és ezt meg akarom mondani. Furcsa volt, hogy itt a közepesek is olyan alaposan elemezték, olyan szépen méltatták az írókat, hogy az már nem is lehet igaz. Ezek egyszerűen *nem érthették* meg ebben a mélységben a műveket. Nem fél maga attól, hogy sznobokat nevel?

Bár nem féltem; s azóta sem félek, az utolsó mondat végén görbülni kezdőjel ma is megválaszolatlan, s újra és újra ingerel a felelet végiggondolására. A jobb rálátás érdekében kezdjük egy kicsit messzebből!

Goethe, a dogmatikus

Úgy tűnik, az első voluntarista-dogmatikus kultúrpolitikus Goethe volt. Tőle származik ugyanis az a gondolat, hogy „az embereknek nem azt kell adni, amit kérnek, hanem, amit kérniük kellene...” Magyarán: ne bizzuk a gyarló emberi ízlésre és érdeklődésre a kulturális javak kiválasztását, hanem „összük el” a kultúrát, mint az ötvenes évek Közértjeiben a citromot. „Lehet, hogy neked szíved szerint slágerszöveg kellene, de olvasd inkább József Attilát; lehet, hogy egy falvédőképben jobban gyönyörködnél, de tégy csak az asztalod fölé Derkovitsot” — szólhatna a művelődés-politikus jóindulattal vagy adminisztratív szigorral a művészet fogyasztójához. „Eszi, nem eszi...” idézhetnénk a fanyar humorú szólást, „népneveljük” tehát az olvasót Tolsztojjal és Solohovval, s zárjuk előle páncélszekrénybe P. Howardot és Sartre-ot, Agatha Christie-t és Beauvoirt, Chandlert és Camus-t s mai hazai bestseller-listánk más vezető íróit; hiszen ha nem lesz olvasónk előtt a „rosszra csábító” olcsó vagy színvonalasan jó, de valamiképpen dezorientáló mű, akkor abból az értékesből fog válogatni, amelyet „szabad polcainkon” kínálunk.

De így van-e? Így lett-e? Hiszen volt már nálunk kultúrpolitikai lakat alatt, szellemi karanténban a francia egzisztencialista irodalom is, az angol—amerikai bűnügyi regény is, mégsem lettünk „Olvasó néppé”, különösképpen nem jól olvasó néppé. Az új statisztikák arról beszélnek, hogy az ország lakosságának több mint a fele könyvtől érintetlenül éli hétköznapjait, s egyes társadalmi rétegekben minden könyvet birtokló családra két nem-olvasó familia jut.

S vajon hűek vagyunk-e saját művelődés politikai céljainkhoz? Vajon Solohovot, Déryt, Lengyel Józsefet szoktuk-e negyedmillió példányszámban piacra dobni? Melyik Déry regény (a név tetszés szerint behelyettesíthető lelki protokoll-listánk élővásaival!) első mondatát idézhetjük bármilyen társaságban oly széles körű visszhang, megértés biztos tudatában, mint ezt a prózai bővített mondatot: „*Uram, a késemért jöttem.*”

Dogmatikusan vagy liberálisan?

Merre kormányozzuk hát olvasóközönségünket? S kormányozzuk-e? Adjuk meg neki mindazt a boltban, amit megvesz, s harcoljunk ízlésének eltévelyedése ellen a könyvtárakban és a művelődési házakban? Vagy zárjuk be ismét „Dévénynél” a kaput, nehogy áthallatszon a nyugati destrukció? A gazdaságossági mutatókat figyeljük (liberálisan), vagy az erőskezü (goethei?, dogmatikus?) előszelektálást válasszuk-e inkább?

A kérdések — azt gondolom — nemcsak bennem kérdések. Az Olvasó népért mozgalom jó műveket akar adni azokba a kezekbe is, amelyek eddig nem nyúltak a könyvek után. Kiadóink olyan írásokat akarnak publikálni, amelyek *kelendők*. A népművelés és az eladás tendenciái — úgy tűnik — kevésbé esnek ma egybe, mint néhány évvel ezelőtt. A sajtóban erről megjelent cikkek sejtetik is ilyenféle feszültség kialakulását, s ezek a viták ismét felszínre hozták a korábbi évek összecsapásait a művészet és a szórakozás, a giccs és a commercializálódott kultúra kérdéseiben. Érdekes módon hiányzott azonban eddig ezekből az eszmecserékből a *sznobok* magatartásának minősítése. Talán jelentéktelen a számuk? Csekély a befolyásuk? Nincs szerepük az ízlésalakítás és a könyv-kelendőség kérdésében? Kihaltak volna a sznobok? És a más előjelű anti-sznobok? S baj-e, ha vannak?

Konvencionális válasz

Amióta a sznob szót Thackeray kitalálta, azóta a sznobok *vannak*. (Feltehető, előtte is voltak, csak más firma alatt húzódtak meg: ők voltak a divatmajmolók, a felületesek, a látszatokhoz igazodók és így tovább.) Ma is vannak, főképp, ha e jelzőt nemcsak az ízlés körére korlátozzuk, hanem általános viselkedési formaként, emberi magatartás- és kapcsolat-jellemzőként értelmezzük. (Földes Anna az irodalmi giccsről írott kitűnő könyvében utal arra, hogy a giccs sem ízlés-forma s -norma csupán, hanem magatartási jegy is!)

Könnyű volna — létezésük tudomásul vétele mellett — a sznobokat leszólni, könnyű volna kimutatni, hogy a sznobság üres léggömb: magasra emeli a gáz, de hiányzik belőle az igazi repülés szépsége, hiányzik a luftballonból a szárnyaló madarak törékeny mivű, terhet emelő csontszerkezete, mozgásából a kecses suhanás ívelő aviatikája. Játshatnánk a szavakkal tovább: a sznobság léggömbjét épp súlytalan-sága repíti fel, a madarak magasába, amíg ki nem pukkad.

Eretnek válasz

S folytassuk most másképpen: ez az üres léggömb *mégiscsak magasra jut*, s nem a giccs zombékos-szittyós posványában fulladozik, *levegő* van körülötte (amely a madarak szárnyát is emeli!) s nem mocsárgáz!

Én szeretem a sznobokat. Legalábbis a tizenhét-tizennyolc éves „sznobokat”, azokat, akik még nem értik meg talán, hogy Tolsztojban, Proustban, Hemingway-ben vagy Babitsban mi is pontosan az a szép, jó, értékes, amelyért becsülni *kell* őket; akik a Jónás imájának gerinctörött-felhorgadó mea culpájában még *nem érezhetik* négy évtized zuhanásainak fájdalmát, akik József Attila „Nagyon fáj”-ában *nem értik* a fogvicsorgató szerelem kétségbeesettségét (honnan is érezhetnék, honnan is érthetnék?), de a könyvespolcukon *mégis* az ő könyvüket tartják s nem a divatos krimi-íróét. S ha nem is értik Santiago vagy Szokolov emberi nagyságának léptékét és *teljes* tartalmát, de *sejtik* (s hajlandók tudomásul venni), hogy az Ember arcából több látszik a halász barázdált homlokán, a katona borostái mögött, mint az ironikus komolysággal megkoronázott Angyal kozmetikázott mosolyában vagy beat-bálványuk kőgubanc szekszepilje alatt. *Ezekben* a sznobokban hiszek, akkor is, ha ítéleteikben felfedezhető is a bizonytalanság, ha egy-egy jó műhöz a divat harsonái vezetnek is el egyelőre őket, s nem a sziklaszilárd ízlés belső indítékai.

„Sine nobilitate”

Ha valakire azt mondják, hogy az illető „sznob”, akkor az legalább annyira becsületsértés számba megy (az „esztétikai szférában”), mintha kispolgárnak neveznék (gondolkodásmódjában, erkölceiben). S hogy ezt a két kategóriát nem véletlenül asz-

szociáljuk egymás mellé, annak oka, sőt mi több: *történelmi* oka van. Thackeray a „snob” szót egy latin kifejezés, a „sine nobilitate” („nemesség nélkül”) összevonásából alkotta, s azokra a polgárookra alkalmazta, akik a nemesség életformáját gondolkodásmódját és viselkedését majmolták, parvenü módon nemesnek szerettek volna látszani — „sine nobilitate”. (A bárói címet vásárló gyáros épp úgy sznob volt, mint az udvari bér lakását ál-barokk, kastélybútor-utánszatokkal telezsúfolt kispolgár vagy a díszes kötésű, olvasatlan könyvekkel felszerelt fűszeresi „dolgozószoza” tulajdonosa.)

Erdekes módon — *Ernst Fischer* mutat rá egyik tanulmányában — a győztes társadalmi osztályok az izlés területén gyakran ott folytatják, ahol a legyőzött osztály abbahagyta. Ezért épített a pezsgőgyáros vadászkastélyt, ezért vásárolt ma sok munkás kispolgároktól levetett, világítórekamiés szobabútort és giccsképet. S ez is sznobizmus: egy életforma és egy izlés utánzása. Gyerekbetegség. Olyan, amit ki lehet és ki is kell nőni, hiszen ez a „sine nobilitate” állapot mindig időleges, átmeneti csupán. A polgárság is kinőtte az empírt; Corbusier nem a barokk palotákat utánozta már, Modigliani nem Fragonard-t, s József Attila pontosan tudta, hogy a proletárnak nem azt a burzsoát kell utánoznia, kinek lakása „falain havas tájak vannak, meztelen nők meg almafák” — hanem azt kell mindig tudnia: „minden emberi mű / értelm ezért bűg mibennünk, / mint a mélyhegedű”.

Ki mikor sznob?

Talán a fenti példákból is kitűnik: én a sznobiságot az *átmeneti korok* jellemzőjének érzem, mégpedig kétféle értelemben is: az átmeneti *életkorok* és az átmeneti *történelmi korok* sajátosságának.

Vegyük szemügyre a sznobiságot mint életkori sajátosságot! A tizenévesnek még nincs kialakult világképe. Kevés az olyan élettapasztalata is, amelyhez hozzámerhetné a maga könyvélményeit. Az iskolában tanult írókról-költőkről — részben a tanári elemzés révén — *elfogadja*, hogy azok nagy művészek (minél jobb a tanár, annál inkább), résztint — a tanári közlésből — *elhiszi* (minél rosszabb a tanár, annál jobban erre van utalva a tanuló!). Ilyenformán lesz egy sereg készen kapott ítélete (X nagy író, Y nagy költő) személyes hitelesítés nélkül. Ennek következtében megszokja, hogy *értékelés* és *élmény* különváltan is létezhet, hiszen például Kölcsey versei nem ragadták meg, de az órán, az érettségén Kölcseyt mégis a legnagyobbak között fogja magasztalni. (Próbálna meg az ellenkezőjét!) Ez a legjobb talaja a majdani sznobiságnak! Hiszen mit is értsünk szorosabban a „művelt sznob” fogalmán? *A sznob nem a valószínű értékek felismerése révén akar érvényesülni, hanem az értékek látszólagos bírtoklásából adódó másodlagos, kapcsolt értékek, tulajdonságok, relációk (műveltnek, korszerűnek, tájékozottnak, felvilágosultnak, járatosnak, divatosnak látszani) felmutatásával akar kitűnni.*

Az értékesnek vélt dolgok azonnali, készséges elfogadása is a sznob jellemzője, erre szokták azt mondani, hogy „*kritikátlan, sznob lihegés*”. Igaz, ez súlyos vád, a sznobiság egyik legrútább arca. De vajon megtanítjuk-e az iskolában a gyerekeket a *valódi* kritika, ítélet alkotására? *Kit* kritizáljanak a tanult anyagból? Egy Adyt? Egy József Attilát? S ha valahol — egy-egy évforduló előtti, lelkiismeretfurdalásunkból eredő közvéleménykutatásban — arra bukkannunk, hogy a fiatalok egyik vagy másik költőért nem lelkesednek (ami, persze, elég baj!), akkor cikkek sorában kongatjuk a vészharangot: a mai fiatalok nem szeretik Petőfit, Radnótit...! Nem nevel-e az iskola eleve és szükségszerűen bizonyos ítéletek *elfogadására*?

Tulajdonképp — engedtségük meg visszakanyarodni egy előző bekezdéshez — *minden jó diák többé kevésbé sznob volt élete egy szakaszában*. Akkor, amikor két könyv közül azt emelte le a polcra, amiről valahol valami jót hallott, s nem a másikat, a névtelent; amikor elfogadott értékítéleteket anélkül, hogy maga is gondosan utánajárhatott volna helytállóságuknak, akkor, amikor „tanulta” az emberi gyönyörködés „mesterségét”.

S végső soron ezért nem is ítéltető el. Azt hiszem, konstruktívabb az az ember, aki műveltnek szeretne látszani, mint aki műveletlennek, aki tájékozottnak és nem tájékozatlannak, aki korszerűnek és nem konzervatívnek. Mert ezért a *látszatért* is meg kell dolgozni, meg kell küzdeni, s ennek révén a *látszattól* — idők folyamán — *lényeg lehet, a külsőségekből belső igényesség, a formából tartalom*.

Ezért hiszek én a tizenévesek sznobiságának pozitívumaiban, ahogyan ugyanakkor nem hiszek a hatvanévesek sznobizmusának „fejlődőképeességében”, értékeiben. Ezért gondolom, hogy aki sznobiságából Faulkner-t olvas, jobban jár, mint aki anti-sznobiságból Rejtőt. S ez már — felerész — válasz is igazgatóhelyettesem hajdani kérdésére.

Bölcs István

AZ „ÁRNYAS ERDŐ” — KÖNYVEKBEN

„Ültess fát, hogyha mást nem, enyhet ad.”

(Benedek Elek)

Könyvkiadásunk egyik különleges eredménye volt az utóbbi években, hogy az erdészeti szakirodalom eddig soha nem ismert bőségben került a szakemberek és az érdeklődők növekvő táborá elé. Ma már ott tartunk, hogy az erdésznek majd minden ágazatáról találunk irodalmat a maggyűjtéstől és a maggazdálkodástól egészen az erdészeti munkák gépesítéséig és a faanyag elsődleges, az erdészeti üzemekben történő feldolgozásáig. Ennek a szakirodalomnak további gazdagodásáról számolhatunk be: hat művel gyarapodott az elmúlt fél évben is az erdészeti irodalom, s ezek a könyvek felölelik az erdősítés és az erdőnevelés kérdéseit, az erdő sokféle hasznának értékelését, s bemutatják a magyar erdőtáj szépségeit és sajátosságait. A teljesség kedvéért röviden foglalkoznunk kell azzal a fotógyűjteménnyel is, amely ugyan már néhány éve jelent meg, de művészi felvételekben jó keresztmetszetet ad hazánk erdőségeiről.

Az 1960-as nemzetközi erdészeti kongresszus — a kaliforniai Seattle-ben tartották — tulajdonképpen egyetlen téma köré csoportosította az előadásokat és vitákat: az erdő sokféle hasznát tárgyalták meg a világ minden részéből összegyűlt szakemberek. Az ott hozott határozatok rányomták bélyegüket a kongresszust követő időszak erdészeti könyvkiadására, és ez az új szemlélet jellemzi a magyar erdészeti könyveket is. Valamennyi tükrözi azt a felfogást, amely az erdőt nem „fagyárnak” tekinti, hanem számot vet az erdők gazdasági hasznán kívül azoknak egészségügyi, kulturális és egyéb értékével is.

A szemlélet változását külön szakaszban foglalja össze *Majer Antal Magyarország erdőtársulása* című könyvében. Miután röviden visszatekint az erdő fogalmának történetére az ókortól napjainkig, a mai ember szemléletével határozza meg az erdőt. Az ókori ember számára az erdő csak természeti jelenség lehetett, mint a tenger vagy a folyó, mint az égbolt vagy a mennydörgés; a fantáziadús népek (pl. az indiaiak vagy a görögök) különböző istennel és féliste-

nekkel népesítették be az erdővidéket, és a fákat is sokszor mesés tulajdonságokkal ruházták fel. A középkorban indult meg az erdő faanyagának mind rendszeresebb felhasználása, és az így kialakuló erdőszemlélet maradt az uralgó egészen a múlt század közepéig. Ebben a korszakban az erdő — mint Majer fejtegeti — már nemcsak fákkal borított terület az emberek számára, hanem „a telepített és tenyésztett fák együttélő tömege”, a növénytermesztés egyik ágazata az erdőgazdálkodás, hiszen a fákat is magról vetik vagy csemetéről ültetik.

Ezt a felfogást fejlesztik tovább a következő évtizedek szakemberei, akik az erdőt a fásnövények életközösségének tekintik, s már nemcsak a közvetlen hasznosságát, hanem biológiai jelenségét is hangsúlyozzák. A második világháború után következik be azután az a szemléletváltás, amely szerint az erdő

már nemcsak növénytársulás, hanem életközösség, amelyben az erdőn élő állatvilág is előtérbe kerül, és nem csupán a gazdasági haszon kelt figyelmet, hanem mindaz az egészségügyi és kulturális hatás is, amellyel az erdő az emberi életközösséget szolgálja.

Majer könyve egyébként, mint az alcíme is mutatja — Az erdőműveléstan alapjai — külön vizsgálja az erdőt kialakító tényezőket, az erdőre ható környezeti viszonyokat, a hazai fafajok tulajdonságait és az ember hatását az erdők fejlődésére. A könyv leghosszabb fejezetében pedig tudományos rendszerezéssel és tankönyvszerű módszerességgel sorakoztatja fel Magyarország erdőtársulásait és erdőtípusait.

Az erdőtípusok és az erdőtájak tudományos elemzése, alapos ismerete az a kiindulópont, amire Keresztesi Béla könyve, a *Magyar erdők* épül. Ennek a könyvnek is az alcíme világítja meg közelebbről a könyv tartalmát: *Jóléti erdőgazdálkodás*. De ezen felül egészen különleges feladatot is betölt ez a kiváló munka, amely oly messze túllépi a szakkönyv jellegét, hogy szinte kézikönyvvel lesz a természetjáró, a vadászat sportját űző embernek. Egyik fejezete ugyanis *Az erdő esztétikája* címet viseli és ebben már azt is hangsúlyozza, hogy az erdőgazdálkodást a szépség törvényeinek figyelembe vételével kell folytatni. Az egyes fák és a faállományok szépségét nemcsak elméletileg fejtegeti, hanem képzőművészeti alkotások és versek tükrében is megvilágítja gondolatait, melyek szerint az erdésznek a tájat is a mai ember igényei szerint kell alakítania.

Keresztesi könyve a jóléti erdőgazdálkodás elveinek kifejtése során bemutat-

ja az erdő éghajlati, vízgazdálkodási, talajvédelmi szerepét. Foglalkozik a modern kor egyik csapásával: a levegő szennyezettségével, s ezzel szembeállítja az erdők és a fák szűrőhatását. Részletesen elemzi az erdők egészségügyi és üdülési jelentőségét s itt már nemcsak a gyalogos természetjáróra, hanem az autós turistára is gondol. A könyvnek leghosszabb fejezete a magyar erdők különböző tájain vezeti végig az olvasót s könyvét valóságos erdőesztétikai úti-könyvnek nevezhetjük a mű gerincét alkotó tájképi jellemzésekért. Olyan szépségekre hívja fel a figyelmet, amelyekre az országháró és üdülő emberek sokszor nem is gondolnak s amelyeket ma még kevésbé ismernek. A tájrészletek bősége szinte hivatgatja az olvasót, hogy látogassa meg a bugaci ősbörökás sajátos vidékét, gyönyörködjék a nyírségi vöröstölgyesek színes, őszi hangulatában, járja végig a Duna völgyi erdőket vagy az új nyártelepítéseket. Bemutatja a göcseji bükkjét, a kemenesaljai szelíd vidék szépségeit. A felfedezés erejével hat, amit hazánk hegyvidékeinek tájképeiről elmond, s még a budai tájban is új és új táji szépségekre hívja fel a figyelmet. Megállapítja, hogy az erdészeti kutatás sok-sok fontos adatot szolgáltat a tájgondozáshoz, s a városi életben kifáradt, hajszolt emberek egészsége és üdülése érdekében orvosokkal és szociológussokkal közösen kell vizsgálni az erdő jóléti hatásait.

Mintha ezeknek a tájesztétikai fejtegetéseknek volna a szakmai kiegészítője, úgy hat az olvasóra *Héder Sándor* és *Mészöly Győző* munkája, amely *Zöldövezeti erdők — tájfasítás* címmel jelent meg. Foglalkozik az elvi útmutatások szakmai megvalósításával. A zöldövezetek, városi parkok, erdőparkok, védőfasítások, parkerdők és sétaerdők, a falufásítás, a majorfasítás itt már nemcsak mint esztétikai és egészségügyi követelmény szerepel, hanem a szakember megkapja az útmutatást, hogy milyen eszközökkel és milyen módszerekkel kell zöldövezeti erdőket, erdősávokat telepíteni. A szerzők rámutatnak a tájrendezés erdészeti feladataira is, a zöldövezeti rendszerek kialakításának módjára és jelentőségére, és hazai tájfasításunk leg-sürgősebb tennivalóira. Ebben a vonatkozásban mutatják be a Balaton környéki fásítást, a Velencei tó környékének és a Dunakanyarnak tájalakítási feladatait, valamint Budapest zöldövezetének céltudatos fejlesztését. Az erdészeti szakember számára megjelölik a tennivalókat: milyen fafajokat válasszanak az egyes területekre, milyen cserjéket szerepeltessen az erdősávban, a zöldövezetben, hogyan kell a meglevő erdőállományokat

feltárni és átalakítani, hogy az új követelményeknek megfelelő zöldövezeti rendszer szerves részei lehessenek. A könyv függeléke viszont a nem szakember számára szövegezi meg a kötetben előforduló fontosabb erdészeti szakkifejezések magyarázatát úgy, hogy valóságos kislexikonnal segíti az olvasót az erdészeti tájékozódásban.

A korszerű erdőgazdálkodás elveit és módszereit, de ugyanakkor az erdőgazdálkodásnak és a fafeldolgozásnak kaleidoszkopszerűen gazdag skáláját mutatja be a népszerűsítés tudatos szolgáltatásában Akos László és Ghimesy László könyve: *Az ezerarcú, ezerhasznú erdő*, mely a Mezőgazdasági Kiadó Természet és Mezőgazdaság sorozatában jelent meg. Ez a könyv kettős célt szolgál: az erdőt csak felületesen ismerő olvasónak bőséges és mindenre kiterjedő választ ad az erdővel kapcsolatos tudnivalókról, másfelől az érvek tömegével látja el az erdészeti szakembert, amikor az az erdők fenntartásáért, újabb erdők telepítéséért vitázik. Tegyük hozzá, hogy ma már az erdészet és a fagazdálkodás is olyan széleskörű tudásanyagot kíván, hogy mindenki, aki ezen a területen dolgozik, többé-kevésbé egy rész tudomány specialistája, s így a szakember is sokszor tájékozatlan minden kérdésben. (A faki-termelő erdész nem ismeri a cellulóz- és papírgyártást, a fakémikus nem ismeri az erdőnevelés bonyolult problémáit.)

A szerzők színesen állítják az olvasó elé a fa sokféle szerepét, megláttatják például a herendi kávéscsésze mögött a különlegesen termelt bükkfahasábokat, amelyek a porcelánégető kemencék tűzét táplálják. Feltárják, hogy az erdő csendje és tisztasága miképpen válik a mai városi kultúra emberének menedékévé. Játékos könnyedséggel mutatják be a hazai fa-fajokat: az akácot, amelyik álnevéen él közöttünk, hiszen latin neve *Pseudoacacia*, a bükköt, az erdők primadonnáját, az idegen földről idekerült fenyőket és a többieket. Tisztázzák az erdőkben folyó gazdálkodás lényegét, s egy rövid fejezetben megemlékeznek az erdőnek és a fának a művészetben játszott szerepéről is. Valóban sikerült az erdő sokféle arcát megmutatniuk, és vázlatosan arról is szólítani, hogy mindez miképpen tükröződik a mai ember lelkében.

A művészet és az erdők, fák mély kapcsolataira két külön munka is felhívja a figyelmet. Szép példa erre Balogh András könyve, a *Magyarország nevezetes fái*. A szerző festőművész. Immár második kiadásban megjelent munkája rövid bevezetőben az európai művelődés szémszögéből vizsgálja a fákat. Hazánk nevezetes fáiról rövid leírást ad, majd

a fa történetéről fennmaradt emlékeket fűzi össze, és le is rajzolja ezeket a fákat. Balogh rajzművészete a maga sajátos eszközeivel ugyanúgy „kihozza” a szelídgesztenye tulajdonságait, jellegzetességét, mint ahogy az olvasó elé varázsolja a tölgyek, juharok, hársak vagy diófák „jellemét”. Igaza van a szerzőnek, amikor így biztatja az olvasót: „nem tudok szebb útiprogramot elképzelni, mint sorjában felkeresni ezeket az öreg fákat.” A kutató és a helyismereti könyvtáros számára is hasznos ez a bővített kiadás, mert megyék szerint csoportosítva közli Magyarország nevezetes fáinak és arborétumainak teljes jegyzékét.

A másik ilyen, a gyakorlatban is esztétikumot megvalósító könyv dr. Vajda Ernő fotóalbuma, a *Fák, ligetek, erdők*. Az album szövegi részében az erdő és az ember kapcsolatáról, az erdő életéről és az erdészek munkájáról kapunk szellemes összefoglalót. Botanikai magyarázatok helyett is inkább erdészeti karakterológiát ad a szerző, ahogy sorra bemutatja rövid szakaszokban a bükkösöket, a szurdokerdőket, a láperdőket, az akácosokat, a kezeletlen „őserdőket” és a rontott erdőket. Persze itt csak néhányat említünk meg a tömör kis fejezetekből, amelyeket művészi fényképfelvételek illusztrálnak, sőt azt mondhatjuk, hogy a rövid szöveg inkább csak arra való, hogy magyarázza a bemutatott fényképanyagot.

Voltak a könyvnek olyan bírálói is, akik kifogásolták, hogy a szerző, a fotóművész nemcsak az erdőmérnök számára szép erdőállományokat és a szakemberek szemében hibátlan fákat mutatja be, hanem a silányat is, a göcsörtös fákat, az úgynevezett böhönccöket. De aki végiglapozza a könyvet, az bizony gyönyörűségét találja a szakmailag jellemző szép állományokban ugyanúgy, mint az esetleg rossz vagy károsítók megtámadta erdőkben, fákban is, hiszen a természetben mindezt megtaláljuk, és a rontott állományok ugyanúgy hozzátartoznak a magyar erdőgazdasághoz, mint a fagyönggyel borított hegyi juharok vagy a vízerózió gyötörte, agyonlegeltetett erdőterületek. Amellett a szerző bravúros fényképein a lágyszárú, gyakran egészen apró növényzetet is megtaláljuk, amely csak az erdő talaján, a fák tövében húzódik meg (pl. a madársóska, a gyöngyperje vagy kissé magasabb szinten a kőkénybokor és a cserszömörce).

Az erdészeti új törekvéseinek gondolatvilágához kapcsolódik *Tóth Imre* könyve is, a *Díszfák, díszcserjék*. A kertészeti szakembereknek szánta könyvét

a szerző: 970 fa és cserje botanikai meghatározóit, leírásait, elterjedési területét, termelőhelyi igényét, felhasználási lehetőségeit és szaporítási módjait csoportosítja rendszertani sorrendben. Ma már azonban az erdészeti szakemberek is tisztában vannak azzal, hogy elengedhetetlenül szükséges az erdőszegélyek, a facsoportok, a parkerdők, a sétatérdek kialakításánál a díszfák és díszcserjék megfelelő felhasználása. A könyv mondanivalója természetszeretetre, a szép kertek, parkok megbecsülésére nevel, és hozzásegíti a szakembereket — elsősorban a kertészeket —, hogy minél bőségesebben ültessék ezeket a különlegesen szép virágzatú, díszes termést hozó, szép alakú, színes lombú fákat és cserjéket. Arra is gondja volt a szerzőknek, hogy külön kiemelje azokat a fajokokat és cserjefajokat, amelyek, ha külföldről származtak is, de már bebizonyították, hogy a kertekben, parkokban, arborétumokban a magyar éghajlati és termőhelyi viszonyok között is életképesek, tehát felhasználásukkal, telepítésükkel érdemes foglalkozni.

—ső—

AZ ISMERTETETT MŰVEK

Majer Antal: Magyarország erdőtársulásai. 1968. Akadémiai, 515 l.

Keresztesi Béla: Magyar erdők. 1968. Akadémiai, 275 l.

Héder Sándor — Mészöly Győző: Zöldövezeti erdők — Tájfásítás. 1969. Mezőgazdasági, 226 l.

Ákos László — Ghimesy László: Az ezerarcú, ezerhasznú erdő. 1969. Mezőgazdasági, 211 l.

Balogh András: Magyarország nevezetes fái. II. kiad. 1968. Mezőgazdasági, 111 l.

Dr. Vajda Ernő: Fák, ligetek, erdők. 1962. Mezőgazdasági, 166 l.

Felhívjuk a figyelmet két, korábban kiadott lexikon megfelelő szócikkeire is:

Mezőgazdasági lexikon. Szerk. Muraközy Tamás. 1958. Mezőgazdasági, 1—2. köt.

Erdészeti, vadászati és faipari lexikon. Szerk. Ákos László. 1965. Mezőgazdasági, 731 l. (Ismeretétét ld. a Könyvtáros 1965. 5. számában.)

OLVASÁS ÉS TELEVÍZÍÓ címmel cikket közöl a Tv Szemle 1968. évi 3. száma *Moldoványi Ákos*, az ismert riporter tollából. A televízió belső szakmai folyóiratában megjelent tanulmány szerzője elemzi az emberek szabad idő felosztását, hivatkozik arra, hogy a Statisztikai Hivatal felmérése („A nap 24 órája”) szerint *a férfiak fél órával, a nők 10—12 perccel több időt töltenek olvasással, mint tv-nézéssel*. A „legkedvesebb elfoglaltságok” sorában is az első helyen az olvasás áll a férfiaknál; a nőknél a kézimunka megelőzi, ám mindkét nem megkérdeztjei csak a 7. helyre sorolták a tv-nézést kedvenc időtöltéseik között.

Nem lehet a televízió számlájára írni a nem olvasó embereket sem (arányuk az 1965-ös KSH felmérés szerint országosan 39,4 százalék), mivel ezeket saját bevallásuk szerint egyszerűen nem érdeklik a könyvek: elfoglaltságukra, látási nehézségeikre s egyéb okokra hivatkoznak. (Valójában alacsony műveltségük a nem olvasás fő oka.) A televíziót nem említik az olvasás akadályozói között. Némileg más a helyzet *a rendszertelenül olvasókkal*. Mivel náluk hiányzik a megszokás ereje, félő, hogy engednek a televízió csábításának, s felhagynak az olvasással.

Ami a kedvező hatásokat illeti, *Moldoványi Ákos* megállapítja, hogy sok tv-adás, műsor valósággal rákényszeríti a nézőt a könyvolvasásra és a könyvtár használatára. Ugyanakkor beismeri, hogy „... még mindig nem sikerült megoldani a jó és határos könyvpropagandát a televízióban.” Figyelemre méltó, hogy a tv-nézés miatt csökkent szabad időben a rendszeres olvasók is nagyon megnézik, mit olvassanak. A könyvtáros szerepéről azt mondja, hogy a műsorokhoz kapcsolódva mintegy közvetítő a tv-ben kapott élmény és az olvasás között. (Sy)

KÉT KÖNYV AZ ISKOLAI OLVASÓ-NEVELÉSRŐL

Kulturális nevelés a napközi otthonban címmel kitűnő kézikönyvet adott ki a Tankönyvkiadó a napköziben működő pedagógusok számára. A kézikönyvben javasolt módszerek alkalmazásával valóban változatossá, kellemessé és főként nevelő erejűvé tudják majd tenni a napköziben töltött órákat még akkor is, ha a tárgyi feltételek jórésze hiányzik — sok mindent a gyerekek segítségével, házilag is előteremt az ötletes pedagógus! —, egyedül csak a zsúfoltság, a csoportok túl nagy létszáma képezheti a megvalósítás akadályát. A kötetben közölt tanulmányok a művelődés legkülönbözőbb területeivel foglalkoznak: az irodalmi neveléstől a bélyeggyűjtésig mindent felölelnek, ami a személyiség harmonikus fejlesztését szolgálhatja. A szerzők és a szerkesztő, *Szabadkai Simonné* érdeme, hogy a különböző művelődési ágak elkerülhetetlenül szétváló tárgyalása sem szakítja meg a kapcsolatot, a belső összefüggést közöttük.

Bennünket szűkebben az irodalmi nevelés érdekel, s ajánljuk is e fejezetet a *gyermekkönyvtárosok figyelmébe*, ám azal a kéréssel, hogy ne elégedjenek meg ennek elolvasásával, mert az ének-zenei, a képzőművészeti stb. fejezetekben is találunk az irodalmi nevelésben fölhasználható gondolatokat, ötleteket. Koncentráció — mondhatjuk egyetlen szóval, s ha ennek megvalósítása a tanításban sajnálatosan késik is, legalább a napközi irányított szabad idejében fejtsse ki áldásos hatását!

A kötet az irodalmi nevelés fejezetével indul, hiszen ez a forrás, melyből az összes többi ágazat táplálkozik. „Kezdetben vala a könyv” — az itt megismert mesét illusztrálja utóbb rajzban a gyermek, de itt találja meg az éneket, a kottát, s innen kanyarodik érdeklődése a filmhez is; könyvekből indul ki a gondolat, mely végül a dramatizált játékhoz, bábozáshoz viszi: *a könyv a művelődés szellemi indítója*. A fejezet első része a kiváló olvasáspszichológus és pedagógus *Tóth Béla* munkája: az érdeklődés korcsoportonként változó helyzetképét adja. A második az irodalmi tevékenységek gyakorlati módszereit mutatja be (*Molnár Gfeller Lászlóné* írta) hangsúlyozva, hogy a napközis foglalkozásnak a világért sem szabad az iskolai órát folytatnia: annál sokkal szabadabb, öntevékenyebb és szórakoztatóbb formákat kell keresnie. E formák többé kevésbé egybeesnek a gyermekkönyvtárban rég meghonosodottakkal, de több mozgást engednek (kirándulások, séták, múzeumlátogatások).

A napközis pedagógus első és legfontosabb tennivalója, hogy az olvasás kellő

gyakorlásával a technikai akadályokat legyőzze, de ha közben sikerült a könyvet megszerettetnie, olyan légkört teremthet, amelyben az olvasás szenvedéllyé, az élményközlés leküzdhetetlen vágygá, az irodalmi játék igaz élvezetté lehet, nemcsak a kiváló kevesek, de az egész csoport számára is. Ebben a légkörben a versmondás különös jelentőséget nyer, s az itt ajánlott módszerekkel el lehet érni, hogy a vers szeretete — mely minden kisgyermekben eleven — ne homályosodjék el. Az oktatásban, sajnos, a vers viviszekciója gyakran elpusztítja az élményt, viszont ezek a szabad, az egyéni ízlést érvényesülni engedő foglalkozások feltámaszthatják azt.

A szerző — igen helyesen — *a napközis pedagógusok és a gyermekkönyvtárak szoros együttműködését ajánlja*: erre akkor is szükség lesz, ha megvalósul az a sajnós, távolinak tűnő álom, hogy a napközinek is legyen kézikönyvtára és az a

A Pécsi Megyei Könyvtár gyermekolvasók számára kiadott olvasónaplójának címlapja

nagyon sürgető kívánság, hogy az iskolának is legyen jó könyvtára.

A kitűnő módszertani fejtegetéssel talán egyetlen kérdésben vitatkozhatunk: kissé merev az életkori sajátosságok meghatározásában, és *túl szigorúan óv a felnőtt irodalomtól*. Nem veszi figyelembe, hogy a korszakváltás merőben egyéni adottság, s ha valamelyik — vagy akár több — diák éppen az itt alkalmazott módszerek hatására korábban érik meg a nehezebb művek befogadására, épp úgy bűn volna visszatartani, mint a pályából kinövő csecsemőt visszagyömöszölni kótelekei közé. És mivel a szerző csak azért aggódik, hogy általános iskolás tanulóját esetleg előreröpíti a szárnyas kíváncsiság, nem jut gondolatmenetében hely annak a nyomasztó kérdésnek, hogy miként lehetne megkönnyíteni majd első lépéseit a felnőttek könyvei között, miként lehet és kell előkészíteni a hamarosan beköszöntő nagyobb szellemi önállóságra, amely még akkor is rejt buktatókat, ha tanulóink az e könyv nyomán elképzelhető ideális napköziben tölt el nyolc évet. (Tankönyvkiadó, 256 l.)

Tanár és könyvtáros könyvajánló munkájához nyújt segítséget *Csulák Mihály: Ifjúsági irodalom — iskolai nevelés* c. kötete, mely az 1964—67. között megjelent ifjúsági műveket vizsgálja kritikusán, mégpedig az esztétikai színvonal és a pedagógiai hatás mértékének együttes alkalmazásával. A szerző nem foglalkozik az említett évek valamennyi termékével, viszont vizsgál olyan régebben írottakat is, melyek ebben az időben újra megjelentek. Válogatásának szempontja egyedül a könyv oktatásban-neve-

lésben betöltött funkciója, ehhez keräsi ki a legmagasabb értékű illetve az elrettentő példának tekinthető műveket. (E két jelenség olykor ugyanabban a munkában is előfordul, mint példáinkban látjuk, kiváló műveknek is vannak erősen kifogásolható részei.)

A bemutatott és értékelt alkotásokat öt tárgykörbe sorolja (kalandregény, történelmi regény, az ifjúság élete, a fantasztikum tájai, ismeretterjesztő könyvek) ezek közül — vizsgálódási céljának megfelelően a történelmieknél és a mai fiatalok életét tárgyalóknál időzik hosszasan. Utóbbiaknál felhívja a figyelmet arra az új szándékra, melynek jegyében az író szakít a régebbi idillikus-tanmese hagyománnyal és a mai élet visszasságairól is őszintén szól olvasóihoz.

Csulák Mihály nem akarja felmenteni a pedagógusokat a művek alaposabb megismerése alól, nem ad „tartalmi kivonatot”, csupán eligazító térképet rajzol néhány mű segítségével, irányzatokat, tendenciákat jelez és igyekszik valamelyest pótolni az *ifjúsági irodalom mindmáig hiányzó elemző bírálatát*. Igaz, hogy kéziratát csaknem két éve lezárta, munkája mégsem idejétmúlt, mert választása csekély kivétellel időtálló művekre esett (ami pedig nem az, mint kortűnet érdemes az utólagos figyelemre). Másrészt sajnos, az ifjúsági művek megjelenése az utóbbi években megritkult, s így az előbbi évek termésén kívül igen kevés könyv várja a műfajba belenövő korosztályt. (Tankönyvkiadó, 75 l. 5 Ft — A pedagógia időszerű kérdései hazánkban. Új Könyvek 690 554.) *Bozók y Éva*

könyvtári szakirodalom

ÚJ SZAKKÖNYVEK

1968 júliusában az Állami Könyvtérjesztő Vállalat Könyvtárellátó osztálya tájékoztató könyvjegyzék-sorozatot indított a szakkönyvtárak számára.

Az első számokban közölt bevezető szerint a három sorozatban megjelenő kiadvány célja kettős: „Egyrészt tájékoztatni akarja a szakkönyvtárosokat a külföldön megjelent és a Könyvtárellátónál beszerezhető olyan szakkiadványokról, amelyek e könyvtárak gyűjtőkörébe tartoznak, másrészt a lehetőségeket kihasználva, tájékoztatást kíván adni a fontosabb hazai vállalati, intézeti kiadványokról.”

Az eredeti elképzelés a következő volt: az *Új Szakkönyvek* „A”-sorozata kéthetenkénti megjelenéssel ad tájékoztatást az idegen nyelvű, illetve a kereskedelmi forgalomba nem kerülő magyar nyelvű szakkönyvújdontságokról. Az *Új Könyvek* c. állománygyarapítási tanácsadó mellékleteként, kiegészítőjeként nem sorolja fel az ott már ismertetett magyar műveket és megfordítva, a profiljába tartozó kiadványok nem kerülnek be az *Új Könyvek*-be. Az „A”-sorozat — hasonlóan a másik két sorozathoz — nyolc szakcsoportban közli a műveket. A szerző nevén, a mű címén, a legfontosabb könyvészeti ada-

tokon és az ár megjelölésén kívül — a kiadvány nyelvén! — néhány soros tartalmi ismertetőt is közöl.

Sajnos az „A”-sorozatnak nem sikerült megvalósítania a kitűzött programot. Nem sikerült megvalósítani a kéthetes megjelenést, mind ez ideig nem közölt, ill. ismertetett egyetlen a kereskedelmi forgalomba nem kerülő magyar szakkönyv-újdonságot sem. Az idei első számtól kezdve teljesen átalakult a sorozat profilja, amit alcíme is jelez: „Közeljövőben megjelenő szakkiadványok.” Az idei első szám csak külföldi könyveket tartalmaz, a második számtól kezdve viszont külön fejezetben közli az Akadémiai, a Közgazdasági és Jogi, a Medicina, a Mezőgazdasági, a Műszaki és a Táncsics Kiadó tervében szereplő, s a közeljövőben megjelenő magyar szakkiadványok ismertetését is. A beígért és a szakkönyvtárak számára igen fontos könyvkereskedelmi forgalomba nem kerülő szakkönyvekről továbbra sem ad tájékoztatást.

A „B”-sorozatot havi tájékoztatónak tervezték a már korábban megjelent, de a Könyvtárellátónál még kapható magyar- és idegennyelvű szakkönyvek ismertetésére. Az 1968 folyamán megjelent öt füzet tulajdonképpen készlettájékoztató volt. 1969-ben átalakult a „B”-sorozat profilja is, lényegében átvette az „A”-sorozat eredetileg tervezett funkcióját, vagyis az új szakkönyvekről tudósít. Az idei 3. számtól kezdve a külföldi műveken kívül rendszeresen közli azoknak a hazai kiadású szakkönyveknek a címleírását is, amelyeket az Új Könyvek c. tanácsadó előző számaiban már részletesen ismertetett. A visszakeresés megkönnyítésére a címek mellett feltüntetik azok Új Könyvek-beli tételszámát.

A „C”-sorozatnak a terv szerint havonként kellett volna megjelennie, hogy ismertesse a külföldön és hazánkban kiadásra tervezett, ill. sajtó alatt levő fon-

tosabb szakkönyveket. A megjelenés után ezek végleges adataikkal együtt kerültek volna közlésre az „A”-sorozatban. A programot 1968 folyamán betartották, 1969-ben azonban nagy fordulat következett be, a „C”-sorozat szerepét az „A”-sorozat vette át, s a „C”-sorozat átalakult készlettájékoztatóvá.

Amint az ismertetésből kitűnik, az Új Szakkönyvek sorozatai egy év alatt teljesen megváltoztatták profiljukat, s szinte követhetetlen bonyolultsággal vették át egymás feladatait. Az ilyesfajta gyors változtatások egyetlen időszaki kiadványnak sem tesznek jót. Az olvasók illetve használók elvárják, hogy ugyanannak a periódikának hosszabb távon ugyanaz legyen a tartalma, hiszen éppen e tervezett tartalom miatt fizettek rá elő.

Az Új Szakkönyvek kereskedelmi tájékoztató, de kevés többletáfordítással tudományos feladatok ellátására is képes lenne. Véleményem szerint helyes lenne a kiadványt az Új Könyvekkel egybeolvasztani. A fejlődés is e felé mutat, mivel két sorozat is hivatkozik az U. K. tételszámaira. A két külön tájékoztató helyett egyet kellene kiadni. Olyan mutációs számokat, amelyeknek egyik variációja csak a Magyarországon megjelent műveket, a másik pedig ezenkívül a külföldről beszerzett szakkönyveket is tartalmazná. Ez már azért is helyesebb lenne, mivel a nagyobb közművelődési könyvtárak így is előfizetnek az Új Szakkönyvekre, mint ahogy a tudományos és szakkönyvtárak is szívesen fogadják az Új Könyvek magyar könyvismertetéseit. Valószínűnek tartom — és remélem —, hogy az Á. K. V. Könyvtárellátó osztálya mielőbb egybeolvasztja a két testvérperiódikát, s ezzel nagy szolgálatot tesznek mind a közművelődési, mind a tudományos és szakkönyvtáraknak.

Bereczky László

bibliográfiák

GORKIJ ÉS OLVASÓI

Könyvtárosoknak és diákoknak ajánlja Tóbiás Áron a *Gorkij* című kötet bevezetőjében munkáját — én bízvást bővíteném a kört a tanárok, egyetemi hallgatók, népművelők táborával, mindazokkal, akik Gorkijt szeretik, ismerik és még jobban szeretnék megismerni. Illetve — s ez lenne a legjobb — azokat is bele kellene vonnunk ebbe a körbe, akik ma még nem olvassák Gorkijt, legfeljebb egy-két olyan jelző tapadt meg memóriájukban, hogy ő „a szocialista re-

alizmus megteremtője”. Az Anya írója. Mert, hogy Gorkij életműve sokkal gazdagabb ezeknél az emlék- és ítéletmorzsnál, azt legjobban éppen ez a könyv bizonyítja gazdagságával és áttekinthetőségével.

Saját tanári tapasztalatomból tudom: nagyon nehéz dolog Gorkijt tanítani. Az Anyát mint felettébb tiszteletreméltó történelmi emléket forgatják mai diákjaink (akik forgatják!). Olyan híradásnak tekintik, amelynek történelmi — mű-

vészeti hitele vitathatatlan, mai aktualitása azonban kevésbé világos számukra. S Az Anya mellett sorakozó más művek, a korai romantikus novellák, a drámák, a későbbi regények oly érintőlegesen kerülnek iskolai tárgyalásra, hogy tanulóinknak igazi, teljes képük ennek a nagyszerű írónak a mondanivalójáról jó-szerivel nincs is.

Persze: ez a könyv sem adhat holmi-féle teljességet; nem is akar a gorkiji életmű rövid foglalatát lenni, nem pótszert, regénykivonatot nyújt, amit az eredeti művek helyett olvashatnánk. Kalauz ez az életmű megértéséhez.

Tegyük hozzá: okos, tájékozott és tömören beszélő kalauz. „Ki kicsoda Gorkijnál?” — teszi fel a kérdést a legterjedelmesebb fejezet címe. S felel gondosan a kislexikon: történelmi személyeket (Blok, Csehov, France, Jeszenyin, Lenin, Rolland, Tolsztoj stb.) és regényhősöket (Akulina anyótól Vassza Zselez-nováig) látunk úgy, ahogyan Gorkij látta őket; hol egy-egy idézettel, hol egy-egy rezümé értékű miniatűrrel kerekítve ki arcképüket.

Hol olvashatunk még róluk? Segít a bibliográfia: felsorolja az író magyarul kiadott műveit, cikkeinek, tanulmányainak lelőhelyét, az életműről szóló írásokat, a személyéről szóló visszaemlékezéseket, családjával készült riportokat, levelezésének publikációit, a róla szóló életrajzokat (önéletrajzát a kötetben is megtaláljuk), a filmmel való kapcsolatairól tájékoztató írásokat, az évforduló cikkeinek jegyzékét. Külön fejezet adja — példamutató tömörséggel — az életrajz vázlatát, s egy másik pedig Gorkij-nak a magyar irodalommal és írókkal való kapcsolatát mutatja be.

A jól válogatott és csoportosított tények efféle közlése önmagában is szinte egy hatásosan megformált esszé értékét adja: nem a végiggondolt gondolatok formájában, hanem épp azzal, hogy gondolkodni (s ennek előfeltételeként: tájékozódni) segít.

A szövegekben kitűnően ötvöződik a szerkesztő irodalomtörténész objektivitásának és a felidézett művész szubjektivitásának ereje: az önvallomás és az értékelés forr itt össze egységes egésszé. Kiegészíti és gazdagítja ezt a teljességet a kortársak nyilatkozata is egy-egy irodalmi hős fogadtatásáról, akkori megítéléséről, valamint az arcképek bemutatását záró tömör utalás a figura világirodalmi rokonaira és utóéletére.

Csak elismerés illeti a *Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár*at, hogy Gorkij születésének centenáriumát — a kitűnő kiállítás mellett — ezzel a nagyon hasznos kézikönyvvel is megünnepelte. Hasonlóan kell szólni a kötet írójának és szerkesztőjének, *Tóbiás Aronnak* munkájáról, aki a pontosság és tömörség nehéz feladatait példaszerűen oldotta meg. Mél-tán illeszkedik ez a kötet a hasonló célú eddigi kiadványok rendjébe (Nagy Lajos, Krúdy stb.).

Jó segítséget adhat ez a mű a tájékozódni vágyóknak, de teljesebb sikeréhez hozzájárulhatna a *könyvterjesztők erőteljesebb propagandája* is. A tanárok, tanulók, népművelők, olvasók figyelmét hangosabb szóval kellene felhívni a sorozat eddig megjelent köteteire s erre a könyvre is. Megérdemelné. (Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 176 l. 16,50 Ft)

Bölcs István

A BORSODI SZEMLE REPERTÓRIUMA 1956–1957.

A helyismereti kutatások mind nagyobb helyet követelnek maguknak hazai tudományos életünkben. Ennek megfelelően szükségessé válik a helyismeret dokumentumainak föltárása a megyei könyvtárakban is. Éppen ezért teljesít fontos feladatot a miskolci II. Rákóczi Ferenc Könyvtár kiadványa, mely a történelmünkben és jelenünkben egyaránt kimagasló szerepet betöltő Borsod megye helyismereti folyóiratának repertóriumát adja közre Kluger Lászlóné összeállításaiban.

Maga a Borsodi Szemle is értékes munkát fejt ki Észak-Magyarország múltjának és jelen problémáinak föltárásában. Cikkei szinte minden szakterü-

letet átfognak a természettudományoktól (biológia, csillagászat, földtan stb.) az alkalmazott tudományokon (bányászat, fémipar, mezőgazdaság stb.) és a művészeteken keresztül a társadalomtudományokig (munkásmozgalom, statisztika, nevelés stb.). Ám a növekvő számú évfolyamokban mind jobban és jobban elsüllyednek az egyes cikkek, a folyóirat kezelése, fölhasználása mindig nehezkesebbé válik. A helyismeret kutatói tehát bizonyára örömmel veszik kézbe az izléses kiadványt, mely egyben lehetőséget nyújt a helyismereti kutatás fehér foltjainak földerítésére is.

A repertórium értékét növeli mintaszerű felépítése. A „cikk-bibliográfia”

összeállítója nem akart valami kívülről hozott rendszert (betűrendes vagy szakrendszert) kényszeríteni a folyóiratanyagára, hanem logikusan átvette a periodika szerkezetét; azaz időrendben, egy számon belül pedig a lapszámozás rendjében közli a cikkeket. Így mintegy kicsinyítve, címszavakban kapja kézhez a folyóirat anyagát a kutató. A tartalmat nem kellően tükröző címek esetén megjegyzések világosítják föl az olvasót. A címleírások petít, a megjegyzések nonpareille szedése jól elkülöníti a két fajta szöveget. Kár viszont, hogy tipográfiailag kevésbé válik el egymástól a tételszám és az azonos sorban, közvetlenül utána következő oldalszám. Ez első sorban az egy- és kétjegyű tételszámoknál zavaró. Ugyancsak tipográfiailag kellett volna segíteni azon, hogy a borítót jelző oldalszám „B” betűje ne olvadjon össze a cikk szerzőjének nevével. Nagyon jól kiemelkednek viszont az egyes évfolyamokon belül a folyóiratszámok jelzései. Ugyancsak hasznos szolgálatot tesz az évet és évfolyamot föltüntető előfej.

Az összeállító a rovatok címeit kiemelte, ha a rovat legalább két cikket tartalmazott, ellenkező esetben a rovatcímet csak megjegyzésben, ferde zárójelben közölte. Emiatt több következtetlenség is becsúszott: több rovatcím hol kiemelten, hol csupán megjegyzésben szerepel. Másutt két rovatcím is kiemelődött közvetlenül egymás után (70. l.). Ahol pedig több egy- és kétjegyű rovat került egymás alá, a címfelvételeket vonallal igyekeztek elhatá-

rolni, de ez több helyütt is elmaradt. Ugyanakkor a Széphalom rovaton belül rovatcímeként emelkednek ki Fogas János műfordításai (14. l.), három versfordítása miatt. Mivel a folyóirat szerkezetét a rovatcímek is tükrözik, talán helyesebb lett volna ezek állandó, megkötés nélküli kiemelése, s ugyanakkor egy-egy cikksorozat állandó címének sorozatcímeként való kezelése (mint pl. a 64. és 120. tételnél, de ugyanakkor vö. 961., 1014., 1078., 1167. tétel).

A címleírások megjegyzéseit ezenkívül kiegészíti a cikkel kapcsolatos képek és bibliográfiák feltüntetése. A képek, fényképek alkotói szerepelnek is a mutatóban, csak a címképek nem kaptak tételszámot, s emiatt sajnos szerzőik is kimaradtak.

A repertórium mutatója rendkívül jó tájékozódást nyújt az anyagban. A nevéken kívül a gazdagon bontott tárgyszavakat, az intézmény- és helyneveket is tartalmazza, mégpedig egységes betűrendben. Kezelése a tételszámokra való utalással rendkívül könnyű és gazdaságos. Kár, hogy a szerzői monogramokat elhagyja az összeállító, mert ezzel a később megjelenő számok névjeleinek föloldását könnyítette volna meg. Néhány egyéb nyomdahiábától (pl. Baróthi! Szabó Dávid) eltekintve azonban példamutató fölépítésű repertóriumot kaptunk a kiadványban, melyet a Borsodi Szemle 11. évfolyamának sajtótörténeti adatai egészítenek ki. (Miskolc, 128 l. 37 Ft).

Gyuris György

Szerkesztői üzenet

DR. GÁL ANDORNÉ *osztályvezető* (Károlyi Mihály Országos Mezőgazdasági Könyvtár). *Helyt adunk véleményének, melyet egyik könyvismertetésünkkel kapcsolatban hozzánk intézett levelében kifejtett:*

„A Könyvtáros 1969. évi 5. számában Sz. T. aláírással »A mezőgazdasági üzemen magyar szakirodalma (1. 1786—1900)« című retrospektív szakbibliográfiáról megítélésem szerint helytelenül elmarasztaló bírálat jelent meg. A recenzió írója téved abban, hogy a Mezőgazdasági Múzeum nemzeti szakbibliográfiája a műfaj valamennyi közleményét tartalmazza. Ha a bírálat szerzője figyelmesebben elolvasta volna a kötetek előszavát, megtudhatta volna, hogy a Múzeum sorozata már a második kötettől kezdve korlátozta a folyóiratcikkek felvételét, és a har-

madik kötettől kezdve csupán az önállóan, könyv- vagy füzetalakban megjelent műveket tárja fel. Például a mezőgazdasági üzemtan bibliográfia 1831 és 1867 közötti 700 tételéből mintegy 600 folyóiratcikk, ezeket a közleményeket a Mezőgazdasági Múzeum bibliográfiájában nem találjuk meg, mivel az akkori folyóiratcikkek már a feltárási körön kívül esnek.

Az egyik legnagyobb mezőgazdasági könyvtárunknak, az Agrártudományi Egyetem Központi Könyvtárának kiadványsorozatában megjelent bibliográfiai vállalkozást fontosnak és jónak tartom; nem értek egyet a sajnálatosan igen felületes recenzió szerzőjével, aki szerint »kár, hogy az Agrártudományi Egyetem Központi Könyvtára... kitűnő adottságait ezúttal merőben céltalannak tűnő munkára pazarolta.«»

Könyvtári kiadványok

A MAGYAR HÍRLAPOKBAN MEGJELENT könyvtári vonatkozású cikkeket sorolja fel az a füzet, amely a Magyar könyvtártudományi bibliográfia 2. részeként 1962 óta évről évre megjelenik. Az előzőkhöz hasonlóan a legújabb szám is válogatott anyagot tartalmaz az 1966—67-es évekből. A repertórium a megyék betűrendjében és azon belül könyvtartípusok szerint, valamint szakrendben csoportosítja a cikkeket.

ÖSSZEFOGLALÓ JELENTÉST adott ki elmúlt évi működéséről a Debreceni Egyetemi Könyvtár. Ebben áttekintést nyújt az egyetemi könyvtárhálózatról, a könyvtár regionális funkciójának kiépítéséért végzett tevékenységről, az osztályok és csoportok munkájáról, végül táblázatokba foglalva közli az 1968. évi működési mutatókat, a könyvtárlománytól kezdve a dolgozók létszámának alakulásáig.

VÁSZON ÉS FÜGGÖNY címmel film- és színművészeti könyveinek bibliográfiáját adta ki a Pécsi Megyei Könyvtár. Az izléses, rajzokkal díszített kiadvány a szakemberek és érdeklődők igényeinek kielégítésére, valamint a filmklubok tagjainak ellátására készült.

A MEZŐGAZDASÁGI KÖNYVTÁROSOK TÁJÉKOZTATÓJA ez évi első számában a mezőgazdasági szaktanácsadási rendszerrel, a fordítások hasznosításának módszereivel foglalkozik, s közli a Gépesítés és automatizálás az amerikai könyvtárakban című tanulmány befejező részét is. A bibliográfia az AGROINFORM újabb külföldi szakfolyóiratait és egyéb periodikáit sorolja fel.

KÖNYVTÁRI TÁJÉKOZTATÓT adott ki két Fejér megyei nagyüzem, a Dunai Vasmű és a székesfehérvári Könnyűfémű szakszervezeti könyvtára. A jól szerkesztett kalauzok közlik a könyvtárhasználati tudnivalókat, az állomány- és katalógus-adatokat, a nyitvatartási időket, az előfizetett periodikák jegyzékét (a székesfehérvári könyvtárba 37, a dunai városiba 78 újság és folyóirat jár), a könyvtár alaprajzát, melyeken feltüntették az állománycsoportok elhelyezését is. A Könnyűfémű tájékoztatója röviden ismerteti az üzem fejlődését, a Dunai Vasmű pedig közli a 19 üzemi letéti könyvtár adatait — a könyvtár nevével és telefonszámával együtt —, s felsorolja a művelődési otthon állandó rendezvényeit is. A szép kiállítású, gazdagon illusztrált füzetek a műfaj legsikerültebb produktumai közé számíthatók.

ELKÉSZÜLT AZ ELSŐ magyar agrárföldrajzi bibliográfia az MTA Földrajztudományi Kutató Intézetének összeállításában. A kiadvány magyar kutatók 1961—66 között megjelent publikációiról nyújt áttekintést, továbbá felsorolja

a rokontudományok kiadványai közül azokat, amelyek a földrajzi kutatásban is hasznosítható információkat tartalmaznak. A jegyzék az összegyűjtött anyagot az agrárföldrajz belső tagolódása szerinti tizedes rendszerben tárja fel, ezenkívül a címek területi jelzőszámot is kaptak, amelynek segítségével egy-egy részterület agrárföldrajzi bibliográfiája is összeállítható.

A MEGELENKÜLT társadalomtudományi kutatás, a munkásmozgalmi emlékek adatgyűjtés lelkes munkásainak, a modern falukrónika íróinak, s mindazoknak, akik az új tudományos kérdések mélyreható megismerésére törekkenek, kíván segítséget nyújtani a Bevezetés a kutatómunkába című, Vas megyei kiadvány. A Népművelési Tanácsadó kiadványában megjelent dolgozat szerzője, Rózsa Béla megrajzolja a szellemi alkotótevékenység legáltalánosabb sémáját, ismerteti a forrásanyag összegyűjtésének intézményes lehetőségeit és segédleteit, és érinti az irodalom feldolgozásának módszertani, valamint etikai kérdéseit is.

A BOGYÓSGYÜMÖLCSÖK termesztésével foglalkozó irodalomról bibliográfiát adott ki a Kertészeti Egyetem, mely az összeállítással elsősorban a szakoktatást kívánja segíteni, de az üzemi és házikerti termesztőknek is hasznos lehet a jegyzékben felsorolt szakkönyvek forgatása. A bibliográfia növényfajták szerint csoportosítja anyagát.

A sajoszentpéteri bányauzem új szakszervezeti könyvtárának átadásával befejezéshez közeledik a Borsod megyei bányász könyvtárak korszerűsítése. Rövidesen elkészül az alberttelepi könyvtár is (Bucsi Jenő felv.)

Ára: 6,- forint